

Vilma Kokko

”KUNPA VOISI OLLA MONESSA
PAIKASSA SAMAAN AIKAAN”

Millainen on matkalaukkulapsuus
kokemuksena?

Opinnäytetyö
Kansalaistoiminta ja nuorisotyö

Marraskuu 2013

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences	Opinnäytetyön päivämäärä 20.11.2013				
Tekijä(t) Vilma Kokko	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Kansalaistoiminta ja nuorisotyö				
Nimeke ”Kunpa voisi olla monessa paikassa samaan aikaan” Millainen on matkalaukkulapsuus kokemuksena?					
Tiivistelmä <p>Maailma on kansainvälistynyt ja ihmisten liikkuvuus maasta toiseen on nykypäivänä normaali ilmiö. Suomesta muuttaa vuosittain pois lähes 15 000 ihmistä työn, koulutuksen ja esimerkiksi parisuhteen vuoksi. Näiden joukossa on valtava määrä lapsia ja nuoria, jotka muuton myötä joutuvat sopeutumaan uuteen ympäristöön ja tilanteeseen. Heitä kutsutaan matkalaukkulapsiksi. Monet heistä joutuvat vaihtamaan asuinmaata muutaman vuoden välein vanhempien työn perässä ja jokaisen muuton jälkeen opettelemaan elämisen alusta, uusien tapojen ja kielen ympäröimänä. Usein he lopulta päätyvät takaisin kotimaahansa, jonka ulkopuolella he ovat saattaneet viettää suurimman osan elämäänsä.</p> <p>Koko tämä prosessi tuo mukanaan valtavasti haasteita, mutta siitä voi myös saada itselleen paljon. Tässä tutkimuksessani selvitin millaisena matkalaukkulapset itse kokevat ulkomaille muuttamisen, siellä asumisen ja takaisin kotimaahan palaamisen. Pyrin selvittämään millaisena kokemuksena matkalaukkulapsuus näyttäytyy jälkikäteen ja mitä merkityksiä sille annetaan. Aineistoni koostuu yhdeksän aikuisen matkalaukkulapsen kertomuksista ja näiden pohjalta tehdyistä neljästä teemahaastattelusta.</p> <p>Tutkimuksen tuloksista selvisi, että ilmiöön ja kokemukseen liittyy paljon positiivisia ja negatiivisia tunteita. Lapsen tai nuoren eläessä keskellä kokemusta, tuntui se sisältävän paljon negatiivista; surua menetetyistä ihmissuhteista, vihaa vanhempia kohtaan, jotka pakottavat jättämään vanhan elämän, sekä turhautumista kaiken uudelleen aloittamisesta. Jälkikäteen kokemus kuitenkin koetaan positiivisena ja siihen liittyneet vaikeudet osataan kääntää omiksi vahvuuksiksi. Tutkimuksessani selvisi myös, että matkalaukkulapsuus merkitsi nuorille paljon, sillä se muun muassa antoi suuntaa elämälle ja siitä saadut vahvuudet ja osaamisalueet nähtiin tärkeinä tämän päivän maailmassa.</p>					
Asiasanat (avainsanat) matkalaukkulapsuus, kolmas kulttuuri, kulttuurishokki, sopeutuminen, ihmissuhteet, identiteetti					
Sivumäärä 78 s. + 2	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 33%;">Kieli</td> <td style="width: 33%;">URN</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">Suomi</td> <td></td> </tr> </table>	Kieli	URN	Suomi	
Kieli	URN				
Suomi					
Huomautus (huomautukset liitteistä)					
Ohjaavan opettajan nimi Katri Schadewitz	Opinnäytetyön toimeksiantaja Monikulttuuriyhdistys Familia Club ry				

DESCRIPTION

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences		Date of the bachelor's thesis November 20 th 2013	
Author(s) Vilma Kokko		Degree programme and option Civic activities and youth work	
Name of the bachelor's thesis "I wish I could be in many places at the same time" - Experiences of spending a childhood in different cultures			
Abstract <p>The world has become international and a migration of people from one country to another is a rather normal phenomenon. Every year almost 15 000 people move away from Finland because of a job, education and for example a relationship. Among these there are a huge number of children and youngsters who need to adjust to the new environment and situation due to the move. They are called third culture kids. Many of them have to change their country of residence after every few years because of their parents' transient work and after each emigration they need to start life from the beginning surrounded by new ways of living and a new language. Often they end up back in their home countries, outside of which they might have spent most of their lives.</p> <p>This whole process brings with it huge challenges, but a person can also get a great deal out of it. In this thesis I examined how third culture kids themselves experience moving abroad, living there and returning back home. I also tried to find out how third culture kids see the cross-cultural childhood afterwards and what kind of meanings it is given. Nine adult third culture kids wrote a story about their experience living abroad for this research and based on the stories four of them were interviewed more thoroughly.</p> <p>The results show that the phenomenon and experience involve a lot of feelings, both positive and negative. While a child or a youngster is living in the middle of the experience, it seemed to contain a lot of negative matters; grief from the lost relationships, anger towards the parents who forced the kid to leave their old life behind, and frustration about all the new restarts. However in retrospect the experience is perceived as a positive matter and all the difficulties could be inverted into personal strengths. The cross-cultural childhood meant a lot for the young people, because among other things it gave a direction to their lives and the strengths and areas of expertise they gained from the experience were seen important in today's world.</p>			
Subject headings, (keywords) Third culture kid, culture shock, cultural adjustment, relationships, identity			
Pages 78 p. + 2		Language Finnish	URN
Remarks, notes on appendices			
Tutor Katri Schadewitz		Bachelor's thesis assigned by Multicultural Association Familia club ry	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	MATKALAUKKULAPSUUS	3
2.1	Mitä on matkalaukkulapsuus?	3
2.2	Kulttuuri.....	5
2.3	Kolmas kulttuuri	8
2.4	Matkalaukkulapset suhteessa ympäristöön.....	10
2.5	Kulttuuriin sopeutuminen	12
2.5.1	Alkuinnostus ja kriisi / kulttuurishokki.....	13
2.5.2	Orientoituminen ja sopeutuminen.....	14
2.5.3	Paluushokki.....	15
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	16
3.1	Tutkimusote	16
3.2	Tutkimustehtävä	17
3.3	Kertomukset aineistonkeruumenetelmänä.....	18
3.4	Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä	19
3.5	Aineistonkeruuprosessi ja aineisto	21
3.6	Aineiston analyysi	22
4	TUTKIMUSTULOKSET	24
4.1	Kuvaus haastateltavista.....	24
4.1.1	Kaisa	24
4.1.2	Heidi.....	25
4.1.3	Lilja	26
4.1.4	Emilia.....	26
4.2	”Sellasta puoliks suomea ja puoliks englantia”	28
4.3	”Turha olla tosi hyvii kavereita ja sit ei nähdäkään enää”	36
4.4	”Elämä jatku taas toisella puolella maapalloa”	45
4.5	”Pitäskö mun olla täällä ollenkaan?”	53
4.6	”Mihin menis seuraavaks?”	62
4.7	Merkityksiä	66
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	68
	LÄHTEET	75

LIITE

1 Teemahaastattelurunko

1 JOHDANTO

Olipa kerran Herra Pyöreäpää, joka eli pyöreäpäiden maassa. Eräänä päivänä hän päätti muuttaa neliöpäiden maahan. Siellä häntä katsottiin pitkään, sillä hän näytti erilaiselta ja puhui hassusti. Ajansaatossa Herra Pyöreäpää oppi hieman kulmikkautta uudesta asuinpaikastaan ja hänen päänsä pyöreys sai myös kulmia ja siitä tuli kuusikulmion mallinen. Hän halusi kuulua joukkoon, sillä hän tunsii olevansa kotona, mutta muut näkivät hänet edelleen outona ja erilaisena. Herra Pyöreäpää siis päätti lähteä takaisin kotiin, pyöreäpäiden maahan, jossa hänet hyväksyttäisiin joukkoon. Mutta Herra Pyöreäpää sai huomata, ettei hän ollut osa pyöreäpäitäkään enää, vaikka hän kuinka hioi syntyneitä kulmiaan. Hän oppi pitämään suunsa kiinni ja olemaan hiljaa asioista, joita oli nähnyt ja jotka olivat tehneet hänestä kuusikulmaisen.

Tarinan on kirjoittanut Samuel L. Britten (TCK World) kuvastamaan monessa kulttuurissa kasvaneiden lasten ja nuorten elämää ja sen haasteita. Vieraassa kulttuurissa asuminen muokkaa ihmistä aina, tahtomattaankin. Kun ympäristön toiminta- ja ajattelutavat muuttuvat, on ihmisen muokattava itseään ja omaa ajattelutapaansa voidakseen toimia yhteiskunnassa. Voimakkaimmin muutoksen kokevat lapset ja nuoret, joiden minäkuva ja maailmakuva eivät ole vielä kehittyneet (Pollock & Van Reken 2001, 27).

Elämme vahvasti kansainvälistyvässä maailmassa. Globalisaatio, eli maailmanlaajuistuminen, on yksi keskeisimmistä tätä päivää määrittävistä seikoista. Se koostuu eri osa-alueista, kuten: taloudellisesta, kulttuurisesta, sosiaalisesta, poliittisesta ja tiedonkulun globalisaatiosta. Tiivistäen globalisaatiolla tarkoitetaan kaupankäynnin, ihmisten ja tiedon liikkumisen lisääntymistä maiden välillä. Eri maista ja eri kulttuureista tulevat ihmiset ovat tekemisissä toistensa kanssa enenevässä määrin ja ihmiset liikkuvat paikasta toiseen yhä enemmän ja yhä nopeammin. (Ervasti & Paananen 2006, 163.) Valtiot käyvät kauppaa keskenään ja ovat näin luoneet riippuvuussuhteita, joka pakottaa eri maalaiset ihmiset tekemisiin keskenään. Nykyään myös monet työpaikat ovat sellaisia, joissa työntekijän oletetaan vaihtavan kaupunkia ja maata muutaman vuoden välein. Tämä on johtanut pysyvän siirtolaisuuden muuttumiseen enenevässä määrin tilapäiseksi siirtolaisuudeksi, ja asuinpaikka saattaa

muuttua täysin toisenlaiseksi yhden nopean lentomatkan päätteeksi. Myös sodat, kriisit ja luonnonmullistukset saavat ihmisiä liikkeelle vuosittain ja tämä vaikuttaa siihen, että yhä suurempi osa lapsista ja nuorista asuu monen eri kulttuurin ristitulessa. Heidän vanhemmillaan on oma kulttuurinsa, jota he haluavat ylläpitää kotona ja ympärillä on uusi, isäntämaan kulttuuri, johon pitäisi sopeutua. He ovat niin sanottuja kolmannen kulttuurin lapsia tai matkalaukkulapsia, kuten tässä tutkimuksessani heitä kutsun. Ilmiö on siis varsin arkipäiväinen ja kaikkien lasten ja nuorten parissa toimivien pitäisi olla tietoisia aiheesta ja osata suhtautua siihen oikein. Usein ongelmana on, että tilastoissa matkalaukkulapset ovat näkymättömiä, he ovat varsin tuntematon vähemmistöryhmä, mutta mitä heistä pitäisi tietää? Mitä heidän parissaan toimivien pitäisi osata ottaa huomioon?

Kuten Herra Pyöreäpään tarina opetti meille, kulmallisesta ei saa enää täysin pyöreää, vaikka sitä kuinka hioisi. Ulkomailla asuminen muokkaa ihmistä ja siitä saa niin positiivisia asioita, kuten maailmankuvan avartumista ja kulttuurienvälistä ymmärrystä, kuin myös negatiivisia asioita, kuten ulkopuolisuuden tunnetta ja juurettomuutta. Kummanlaisia kokemuksia siitä saa enemmän? Millainen kokemus on nuoren ihmisen kokemana? Tässä oppinnäytetyössä nuoret saavat itse kertoa.

Mielestäni aiheeni on hyvin ajankohtainen juuri globalisaation vuoksi ja kiinnostuin siitä lähinnä omakohtaisen kokemukseni vuoksi, sillä olen itsekkin asunut nuorena ulkomailla. Halusin tutkia, onko muillakin samanlaisia tunteita ja kokemuksia. En halunnut kuitenkaan oman kokemukseni vaikuttavan tutkimukseeni liikaa, niinpä lähdin tutkimaan ilmiötä ilman varsinaista tutkimustehtävän rajausta. Halusin saada tutkimusjoukkoni äänen kuuluviin ja annoin heidän määrittää tutkimani teemat.

Tämän tutkimukseni kohteena ovat matkalaukkulasten kokemukset ulkomailla asumisesta, muutoista ja paluusta. Tutkimuksessani pyrin vastaamaan kysymyksiin:

1. Millaisena kokemuksena matkalaukkulapsuus näyttäytyy näin jälkikäteen?
2. Millaisia merkityksiä ulkomailla asumiselle annetaan?

2 MATKALAUKKULAPSUUS

2.1 Mitä on matkalaukkulapsuus?

Suomenkielisen termin matkalaukkulapsuus otti käyttöön Ann-Christine Marttinen vuonna 1992 kirjassaan *Matkalaukkulapset*. Termi viittaa siihen, että lapset, niin kuin muukin omaisuus, pakataan matkalaukkuun kerta toisensa jälkeen ja lähdetään matkaan. Toisaalta sillä voidaan tarkoittaa myös sitä, kuinka monet matkalaukkulapset omistava juuri sen verran tavaraa, että koko omaisuus mahtuu yhteen laukkuun. (Marttinen 1992, 7.)

Matkalaukkulapsilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka ovat asuneet merkityksellisen osan lapsuuden ja nuoruuden kehitysvuosistaan jossain toisessa, kuin siinä maassa ja kulttuurissa, joista hänen vanhempansa ovat lähtöisin. Muita termejä matkalaukkulapsille ovat englannin kielestä tulevat kolmannen kulttuurin lapsi (third culture kid) ja globaali paimentolainen (global nomad), jolla viitataan juuri nykyajan siirtolaisuuden lyhytkestoisuuteen. Lähetyslapsi (missionary kid) on taas sana niille kolmannen kulttuurin lapsille, joiden vanhemmat ovat lähteneet kohdemaahan tekemään lähetystyötä. (Tikka 2004, 14–18.) Henkilöä, joka työskentelee ulkomailla, kutsutaan ekspatriaatiksi. Aikuinen voikin aina olla entinen ekspatriaatti ja palata takaisin vanhaan elämäänsä, mutta lapsesta ei koskaan tule entistä matkalaukkulasta, vaan tämä identiteetti säilyy heillä läpi elämän, tehden heistä aikuisia kolmannen kulttuurin lapsia (Adult Third Culture Kid). (Pollock & Van Reken 2001, 27.) Junkkarien mukaan (2003, 120) lapsuus näkyy aina jollain tavoin ihmisessä ja hänen persoonassaan ja näin ollen matkalaukkulapsuus leimaa näitä lapsia heidän loppuelämänsä. Mutta onko leima kielteinen vai myönteinen?

Globaali paimentolaisuus on termi, joka on syntynyt muutaman viime vuosikymmenen aikana tiedonsiirron murroksen myötä. Sen loi 1980-luvulla Norma McGaig kuvaamaan nykyajan modernia paimentolaisuutta, jossa ihmiset tasaisin aikavälein pakkaavat tavaransa ja lähtevät haistelemaan uusia tuulia uudessa kulttuurissa. Heillä ei ole pysyvää kotia tai työpaikkaa, sen sijaan he harjoittavat erinäisiä ammatteja, joissa voi työskennellä kotoa käsin, kuten esimerkiksi IT-alaa tai kirjoittamista. Tämä elämäntapa on ominaista rikkaille länsimaalaisille ja se on

mahdollistunut maailman pienentyessä globalisaation myötä; kulkeminen minne tahansa maapallollamme on nykypäivänä verrattain halpaa, sekä yhteydenpito minne tahansa on mahdollista. Modernille paimentolaiselle on tyypillistä siis tiuhaan vaihtuva asuinpaikka ja näin ollen maailmankuvan avartuminen ja laaja kansanvälinen ystäväpiiri. (Tikka 2004, 14.)

Näiden globaalien paimentolaisten ja ekspatriaattien määrä on tasaisesti kasvanut viime vuosikymmenen aikana, juuri tiedonsiirron ja nopeiden kulkuyhteyksien myötä. Varsinkin Euroopan sisäinen muutto on yleistynyt suuresti EU:n sisäisen vapaan liikkuvuuden ansioista, josta määrätään Euroopan unionin tehdyn sopimuksen 45 artiklassa (Official Journal of the European Union 2010, 19–20). Esimerkiksi 1990-luvun alussa vain noin 5 000 henkilöä muutti pois Suomesta vuosittain, kun taas 2000-luvulla luku on hiponut jo 15 000 henkilöä. (Tilastokeskus 2012.) Kun ennen lähdettiin ulkomaille monesti pakon edessä taloudellisista syistä etsimään niin sanotusti leveämpää leipää, niin nykyisin muuttaja on useimmiten korkeasti koulutettu ja syynä lähtöön on joko opiskelu tai uran kehittäminen. Myös kielitaidon ja uusien kokemusten kartuttaminen on yhä useammin syynä ulkomaille muuttoon. Nykyään myös moni työ on liikkuvaista, projektit ja järjestöt ovat kansainvälisiä ja työntekijän siirto toiseen maahan on normaalia. Lisäksi lähetystyö, kriisi- sekä avustustyö ovat monia työllistäviä ja kotimaasta pois vieviä työpaikkoja. (Korkiasaari 2003, 6.) Tästä syystä myös matkalaukkulasten lukumäärä on huomattavassa nousussa ja pian matkalaukkulapset siirtyvät tuntemattomasta vähemmistöryhmästä tavalliseksi ihmiselämän malliksi. Kaija Mari ja Lari Junkkari esittävätkin kirjassaan *Nykyajan Paimentolaiset* (2003, 117), että kolmannen kulttuurin lapset voidaan nähdä ikään kuin tulevaisuuden ihmisen prototyypinä. Tulevaisuudessa kasvaminen monen kulttuurin ympäröimänä tulee olemaan enemmän normi kuin poikkeus, ja omasta maasta ei edes tarvitse poistua kansainvälistyäkseen ja altistuakseen eri kulttuureille. Globalisaation myötä kulttuurisesti yhdenmukaisia yhteisöjä löytyy yhä harvenemassa määrin jo nyt. Ja sillä Junkkarien kirjan kirjoittamisesta on kulunut jo kymmenen vuotta, näkisin itse, että matkalaukkulapset edustavat jo nyt varsin normaalia ihmiselämän mallia, mutta ovat yhä edelleen melko tuntematon ihmisryhmä.

Pollock ja Van Reken (2001, 27) määrittelevät matkalaukkulapsen henkilöksi, joka on viettänyt merkittävän osan kehitysvuosistaan muualla kuin vanhempiansa kulttuurissa.

Junkkarit (2003, 118) tarkentavat tätä määritelmää sanoen, että lapsen tai nuoren tulee asua ulkomailla jossain vaiheessa 18 ensimmäisen elinvuotensa aikana, sillä sinä ajanjaksona määrittyvät ihmisen identiteetti sekä elämäntapa. Kun ympärillä vaihtuvat kieli, käytösnormit, ystävät ja muu tuttu ja turvallinen, muokkaa se lapsen persoonaa lähtemättömästi.

Tässä tutkimuksessa miellän matkalaukkulapsen henkilöksi, joka on viettänyt monia vuosia lapsuudestaan tai nuoruudestaan ulkomailla ja/tai muuttanut kulttuurista toiseen monta kertaa. Kolmannen kulttuurin lapsen määritelmään kuuluvat kaikki monikulttuuriset lapset, sellaisetkin, jotka ovat syntyneet ja viettäneet koko elämänsä jossain maassa, joka ei ole heidän vanhempiensa kotimaa. Heitäkin ympäröi vähintään kaksi eri kulttuuria, mutta heidän tilanteensa on varsin erilainen kuin alati maisemaa vaihtavien globaalien paimentolaisten enkä näin ollen ole halunnut rinnastaa näitä kokemuksia, joten tässä tutkimuksessa käytän termiä matkalaukkulapsuus ja tutkimusjoukkooni kuuluu vain sellaisia henkilöitä, jotka ovat kokeneet lapsuudessaan tai nuoruudessaan yhden tai useamman muuton vieraseen kulttuuriin.

2.2 Kulttuuri

Kulttuuria on kaikkialla, mutta mitä se oikeastaan on? Tämä täytyy ensin käsittää voidakseen ymmärtää kulttuurista toiseen siirtymisen haasteet ja rikkauden.

Ihmiselämä ja pärjääminen yhteiskunnassa perustuvat isolta osalta skeemoihin, eli käsityksiin, miten eri tilanteissa toimitaan. Ne ovat alitajuisia, ja mitä vanhemmaksi ihminen kasvaa, sitä useimmille skeemoille hän on ehtinyt ehdollistua, jolloin yhä enenevässä määrin ihmisen toiminta automatisoituu. (Montgomery ym. 2007, 357; Lehtonen 1990, 16.) Pienestä pitäen jokaista henkilöä sosiaalistetaan, eli heihin siirretään ympäristön käytösnormeja, minkä myötä heistä tulee ympärillä vallitsevan kulttuurin ja yhteiskunnan jäseniä. Vanhemmat, koulu ja kaikki yksilöt muokkaavat yksilöitä ja siirtävät heihin arvoja, asenteita sekä tapoja. Nämä tavat ja uskomukset ovat kaikki kulttuurisidonnaisia ja vaihtelevat paikasta toiseen. Vasta kun ihminen joutuu uuteen paikkaan, kulttuuriin tai tilanteeseen ja kohtaamaan jonkun, joka tekee asiat eri tavalla, hän alkaa tiedostaa enemmän omia ja ympäristönsä tapoja toimia. (Hämäläinen & Kurki 1997, 34.)

Suurpiirteisesti kulttuurilla tarkoitetaan organisoituneen ihmisjoukon, eli yhteiskunnan, tapaa elää, olla, ajatella ja tehdä. Kulttuuri on perinnöllistä, eli se siirtyy sukupolvelta toiselle. Tätä ei kuitenkaan pidä sekoittaa biologiseen periytymiseen, vaan täytyy muistaa sen olevan sosiaalista periytymistä. Kieli, uskonto ja käyttäytyminen eivät automaattisesti periydy vanhemmilta lapsille, kuten esimerkiksi ihonväri tai vartalon muoto, vaan kasvuympäristöt vaikuttavat niihin. Näin ollen vanhemmalla ja lapsella voi esimerkiksi olla eri äidinkieli. (Alho 1994, 69–71.) Täytyy myös muistaa, ettei kulttuurin siirtyminen ole itsestäänselvyys, vaan kulttuuri pitää aina oppia. Jos lapsi siis varttuu eri kulttuurissa, kuin mistä hänen vanhempansa ovat kotoisin, eivätkä vanhemmat opeta kulttuuriaan lapselle, se jää siirtymättä. (Rusanen 1993, 33.)

Suppeammassa mielessä sanaa kulttuuri käytetään kuvaamaan jotain tiettyjä alakulttuureja, kuten esimerkiksi nuorisokulttuuria tai syömäkulttuuria (Alho 1994, 69–71). Selkeyden vuoksi käytän kuitenkin tässä työssä sanaa kulttuuri kuvaamaan juuri yhteiskunnan tasolla vallitsevia kulttuureja. Mielestäni parhaan kiteytyksen kulttuurille antaa Aino Raunio (1994, 113); hänen mukaansa kulttuuria on kaikki se, mikä tekee ihmisestä muukalaisen hänen ollessa vieraassa maassa.

Adler (1997, 14) määrittelee kulttuurin asiaksi, joka on yhteistä lähes kaikille tietyn sosiaalisen ryhmän jäsenille. Kaikilla erilaisilla sosiaalisilla systeemeillä, esimerkiksi koululla, perheellä ja suuressa mittakaavassa kansalla, on oma kulttuurinsa, jota vanhemmat siirtävät nuoremmille. Kieli on tässä siirrossa tärkeässä asemassa. Jokainen ihminen luo oman kokemuksena kaikesta tapahtuneesta, mutta yhteisen kielen avulla näitä kokemuksia jaetaan toisille, jolloin kokemusmaailmat yhdistyvät. (Järvillehto 1994, 204.) Myös Edvard T. Hall on samoilla linjoilla tässä. Hänen mukaansa kulttuuria, jonka hän määrittelee päivittäiseksi toiminnaksi, tavoiksi, ja joka muokkaa ryhmistä ainutlaatuisia, opitaan ja ylläpidetään juuri viestinnän, nonverbaalin ja verbaalin, välityksellä. (Salo-Lee 1995, 5.)

Monesti kulttuuria kuvataan jäävuoreksi, jonka huippu on näkyvässä vedenpinnan yläpuolella, mutta suurin osa on veden alle jäävää, näkymättömissä olevaa. Ihmisen matkustaessa ympäri maailmaa ja törmätessä eri kulttuureihin ensimmäisinä

huomataan aina huipulla olevat ja näkyvät asiat, kuten ruoka, vaatteet, eleet, rituaalit, käyttäytyminen ja kieli. Helposti kulttuuri mielletään vain näistä koostuviksi, mutta taustalla on aina erilaisia arvoja ja uskomuksia, jotka vaikuttavat siihen miksi ihmiset toimivat juuri niin kuin muut näkevät heidän toimivan. Nämä luovat kulttuurin veden pinnan alla olevan, sen näkymättömän osan. Kaikilla kulttuureilla on oma historiansa, merkkihenkilönsä, legendansa ja uskomuksensa, jotka vaikuttavat kyseisen kulttuurin kasvattien käytökseen. Nämä arvot ja normit ovat usein tiedostamattomia, jopa kulttuurissa eläville. Näkyvä vain ilmentää taustalla olevia, näkymättömiä arvoja. (Tikka 2004, 11–13 ; Salo-Lee 1996, 7.)

Kulttuuri muokkaa käytöstämme ja sen avulla muodostamme oman käsityksemme koko maailmasta (Adler 1997, 15). Esimerkiksi tutkija Dan Everett on löytänyt Amatsonin sademetsästä heimon, jonka kieleen ja kulttuuriin ei kuulu lainkaan ajatusta tulevaisuudesta eikä menneisyydestä. He elävät juuri tässä hetkessä, eivät huoli tulevasta tai murehdi menneitä. Tämän Pirahã-heimon jäsenet eivät edes osaa ajatella näitä asioita, sillä heidät on kasvatettu ajattelemaan toisin. (Colapinto 2007.) Hofsteden (1993, 25) mukaan arvot, jotka edustavat syvintä osaa kulttuuria, syntyvät lapsuudessa. Jo kymmenvuotiaiden arvomaailma, käytös, sekä ajatusmallit ovat valmiita ja niitä on hankala enää muuttaa tämän jälkeen. Harva joutuukaan miettimään omaa ajatusmaailmaansa arkielämässä. Yleensä vasta eri kulttuurin tapoihin törmätessään ihminen havahtuu miettimään omaa toimintaansa. (Adler 1997, 32.) Voidaan siis sanoa, että tiettyä kulttuuria ei voi täydellisesti ymmärtää kuin sellainen henkilö, joka on kasvanut siinä ja asunut sen alaisena aina. Tämä johtuu siitä, että tähän syvimpään osaan kulttuuria, joita tavat, arvot ja käsitykset edustavat, on hankala päästä käsiksi ja niitä on hankala myös muuttaa, jos ne ovat kerran jo muodostuneet.

Tikan (2004, 13) mukaan kulttuuri vaikuttaa ihmisen kasvuun ja kehitykseen enemmän kuin mikään muu. Lapset ja nuoret heijastavat omaa käyttäytymistään ja ajatusmallejaan ympärillä vallitsevaan kulttuuriin ja tapoihin muovaten näin omaa identiteettiään, käsitystä siitä keitä he ovat, ja miten eri tilanteissa toimitaan. He myös imevät vaikutteita itseensä herkemmin kuin aikuiset, joiden minäkuva on jo muovautunut ja käyttäytymismallit automatisoituneet. Tämä luo yhden suurimmista haasteista ja ristiriidoista matkalaukkulapsen elämässä. Kuinka jokin asia kuuluu

tehdä, kun tapoja on yhtä monia kuin asuinpaikkoja? Myös näiden nuorten arvomaailma ja kulttuurinen identiteetti saattavat jäädä hajanaisiksi.

Kulttuurien välinen kommunikaatio, jota nykypäivänä tapahtuu paljon ja jota tarvitaan yhä enemmän, sillä kaikki maailman valtiot ovat riippuvuussuhteessa toisiinsa, on muutakin kuin vain kielen oppimista. Vieras kulttuuri täytyy ratkaista kuin koodi ja sen tapojen ja ajatusmallien ymmärtäminen on tärkeää kulttuurien välisessä yhteistyössä, sillä kaupankäynnin ja neuvotteluiden osapuolten täytyy ymmärtää toisiaan. (Alho ym. 1994, 73.) Kulttuurin ymmärtäminen auttaa toimimaan uudessa paikassa ja sen tiedostaminen, että on erilaisia tapoja tehdä ja nähdä asioita, auttaa kulttuurista toiseen siirryttäessä, sillä tällöin henkilö osaa jo valmistautua eroihin. (Halinoja 1996, 125).

Matkalaukkulapsilla on tässä etulyöntiasema, sillä he ovat monen kulttuurin taitajia ja he ovat tottuneet sopeutumaan uusiin ja erilaisiin tilanteisiin, minkä vuoksi heitä onkin nimitetty muun muassa kulttuurikameleonteiksi. Halinoja (1996, 125) väittääkin, että monikulttuurisessa ympäristössä kasvaneilla on paremmat edellytykset ymmärtää vieraan kulttuurin edustajia, kuin yhdessä kulttuurissa eläneen. Mutta voiko ymmärtää mitään kulttuuria kunnolla, jos ei ole yhtä kokonaisuutta, johon sitä peilaisi? Syvät arvot saattavat jäädä puuttumaan matkalaukkulapsilta, sillä esimerkiksi moraalikäsitkset ovat hyvin erilaisia eri paikoissa ja ne voivat jäädä irrallisiksi, ellei ole kasvanut yhdessä kulttuurissa koko ikäänsä.

2.3 Kolmas kulttuuri

Jos kulttuuri on jotakin, joka yhdistää joukon ihmisiä toisiinsa, niin mikä yhdistää matkalaukkulapsia toisiinsa, niin että heitä voidaan kutsua kolmannen *kulttuurin* lapsiksi? He ovat asuneet ja kasvaneet eri puolilla maailmaa, he ovat yksilöitä aivan erilaisilla taustoilla ja tarinoilla varustettuina. Heitä yleisesti yhdistäviä asioita ovat se, että he ovat kasvaneet ja kokenet elämää monessa eri kulttuurissa, he erottuvat ulkonäkönsä tai ajatusmaailmansa perusteella paikallisista ja lisäksi taustalla on koko ajan olettamus, ettei oleminen tule olemaan pysyvää, vaan lähtö voi tapahtua milloin hyvänsä. Nämä samankaltaisuudet kokemusmaailmassa yhdistävät näitä lapsia ja

nuoria, jotka ovat tottuneet olemaan erilaisia verrattuna kaikkiin muihin, enemmän kuin uskoisi. (Pollock & Van Reken 2001, 22.)

Termin kolmas kulttuuri otti käyttöön Ruth Useem 1950-luvulla tutkiessaan amerikkalaisia työntekijöitä Intiassa. Sillä tarkoitetaan sitä maailmaa ja kulttuuria, jossa ulkomailla elävän perheen lapsi elää. Siinä ensimmäisellä kulttuurilla tarkoitetaan vanhempien kotimaan tai lapsen lähtömaan kulttuuria, jota useimmiten yritetään vaalia kotona. Toinen kulttuuri taas edustaa kohdemaan kulttuuria, johon lapsi törmää tavallisessa arkipäivässään, ja johon hän yrittää sopeutua. Matkalaukkulapsi ei edusta näistä kulttuureista kumpaakaan, vaan ikään kuin on näiden kahden välissä. (Tikka, 14–15.) Monesti matkalaukkulapsi tiedostaa olemisen väliaikaisuuden, varsinkin, jos taustalla on jo aiempia muuttoja, ja ei näin ollen edes pyri täysin sopeutumaan kohdemaansa kulttuuriin, vaan mieluummin vain sen verran, että selviytyy. He eivät myöskään omaksu vanhempiensa kulttuuria kokonaan, sillä eivät elä sen ympäröimänä, vaan ainoastaan imevät joitakin vaikutteita siitä itseensä. Näin ollen kolmannen kulttuurin lapset ovat monesti sekoitus useampaa kulttuuria yhtäaikaisesti, luoden aivan oman kulttuurinsa, sen kolmannen kulttuurin. (Eakin 1999, 18–19.)

Kaikki matkalaukkulapset ovat viettäneet huomattavan osan elämästään eri kulttuureissa, muodostaen henkilökohtaisen suhteen jokaiseen niistä esimerkiksi oppimalla kieltä ja saamalla ystäviä, kuitenkin koskaan tuntematta täysin kuuluvansa mihinkään niistä. Jokaisesta kulttuurista lapsi tai nuori saa jotain elämäkokemusta, mutta parhaiten he samaistuvat toiseen matkalaukkulapseen, joka on myös tottunut elämään kolmannessa kulttuurissa ja näin ollen omistaa samanlaisen kokemusmaailman sen haasteineen ja rikkauksineen. (Pollock & Van Reken 2001, 19.) Pitää kuitenkin muistaa, että vaikka liikkuva elämäntapa luokin yhtäläisyyksiä lasten välille, niin jokainen kuitenkin tuntee kansainvälisen liikkuvuuden omalla tavallaan (Tikka 2004, 15).

2.4 Matkalaukkulapset suhteessa ympäristöön

Lapsen syntyessä hänellä ei ole valmista käsitystä siitä millainen hän on. Kukaan ei myöskään elä niin sanotusti tyhjiössä, vaan ympäröivät asiat vaikuttavat yksilön persoonaan ja muokkaavat sitä. Lapsi käyttää muita ihmisiä peilinään ja muokkaa käsityksiään itsestään muiden palautteella. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, Vilén 2003, 74.) Matkalaukkulapsen kokemusten ymmärtämisessä tämä ympäristöön peilaaminen on yksi erittäin keskeinen asia. Kuten Herra Pyöreäpää -tarinassa, myös matkalaukkulapsen elämässä, riippuen ympäröivästä maailmasta he näyttävät samalta, kuin valtaväestö tai erottuvat joukosta ulkonäkönsä vuoksi, lisäksi he voivat jakaa tai olla jakamatta valtaväestön ajatusmaailmaa, uskomuksia, rituaaleja ja niin edelleen. Ja kuten Herra Pyöreäpää, myös useimmat matkalaukkulapsista tuntevat kaikkialla olevansa hieman erilaisia kuin muut. Tästä syntyvät haasteet, joita he joutuvat käymään läpi kulttuurista toiseen siirtyessään, sekä palatessaan takaisin vanhempiensa kotimaahan. (Pollock & Van Reken 2001, 54.) David Pollock ja Ruth Van Reken ovat luoneet kaavion (katso KUVIO 1), jossa esitellään kolmannen kulttuurin lapsen suhdetta erilaisiin ympäristöihin. Näitä eri luokkia on neljä ja ne ovat muukalainen, sopeutunut, piiloutunut muuttaja sekä peili. (Pollock & Van Reken 1999, 53.)

Muukalainen	Sopeutunut
<ul style="list-style-type: none"> – näyttää erilaiselta – ajattelee eritavalla 	<ul style="list-style-type: none"> – näyttää erilaiselta – ajattelee samalla tavalla
Piiloutunut muuttaja	Peili
<ul style="list-style-type: none"> – näyttää samalta – ajattelee eritavalla 	<ul style="list-style-type: none"> – näyttää samalta – ajattelee samalla tavalla

KUVIO 1. Matkalaukkulapsen suhde ympäröivään kulttuuriin (Pollock & Van Reken 1999, 53).

Muukalais-luokassa sekä ympäristö että yksilö näkevät ja kokevat heti, että kyseessä on ulkopuolinen. Monet matkalaukkulapset ovat varsinkin alussa juuri muukalaisia, eli näyttävät ja toimivat eritavoin kuin valtaväestö. Kun aikaa kuluu ja

matkalaukkulapsi asuu tarpeeksi kauan yhdessä kulttuurissa, alkaa hän sopeutua isäntämaahansa, oppii kieltä ja tapoja. Näin heistä on tullut *sopeutuneita*, he itse kokevat olonsa mukavaksi ja kuin olisivat kotonaan, mutta ympärillä olevat ihmiset kohtelevat heitä ulkomaalaisina heidän eroavan ulkonäkönsä vuoksi, mikä saattaa tuntua heistä loukkaavalta. (Pollock & Van Reken 1999, 53–54.)

Piiloutunut muuttaja -luokka kuvaa matkalaukkulapsia, jotka palaavat kotimaahansa tai niitä, jotka näyttävät ulkoisesti samalta isäntämaan kansalaisten kanssa. He eivät poikkea ulkonäöltään valtaväestöstä, jolloin muut olettavat heidän jakavan saman ajatusmaailman heidän kanssaan. Usein matkalaukkulapset eivät kuitenkaan tunne yhteenkuuluvuutta, eivätkä välttämättä osaa käyttäytyä kulttuurin normeihin nähden oikealla tavalla, mikä taas synnyttää hankalia tilanteita, sillä muut eivät ymmärrä heidän olevan ”ulkomaalaisia”. (Pollock & Van Reken 1999, 54.)

Peili kuvaa tilannetta, jossa henkilö ei poikkea ajatusmalliltaan tai ulkonäöltään ympäröivistä ihmisistä. Jos matkalaukkulapsi on asunut isäntämaassaan hyvin pitkään, saattaa hän olla omaksunut kulttuurin syvimmätkin kerrokset ja paikalliset eivät tunnista hänen olevan erilainen, ellei hän itse kerro olevansa muualta. Myös, jos ulkomailla asuminen on kestänyt vain lyhyen ajan, tai se on tapahtunut hyvin nuorena, menevät matkalaukkulapset tähän luokitukseen heidän palattuaan takaisin kotimaahansa.

Pollockin ja Van Rekenin (1999, 54) mukaan yksi hankalimmista asioista matkalaukkulapselle on muuttumattoman identiteetin löytäminen. Kun taustalla on lukuisia muuttoja, jotka saattavat kohdistua keskenään hyvinkin erilaisiin paikkoihin, on hankala pysyä perässä siinä kuka oikeastaan on ja rakentaa eheää minäkuvaa. Matkalaukkulasten oma käsitys itsestään sekä ympäristön käsitys heistä muuttuu muuttojen myötä ja he saattavat jopa päivittäin tuntea kuuluvansa eri kategoriaan. Yhtenä päivänä tuntuu että on muukalainen ja toisena, että onkin piiloutunut muuttaja. Näin kulttuurista toiseen siirtyessään he joutuvat opettelemaan sekä uudet kulttuuriset säännöt että määrittelemään keitä he ovat suhteessa ympäristöönsä.

Kaikkein vaikeinta on *piiloutuneella muuttajalla* sekä *sopeutuneilla*. Näissä tapauksissa matkalaukkulasten ja heitä ympäröivän maailman odotukset eivät kohtaa.

Ulkonäön perusteella tehdyillä oletuksilla ei osata kohdata toista oikealla tavalla ja syntyy ristiriitatilanteita. Esimerkiksi *piiloutuneiden muuttajien* erilaista käyttäytymistä tai ajatuksia ei annetta samalla tavalla anteeksi kuin ulkomaalaisille, sillä perusolettamuksena on heidän olevan samanlaisia valtaväestön kanssa.

2.5 Kulttuuriin sopeutuminen

Kun ihminen muuttaa uuteen maahan ja hän joutuu keskelle uutta kulttuuria, joutuu hän tilanteeseen, jossa kaikki hänen aiemmin oppimansa ja tietämänsä ei riitäkään. Hän ei pystykään toimimaan aiemmin opittujen toimintatapojen eli skeemojen mukaisesti, vaan joutuu aloittamaan alusta kaikkein yksinkertaisimpienkin asioiden oppimisen. Tämä synnyttää usein avuttomuuden ja stressin tunteen, jota alan kirjallisuudessa kuvataan termillä kulttuurishokki. On täysin luonnollista, että ihminen kokee stressiä tilanteessa, jossa hän joutuu uusien kokemusien takia uudelleen miettimään arvomaailmaansa ja maailmankatsomustaan jatkuvasti. (Hofstede 1992, 299; Raunio 1994, 117.) Aikuiselle ihmiselle, jonka ajattelutapa ja käsitys itsestä ovat jo vakiintuneet, on erityisen hankalaa joutua psyykkisesti taas lapsen tasolle uusia asioita opitellessaan. Lapset sen sijaan eivät erottele eri kulttuureissa oppimia asioita, eikä varsinkaan pienen lapsen ajatusmaailma ole ehtinyt vielä vakiintua. Tämän takia lapset sopeutuvatkin yleensä aikuisia nopeammin uuteen kulttuuriin. Vaikka lapset eivät koe kulttuurishokkia välttämättä yhtä suurena kuin aikuiset, liittyy lapsilla tähän siirtymään muita haasteita. Heidän täytyy rakentaa vakiintunut minäkuva ilman pysyvää heijastuspintaa, johon verrata omaa ajatteluaan. (Tikka 2004, 52.)

Jokainen kokee elämän kriisit eritavalla ja sopeutuu niihin yksilöllisesti, mutta uuteen kulttuuriin sopeutumisessa ja sen eri vaiheissa on havaittu niin paljon samankaltaisuuksia, että siitä on tehty yleistettävä kaava tai malli (Raunio 1994, 117). Yleisesti tuo malli sisältää neljä eri vaihetta, joille jokainen tutkija antaa hieman omanlaisensa nimet (ks. esim. Halinoja 1998, 121; Hofstede 1992, 300; Raunio 1994, 118). Itse käytän seuraavia:

1. Alkuhästus

2. Kriisi / kulttuurishokki
3. Orientoituminen
4. Sopeutuminen

Eri vaiheiden kestot ja näyttäytyminen ovat hyvin yksilöllisiä. Niihin vaikuttavat muun muassa muuttajan henkilökohtaiset ominaisuudet sekä kuinka paljon vanha ja uusi kulttuuri eroavat toisistaan. (Rousku 1998, 98.)

Yleensä sopeutumisprosessia kuvataan U-kirjaimen mallisena käyränä, jossa U:n vasen yläkulma merkitsee alkuihastusta (1.), jolloin positiiviset tunteet ovat vallalla. Ajan kuluessa alkaa eteen tulla vastoinkäymisiä ja käyrä menee alaspäin, jolloin U:n vasen alakurvi kuvaa kriisivaihetta (2.) ja oikea alakurvi orientoitumisvaihetta (3.). U:n oikea yläkulma taas merkitsee sopeutumista (4.). (katso esim. Raunio 1994, 118.)

Pollock & Van Reken (2001, 63–66) lisäävät tähän kaavioon vielä ajan ennen lähtöä, jota ei muissa malleissa oteta lainkaan huomioon. Heidän mukaansa ihminen aloittaa sopeutumisen jo hyvissä ajoin ennen lähtöä tai muuta suurta elämänmuutosta. Tämä sopeutuminen voi alkaa pikkuhiljaa, jos lähtöön on vielä runsaasti aikaa, tai saman tien, jos lähtö on edessä nopeasti. Yleensä se on tiedostamatonta ympäröiviin ihmisiin, töihin ja asioihin liittyvien siteiden löysäämistä, ja se voi tuntua hämmentävältä niin lähipiiristä kuin lähtijästä itsestään. Henkisesti muuttaja saattaa olla jo niin sanotusti ”kirjautunut ulos” entisestä elämästään. Lähtöön liittyy monesti piilotettuja surun ja hylkäämisen tunteita, sillä kun henkilö itse päästää irti entisestä, päästävät ympäröivät ihmiset irti myös hänestä.

2.5.1 Alkuinnostus ja kriisi / kulttuurishokki

Aluksi, kun ihminen saapuu uuteen maahan, hän yleensä näkee ympärillään kaikkea uutta ja on innoissaan siitä. Kaikissa asioissa on uutuudenviehätystä ja olo on kuin lomamatkalla; ihminen haluaa imeä itseensä mahdollisimman paljon uusia tuoksujia, makuja, hajuja, tapoja, kieltä ja nähtävyyksiä. Uudesta maasta huomioidaan ainoastaan sen hyviä puolia. Tätä alkuinnostuksen vaihetta kutsutaan tämän vuoksi monessa tutkimuksessa myös turistivaiheeksi. (Puusaari 1997, 29; Raunio 1994, 118.) Tyypillistä tälle vaiheelle on juuri kiinnostus uutta kulttuuria kohtaan ja sen

ihannointi. Erot vanhan ja uuden kulttuurin välillä nähdään jännittävinä ja mielenkiintoisina (Winkelman 1994, 122).

Siinä vaiheessa, kun ihminen tajuaa, ettei olekaan vain lomalla, vaan uuteen paikkaan pitäisi asettua, alkaa yleensä kriisivaihe (Pollock & Van Reken 2001, 66). Alhon (1994, 87) mukaan ihmisellä on rajallinen kyky ottaa vastaan uutta informaatiota yhdessä hetkessä ja näin ollen, jos ihminen joutuu pysyvään kosketukseen vieraan kulttuurin kanssa, on kulttuurishokki väistämätön reaktio. Ihminen tarvitsee ennakoitavuutta elämäänsä, sillä se merkitsee turvallisuutta. Omassa kulttuurissa ihminen osaa lukea nonverbaalista viestintää ja tietää, mitä hänen odotetaan tekevän ja miten muut toimivat. Joutuessaan kosketuksiin vieraan kulttuurin kanssa saattaa ihmisen kyky ennakoida asioita hävitä täysin. Siihen asti, että ihminen oppii ymmärtämään ympäröiviä tapoja, hän tuntee turhautuneisuutta sekä ulkopuolisuutta. Kulttuurishokkivaiheessa turhautumista voivat aiheuttaa mitä pienimmätkin asiat ja se johtuu siitä, ettei henkilö tunne uuden kulttuurin kirjoittamattomia sääntöjä. (Raunio 1994, 119–122.) Monesti turhautumista puretaan isäntämaahan ja se nähdään kaiken pahan alkulähteenä. Kulttuurishokkivaiheessa keksitään miljoonia syitä olla pitämättä uudesta kulttuurista ja sitä kritisoidaan ja verrataan usein vanhaan (Winkelman 1994, 122).

Yleensä ihminen pääsee kriisivaiheesta yli tiedostamalla, että hänen tulee muokata itseään ja pikkuhiljaa hän voi alkaa sopeutua. Joskus kuitenkin henkilö kokee niin suurta ahdistuneisuutta kulttuurishokkivaiheessa ja kokee joutuneensa henkiseen umpikujaan, että kotouttaminen tuntuu olevan ainut vaihtoehto. (Halinoja 1998, 122.)

2.5.2 Orientoituminen ja sopeutuminen

Uuteen kulttuuriin kotiutuminen on pitkä prosessi, joka ei etene suoraviivaisesti, vaan menee nykäyksittäin eteenpäin ja välillä pitää ottaa taas takapakkia uuden kriisin pyyhkäistyä yli (Puusaari 1997, 24). Ajan myötä olo kuitenkin helpottuu ihmisen oppiessa kieltä ja kulttuurisia tapoja. Tämä vaatii kuitenkin henkisen orientoitumisen siihen, ettei ympäristö tule muuttamaan, eikä sen vertaaminen entiseen paranna omaa tilannetta. (Raunio 1994, 124–125.) Sopeutumisprosessi on tasapainottelemista uuden ja vanhan välillä. Muuttaja tutkii kulttuurieroja, tapoja, arvoja ja näkemyksiä ja jossain

vaiheessa oppii ymmärtämään sekä vanhan että uuden kulttuurin hyvät ja huonot puolet. Parhaassa tapauksessa hän pystyy poimimaan kummastakin parhaat puolet ja yhdistämään niistä oman tapansa elää ja olla. (Puusaari 1997, 25.)

Sopeutumisprosessissa on muutamia kompastuskiviä. Jotkut pyrkivät kaikin keinoin sulautumaan isäntämaansa kulttuuriin ja yrittävät jäljitellä paikallisia kaikissa toiminnoissa. Mutta kuten Herra Pyöreäpää -tarina meille opetti, ei ulkomaalainen pysty vaihtamaan omaa taustaansa, eikä kulttuurin syvimpiä kerroksia pysty oppimaan, ellei ole kasvanut niihin sisään. Toinen virhe on vetäytyä täysin eristyksiin paikallisesta elämänmenosta ja ihmisistä. Näin vältetään kriisivaiheen ongelmia, eikä luoda niille ratkaisumalleja. (Raunio 1994, 125.)

Juuri ratkaisumallien löytämistä kulttuurien törmäämisestä johtuviin ongelmiin ihminen tarvitsee voidakseen saavuttaa sopeutumisen. Muiden, esimerkiksi juuri isäntämaan, syylistäminen ei ole hyvä selviytymiskeino pidemmän päälle eikä se ratkaise ongelmia. (Adler 1997, 240.) Raunion (1994, 125–126) mukaan ihminen, joka on löytänyt rakentavia malleja ja oppinut uuden kulttuurin koodistoa, tuntee olevansa jälleen kotona. Uusi koti ja kulttuuri eivät korvaa vanhaa, vaan henkilö on löytänyt erilaisen ja hyväksyttävän vaihtoehdon elämiselle ja olemiselle. Elämä tuntuu olevan tässä ja nyt, eikä enää kaivata menneeseen eikä suunnitella uutta muuttoa muualle.

2.5.3 Paluushokki

Entä sitten, kun on aika palata kotiin tai ”kotiin”? Moni unohtaa, että samat kulttuurishokin vaiheet käydään läpi myös palattaessa takaisin kotimaahan. Yleensä muuttaja on tietoinen ja varautunut ulkomaille muuttaessaan siihen, että eteen tulee vaikeuksia ja kulttuurierot vaativat totuttelua. Paluussa ongelma on se, että henkilö olettaa sen sujuvan mutkattomasti. Monesti juuri tämän takia takaisin kotimaahan palattaessa iskevä shokki koetaan jopa suurempana kuin kulttuurishokki ulkomaille mentäessä. (Storti 2001, 2.)

Monen paluumuuttajan mielikuvissa kotimaa on näyttäytynyt aivan erilaisena, kuin se todellisuudessa onkaan. Omissa mielikuvissa kotimaa on pysynyt sellaisena, kuin se

oli henkilön jätettyä sen. Myös kaikkien tuttavien ja sukulaisten kuvitellaan olevan samanlaisia kuin ennenkin. Todellisuudessa elämä ei kuitenkin pysähdy paikalleen, vaan niin ympäristö kuin ihmisetkin muuttuvat. Tietenkin myös aika ulkomailla ja eläminen erilaisessa kulttuurissa ovat muokanneet muuttajaa itseään. Kaikki tämä luo kuilun, ja sopeutuakseen takaisin kotimaahansa täytyy paluumuuttajan onnistua rakentamaan silta tuon kuilun yli. (Halinoja 1998, 122; Raunio 1994, 130.)

Paluussa käydään läpi aivan samat sopeutumisen vaiheet, kuin ulkomaille muutossakin. Samoin kuin ulkomaille mentäessä, myös paluussa sopeutumiseen vaikuttaa se kuinka suuret kulttuurierot ovat, kuinka paljon on pidetty yhteyttä kotimaahan, sekä muuttajan henkilökohtaiset ominaisuudet. Hankaluutta tuo myös se seikka, että lähipiiri ei välttämättä ymmärrä paluun olevan monimutkaista ja hankalaakin. (Storti 2001, 51–52.) Varsinkin matkalaukkulapselle paluu voi olla todella vaikeaa. He palaavat maahan, jossa eivät välttämättä ole koskaan asuneet, tai ainakaan he eivät ole kasvaneet ja kehittäneet maailmankuvaansa siellä. Ulkomailla asuttaessa kuitenkin vanhempien kotimaa toimii usein tukikohtana, jossa vietetään lomiam, ja se saattaa olla se yksi paikka, joka on pysynyt samana koko lapsuuden ja nuoruuden ajan. Lapsilla voi olla täysin epärealistinen mielikuva kotimaasta heidän kuvitellessaan sen sellaiseksi kuin se on heille aina lomilla näyttäytynyt; siellä elämä on yhtä juhlaa. (Marttinen 1992, 41.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimusote

Opinnäytetyöni on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullinen tutkimus pyrkii kuvaamaan todellista elämää, joka on moninaista ja jokaiselle erilaista. Tarkoituksena ei ole todistaa jonkin asian olevan totta, vaan löytää merkitykset, joita tutkimuksen kohdejoukko antaa kokemilleen asioille. (Hirsjärvi ym. 1997, 152.) Oleellista on saada mahdollisimman kokonaisvaltainen ja tarkka kuva tutkittavasta ilmiöstä, sekä sijoittaa se yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä (Eskola & Suoranta 2005, 18).

Laadullisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita jonkin ilmiön yksityiskohtaisista rakenteista, jolloin pyrkimyksenä ei ole saada yleistettävää tietoa. Kriteeriksi tuleekin aineiston määrän sijaan sen laatu (Metsämuuronen 2006, 88). Tutkimus keskittyy yleensä ihmisten ajatuksiin, tunteisiin, käsityksiin, tulkintoihin ja merkityksiin jostain asiasta (Puusa & Juuti 2011, 52).

Tässä tutkimuksessa keräsin ensin kohdejoukoltani kertomuksia heidän kokemuksistaan matkalaukkulapsuudesta, jonka jälkeen haastattelin heitä kertomuksista nousseiden teemojen avulla. Näin ollen minulla on kahta erilaista aineistoa (tarinat ja haastattelut) ja samalla käytän myös kahta erilaista menetelmää (kertomusten kerääminen ja teemahaastattelu). Tosin kertomuksia en analysoinut lainkaan tulososioon, vaan ne toimivat vain eräänlaisena tutkijan apuvälineenä työssäni. Ratkaisuani perustelen sillä, että tein haastattelut samoille henkilöille, jotka olivat kirjoittaneet tarinoita. Näin ollen sisältö oli sama kuin haastatteluissa. Sain kertomuksista siis teemat ja rajauksen ilmiölleni ja lisäksi pystyin käyttämään niitä lopussa tulosten luotettavuuden arvioimisessa. Päädyin tähän, sillä halusin kertomusten kautta antaa tutkittaville mahdollisuuden vapaasti kertoa omista kokemuksistaan. Halusin myös nähdä, mitkä teema-alueet tarinoissa nousevat esille ja tehdä teemahaastattelurungon niiden perusteella. Näin tutkittavat saivat puhua heille kaikkein tärkeimmistä asioista kyseiseen ilmiöön liittyen. Pelkässä haastattelussa tutkija saa vastaukset vain niihin asioihin, joista kysyy, jolloin jokin tärkeä teema saattaa jäädä välistä. Halusin kuitenkin kertomusten lisäksi käyttää teemahaastattelua, sillä näin sain syvempiä vastauksia ja tutkittavilla oli mahdollisuus kysyä tarkentavia kysymyksiä, jos jokin oli jäänyt epäselväksi.

3.2 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni kohteena on matkalaukkulapsuus ja erityisesti se millaisena kokemuksena tämä näyttäytyy jälkikäteen. Kiinnitän huomiota siihen, miten kokemuksesta puhutaan ja millaisia merkityksiä se on saanut ajan myötä. Kysymysmuotoon aseteltuna tutkimustehtäväni on:

1. Millaisena kokemuksena matkalaukkulapsuus näyttäytyy näin jälkikäteen?
2. Millaisia merkityksiä ulkomailta asumiselle annetaan?

Tutkimuksen kohdejoukkona ovat nyt nuoret aikuiset, 20–25-vuotiaat, matkalaukkulapset, jotka ovat viettäneet merkittävän osan kehitysvuosistaan ulkomailla.

3.3 Kertomukset aineistonkeruumenetelmänä

Kertomuksella tarkoitetaan jonkin toiminnan kuvaamista (Apo 1990, 63). Omassa tutkimuksessani keskityn kirjoitettuihin kertomuksiin, jotka on tuotettu tätä tutkimustani varten ja minun pyynnöstäni. Käytän tässä tutkimuksessani kertomusta ja tarinaa synonyymeinä, vaikka niille yleisesti voidaankin antaa eri merkityksiä.

Jokaisella ihmisellä on kerrottavana tarinoita omista kokemuksistaan ja tarinoiden kertominen onkin ihmiselle tyypillinen tapa jäsentää omia kokemuksiaan ja todellisuuttaan. Tämä näkyy selvästi jokaisen peruspäivässä, nimittäin jos alkaa kuunnella ihmisten arkisia puheita, jäsenyvät ne lähes aina erilaisiksi tarinoiksi, joissa on alkuosa, keskikohta, sekä loppu. (Eskola & Suoranta 1998, 22.)

Kaksi ihmistä voi elää tismalleen saman tapahtuman, mutta kokea sen eri tavalla. Näin ihmisen itse antamat merkitykset kokemuksilleen nousevat esiin kirjoitetuissa tarinoissa. Kuten aiemmin mainitsin, laadullinen tutkimus keskittyy tarkastelemaan ihmisten tapahtumille antamia merkityksiä. (Heikkinen 2001, 130.) Tämän vuoksi kertomukset ovatkin siis oiva aineistonkeruumenetelmä, sillä ne antavat kertojalle vallan valita mitä hän kertoo, mitkä asiat ovat olennaisia hänen mielestään, eikä vastauksissa näy tutkijan oma tulkinta lainkaan. (Eskola & Suoranta 1998, 124.)

Kertomusten kerääminen on oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen menetelmä, sillä tarkastelemme menneisyyttämme aina nykyhetkestä käsin ja tulkitsemme sitä nykyisellä tietämyksellämme. Näin teksteistä kävi selvästi ilmi merkitysrakenteita tähän päivään asti, joista tutkijana olen kiinnostunut. Käytin kertomuksia apuvälineenäni tutkimuksessa myös sen takia, että tutkittavani saivat vapaamuotoisesti kertoa juuri niistä asioista, jotka he kokivat tärkeimmiksi ja näin

ollen haastattelussa keskityttiin juuri niihin. Kertomusten avulla pääsin myös hyvin sisään tutkittavieni maailmaan ja sain kokonaiskuvaa tutkimastani ilmiöstä.

3.4 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Olipa asia mikä tahansa, kun siitä halutaan tietää lisää, helpoin ja nopein tapa on yleensä kysyä suoraan siitä tietäviltä. Tämän takia haastattelusta on tullut yksi suosituimmista tiedonhankintamenetelmistä. (Tiittula & Ruusuvuori 2009, 9.) Haastattelulla pyritään keräämään tietoa jonkin ongelman ratkaisemiseksi. Käytämme haastattelua joka päivä ajatusten, tiedon, mielipiteiden, tunteiden ja asenteiden välittämiseen. Tätä arkipäivän kommunikointia nimitämme yleensä keskusteluksi, mutta sillä on haastattelun kanssa paljon yhteistä; molemmissa ollaan kasvotusten, vuorovaikutuksessa toisen henkilön kanssa ja vaihdetaan tietoa. Haastattelu eroaa keskustelusta olemalla ennalta suunniteltua toimintaa, jolla on päämäärä ja se on haastattelijan aloittama sekä ohjaama ja tapahtuu niistä aiheista, jotka kiinnostavat häntä tutkijana. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 42.)

Tutkimushaastattelut voidaan jakaa eri ryhmiin sen perusteella, kuinka tarkasti niiden kysymykset on aseteltu ja kuinka ennalta määrättyjä tilanteita ne ovat (Hirsjärvi & Hurme 2004, 43–44). Nämä neljä eri ryhmää ovat strukturoitu, puolistrukturoitu, teemahaastattelu ja avoin haastattelu. Strukturoitua haastattelua kutsutaan usein myös lomakehaastatteluksi, jossa kysymykset ovat tismalleen samat ja samassa järjestyksessä kaikille vastaajille, ja myös vastausvaihtoehdot ovat valmiina. Puolistrukturoidussa haastattelussa erona edelliseen puuttuvat vastausvaihtoehdot. Teemahaastattelussa taas jokaiselta vastaajalta kysytään samoista teemoista ja aihepiireistä, mutta kysymysten järjestys ja muotoilu voivat vaihdella. Avoimessa haastattelussa vain aihe on määritelty etukäteen, mutta edes kaikki teemat eivät välttämättä toistu eri haastateltavien kesken. (Eskola & Suoranta 1998, 86.)

Ennen teemahaastattelun toteuttamista tutkijan täytyy perehtyä tutkittavaan ilmiöön sekä tutustua aiempiin tutkimuksiin ja teorioihin. Hyvässä tutkimuksessa haastattelun pohjana käytetään luovaa ideointia, aihepiirin tuntemusta, siihen kuuluvia teorioita ja aiempia tutkimuksia. (Eskola & Vastamäki 2001, 34.) Tämän teoreettisen

viitekehyksen pohjalta tutkija valitsee teemahaastattelun aihepiirit ja teemat, jotka ovat jokaiselle tutkittavalle samat. Kysymysten tarkkaa järjestystä ja muotoilua ei ole päätetty etukäteen, jolloin haastattelujen välillä voi olla isojakin eroja esimerkiksi kysymysten laajuudessa. (Eskola & Vastamäki 2001, 27.) Tutkimuksen lähtökohtana toimii, että ihmisten subjektiiviset kokemukset ovat tosia ja kaikkia näitä kokemuksia, mielipiteitä ja tunteita voidaan tutkia kysymällä niistä (Hirsjärvi & Hurme 2004, 48).

Teemahaastattelun suurimmaksi eduksi nousee sen joustavuus. Se antaa mahdollisuuden toistaa kysymyksen, selventää ilmaisuja ja oikaista väärinkäsitykset, toisin kuin esimerkiksi lomake- tai postikyselyssä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 75.) Teemahaastattelu ei ole sidottu tiettyihin kysymyksiin, vaan on muodoltaan niin avoin, että haastateltava pääsee vastaamaan melko vapaamuotoisesti ja keskustelunomaisesti. Tämän vuoksi voidaan nähdä, että haastattelu edustaa tutkittavan omia ajatuksia varsin hyvin. (Eskola & Suoranta 1998, 87.) Teemahaastattelu ottaa huomioon myös sen, että haastateltavien tulkinnat asioista ja niille annetut merkitykset ovat tärkeitä (Hirsjärvi & Hurme 2004, 48).

Valitsin omaan tutkimukseeni aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun, sillä tutkimustehtäväni kannalta tutkittavien on välttämätön saada kertoa kokemuksistaan ja ajatuksistaan omin sanoin. Tutkin ihmisen omakohtaista kokemusta ilmiöstä, jolloin esimerkiksi lomakekyselyllä tutkimustani ei edes pystyisi toteuttamaan, sillä vastausvaihtoehtoja on mahdoton tietää etukäteen. Kertomusten keräämisen jälkeen luin kertomukset tarkasti ja huomasin samojen teemojen toistuvan niissä selkeästi. Nämä teemat olivat kieli, ihmissuhteet, sopeutuminen, identiteetti ja levottomuus. Myös tämän vuoksi valitsin juuri teemahaastattelun tähän tutkimukseen. Kaikissa kertomuksissa myös edettiin samalla tavalla kronologisessa järjestyksessä ajasta ennen muuttoa ulkomaille päätyen tähän päivään, joten jäsensin teemahaastattelurunkoni (katso Liite 1) samalla kaavalla.

Teemahaastattelussa vastaaja pääsee itse vaikuttamaan kuinka laajasti kustakin teemasta puhutaan ja näin ollen tilanne on luontevampi ja rennompi kuin esimerkiksi kysymys-vastaus-tyyppisessä haastattelussa. Eskolan ja Vastamäen (2001, 34) mukaan tilanne ei voi olla kovin luonteva, jos haastattelijä tuijottaa papereitaan ja lukee kysymyksiä suoraan sieltä. Tämän vuoksi perehdyin teemoihini hyvin ennen

haastatteluja ja taktiikkani oli esittää paljon lisäkysymyksiä, jolloin haastattelu eteni luontevasti eteenpäin. Aina yhden aihepiirin päätteeksi tarkistin, että kaikista teemoista oli keskusteltu.

3.5 Aineistonkeruuprosessi ja aineisto

Aloitin aineistonkeruuprosessini joulukuussa 2012 ottamalla yhteyttä muutamaaan blogin pitäjään sekä tuttavaani, jotka soveltuivat tutkimukseni kohdejoukoksi. Ajattelin, että blogin pitäjät voisivat olla innokkaita juuri kirjoittamaan kertomuksen omista kokemuksistaan, tekevähän he sitä vapaa-ajallaan jo muutenkin.

Odotellessani vastauksia yhteydenottoihini mietin kirjoitusten tehtävänantoa. Tehtävänannon piti olla selkeä, jotta kaikki ymmärtäisivät sen ilman tarkentavia kysymyksiä ja jokseenkin samalla tavalla. En halunnut kuitenkaan liiaksi rajata sitä, jotten johdattelisi aihetta omien ajatusteni mukaan, sillä halusin nimenomaan uusia näkökulmia esille. Päädyin testaamaan ohjetta ystävilläni, joilta sain palautetta ja muokkausehdotuksia.

Blogeista ei ikinä vastattu minulle, mutta en lannistunut tästä. Kysyin ystäviltäni tuntevatko he ketään, joilta voisin saada aineistoa. Tätä kautta aloinkin saada mahdollisten kirjoittajien ja haastateltavien yhteystietoja, suurimpaan osaan näistä tuttavieni tuttavista otin yhteyttä sosiaalisen median kautta ja he taas antoivat minulle lisää nimiä, joilta voisin kysellä tutkimukseeni osallistumisesta. Näin ollen käytin niin sanottua lumipallo-otantaa aineistoni keräämisessä.

Loppukeväästä 2013 olin saanut kerättyä tarpeeksi kertomuksia, jotta pystyin poimimaan niistä selkeästi esiin nousevat teemat haastatteluiden suunnittelua varten. Työni eteni tästä siten, että loin teemojen avulla teemahaastattelurungon ja pyysin muutamaa kertomuksen kirjoittanutta henkilöä haastatteluun.

Tähän opinnäytetyöhön keräsin ensin yhdeksältä ihmiseltä lyhyet kertomukset heidän kokemuksistaan ulkomailla olemisesta lapsuudessa tai nuoruudessa (n=9) ja tästä minulle kertyi 18 sivua tekstiä. Tämän jälkeen haastattelin vielä neljää (n=4) tarinansa

kertonutta syvemmin heidän esille nostamistaan teemoista. Haastateltavat valitsin sen perusteella, kenellä oli mielenkiintoisimmat tarinat ja eniten sanottavaa aiheesta. Näistä neljästä haastattelusta minulle kertyi lähes viisi tuntia nauhoitettua materiaalia ja 46 sivua litteroitua tekstiä.

Kertomuksista esille nousseet teemat, joihin haastatteluissani sukelsin syvemmin, olivat seuraavat: kieli, identiteetti, kulttuuri ja sopeutuminen, ihmissuhteet sekä levottomuus. Nämä kaikki synnyttivät toisistaan erilaisia kokemusmaailmoja, niin positiivisia kuin negatiivisia tunteita ja hyödynsin tätä elementtiä analyysissäni.

3.6 Aineiston analyysi

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysin tarkoituksena on jäsentää ja pohtia saatua aineistoa. Analyysissä luokitellaan sisällöllinen aines teemojen ja aiheiden perusteella sekä kiteytetään tärkein ja etsitään näkökulmia siihen. (Puusniekka & Saaranen-Kauppinen 2006.) Ideana on saada selkeyttä aineistoon ja tätä kautta tuottaa uutta tietoa käsiteltävästä ilmiöstä. Saatu aineisto voi olla hyvin kirjava ja laaja, joten analyysissä aineisto tiivistetään selkeäksi ja esiin nostetaan tutkimustehtävän kannalta keskeisimmät asiat. (Eskola & Suoranta 2005, 137.)

Analyysimenetelmiä on monia, eikä yhtä yleispätevää kaavaa sen tekemiseen ole. Prosessissa on kuitenkin joitain yhteisiä vaiheita, joista ensimmäinen on saadun aineiston litterointi eli auki kirjoittaminen, ellei aineisto ole jo valmiiksi tekstimuodossa. Tämän jälkeen aineistoa tarkastellaan huolella ja etsitään sieltä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia ja niistä muodostetaan teemoja. Teemat voivat liittyä joko aineiston sisältöön tai sen rakenteeseen ja riippuen kummasta on kiinnostunut, määräytyy tarkempi analyysimenetelmä. (Puusniekka & Saaranen-Kauppinen 2006; Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.)

Omaa opinnäytetyötäni aloin litteroinnin jälkeen jäsentää teemojen avulla. Teemat oli helppo määrittää, sillä ne olin poiminut jo kertomuksista ja koonnut haastattelukysymykset niiden avulla. Nämä viisi teemaani olivat: kieli, ihmissuhteet, sopeutuminen, identiteetti ja levottomuus. Loin kaikista teemahaastatteluissa puhutuista teemoista oman tiedoston ja keräsin niiden alle auki kirjoitetusta tekstistä

kyseistä teemaa koskevat osiot. Tarkastellessani aineistoani huomasin sen vahvan tarinallisuuden ja halusin säilyttää sen, sekä saada lukijalle kuvan alkuperäisestä tarinasta. Toivon, että ratkaisuni tuo tutkittavien oman äänen kuuluviin ja lisäksi ajattelin sen selkeyttävän rikkaan aineistoni tulosten esittämistä.

Päädyin siis analysoimaan aineistoni narratiivisin menetelmin ja esittämään tulokseni narratiiveina. Eskolan ja Suorannan (1998, 22) mukaan narratiivisuus voidaan nähdä näkökulmana lähestyä laadullista aineistoa. En siis näe ongelmana, että aineistonkeruutani en tehnyt narratiivisellä otteella, vaan käytin teemahaastattelua. Narratiivisuus tässä työssä näkyy juuri aineiston analyysitapana ja tulosten esittämistapana.

Hyvärinen (2006, 17) sanoo, että myöskään narratiivisen analyysin tekemiseen ei ole yhtä vakiintunutta tapaa, vaan niitä on monia, joista yksi on temaattinen luenta ja sisällön analyysi. Koska oma aineistoni oli jo valmiiksi teemallinen, oli sitä helppo lähteä purkamaan ja pilkkomaan niiden avulla. Vilma Hänninen (1999, 33) kuvaa prosessia siten, että aluksi kustakin tarinasta tiivistetään ydin erillisten teemojen alle. Näitä ydintarinoita yhdistellään ja muodostetaan tyyppikertomuksia sekä lopuksi laaditaan kokoava tarina, jota tulkitaan ja johon peilataan aiempaa tutkimusta ja teoriaa.

Itse en koonnut tyyppikertomuksia, vaan halusin säilyttää haastateltavieni tarinat mahdollisimman alkuperäisessä muodossaan, mikä Hännisen (1999) mukaan on narratiivisuudelle yleistä. Lisäksi halusin tuoda haastateltavieni taustat esille, sillä tässä tutkimuksessa niillä on oleellinen merkitys, jotta lukija pystyy seuraamaan johtopäätelmiäni. Timosen (2009, 46) mukaan keskeistä narratiivisessa analyysissä onkin juuri säilyttää kertojan ääni ja saada tarinoiden juoni esille. Tutkijan täytyy löytää kertomuksista sen vaiheiden yhteyshkohdat ja tehdä johtopäätöksiä, miten asiat ovat vaikuttaneet toisiinsa. Tässä työssä tyyppikertomuksien sijaan teemojen alle pilkotuissa kertomuksissa esiintyvät uudelleennimetyt haastateltavani Kaisa, Heidi, Lilja ja Emilia ja jokaisen teeman lopuksi olen luonut yhden kokoavan tarinan heidän kertomansa perusteella, johon olen peilannut aiempaa teoriaa ja tutkimusta.

Heikkisen (2001, 122) mukaan narratiivisen aineiston analyysi jaetaan kahteen eri yläluokaan; narratiivien analyysiin, jossa etsitään teemoja, tai narratiiviseen analyysiin, jossa muodostetaan aineiston kertomusten pohjalta uusi, tutkimuksen teemoja esiin tuova, kertomus. Polkinghorne (1995) sanoo, että monesti kuitenkin nämä molemmat tavat yhdistyvät tutkimuksessa.

Itsekin olen tässä tutkimuksessa käyttänyt sekä narratiivien analyysiä että narratiivista analyysiä. Analysoin aineistoni ja esitän tulokseni teemojen avulla, mikä on tyypillistä narratiivien analyysille, mutta samalla olen säilyttänyt tarinoiden juonellisuuden ja koonnut jokaisen teeman alle teeman yhteen kokoavan tarinan haastateltavieni tarinoiden pohjalta, jota olen peilannut aiempaan teoriaan, mikä taas on narratiivista analyysiä.

4 TUTKIMUSTULOKSET

4.1 Kuvaus haastateltavista

Tutkimuksessani kerron neljän matkalaukkulapsen tarinan. Esitän tulokseni tarinoina, sillä se tuo selkeyttä ja lukijan on helpompi ymmärtää lopputuloksia sekä päätelmiä nähdessään koko kuvan. Kokemukset myös jäsenyivät luontevasti tällaiseen muotoon analyysivaiheessa. Anonymiteetin säilymiseksi olen uudelleennimennyt haastateltavani. Aluksi esittelen jokaisen haastateltavan taustat ja tämän jälkeen tarinat kulkevat eteenpäin eri teemojen alla.

4.1.1 Kaisa

20-vuotias Kaisa on tamperelainen opiskelija, joka on juuri aloittanut lääketieteen opinnot. Hänen perheeseensä kuuluvat isä, äiti ja kaksi vanhempaa siskoa. Kaisan ollessa 12-vuotias hänen vanhempansa kertoivat heidän muuttavan Kiinaan isän työn perässä. Perheen isä lähti Kiinaan vuotta ennen muita, jotta Kaisa voisi käydä ala-asteen loppuun Suomessa.

Kaisa: ”Siinä oli pientä alkuvaihetta ja tuntumaa, et miltä tuntu. Oli se vähän kurjaa, kun iskä asu sit siellä tosi kaukana meistä. Me kyl päästiin käymäänki siellä (Shanghaissa). Yks viikko oltiin siellä, ennen ku muutettiin, niin näki sen paikanki. Mää olin aika nuori vielä silloin, että en ehkä ihan vielä ymmärtänyt, et mitä Kiinassa asuminen tarkoittaa. Et meni vaan perheen mukana.”

Kaisa ja hänen äitinsä muuttivat isän perässä Kiinaan Kaisan juuri täytettyä 13 vuotta ja kesäloman alettua ala-asteen jälkeen. Kaisan molemmat isosiskot päättivät jäädä Suomeen, sillä he olivat jo tarpeeksi vanhoja itsenäistymään ja heidän opiskelunsa olivat Suomessa.

Kaisa: ”No se oli ehkä kaikkein suurin juttu. Aluks oli tosi kiva, kun oli silleen vielä nuori, niin oli siskon kanssa aina vähän käsmäkkää kotona, mutta sitten silloin kesällä kun ei vielä tuntenu siellä Kiinassa ketään, niin tuli heti sitten koti-ikävä ihan sikana. Ja halus nähdä siskoja vaan.”

Kaisa asui Kiinassa, Shanghain suurkaupungissa yhteensä 6 vuotta, kävi siellä kansainvälistä yläastetta ja jatkoi IB-lukioon. Suomeen hän muutti vuonna 2012 yliopisto-opintojen perässä.

4.1.2 Heidi

Heidi on 25-vuotias pääkaupunkiseudulta kotoisin oleva, mutta nykyisin Jyväskylässä asuva restonomiopiskelija. Heidi muutti vanhempiensa ja kaksi vuotta vanhemman veljensä kanssa Brasiliaan Heidin ollessa 7-vuotias. Heidi aloitti koulunkäynnin uudessa kotimaassaan, paikallisessa koulussa ja hänen lapsuuttaan väritti latinokulttuuri ja etelämaalainen elämäntapa. Perhe asui São Paolon kupeessa, pienessä kaupungissa yhteensä 4 vuotta. Takaisin Suomeen perhe toi tuliaisena yhden uuden perheenjäsenen; Heidille oli syntynyt pikkusisko Brasiliassa.

Heidi: ”Eipä siinä kummempaa. Et ne (vanhemmat) sen päätöksen teki aika nopeeta, äiti tais olla vähän skeptinen aluksi. Se epäili, kun se tuli

vissiin vähän puun takaa, et iskä soitti kesken työpäivän vaan, et hei lähettäkö Brasiliaan.”

4.1.3 Lilja

Nykyään 24-vuotias Lilja asuu pääkaupunkiseudulla ja opiskelee sosiaaliajaa korkeakoulussa. Liljalla on häntä neljä vuotta vanhempi isosisko sekä kaksi vuotta nuorempi pikkuveli. Myös Liljan perhe muutti ulkomaille hänen isänsä työn perässä.

Lilja: ”Olin 12, kun vanhemmat kerto, et muutetaan pois. Ja meidän koko perhe siis lähti; minä, isosisko, pikkuveli ja vanhemmat. Muutettiin, koska iskä sai hyvän työtarjouksen sieltä Kanadasta.”

Muutto Kanadaan oli vain ensimmäinen monista, jotka ajoittuvat Liljan teini-ikään. Kanadassa perhe viihtyi kolme vuotta, jonka jälkeen he jakautuivat hieman kahtia; isosisko muutti opiskelemaan Suomeen ja muu perhe jatkoi Chileen. Chilessä he viettivät vuoden, jonka jälkeen edessä oli muutto Yhdysvaltoihin. Siellä perhe asui seuraavat kolme vuotta ja Lilja kävi paikallista high schoolia.

Lilja: ”Lähtö oli kamalaa. Joka kerta! Mut sit tavallaan siihenki tottuu. Mä olin vaan silleen, et no, nyt lähdetään ja mennään uuteen paikkaan, vaikka kaikista kivointa ois vaan jäädä. Ja ettei tarvis aina vaan alottaa alusta.”

Lukion jälkeen, 19-vuotiaana, Lilja päätti muuttaa perheensä mukana takaisin Suomeen ja aloittaa jatko-opinnot täällä.

4.1.4 Emilia

Emilia perheineen muutti Unkariin hänen ollessa 10-vuotias. Isän työsopimuksen oli määrä kestää monia vuosia ja nuoren Emilian mielestä se tuntui maailmanlopulta.

Emilia: ”Mä en muista kuinka aikasin mejän iskä siitä kerto, mut niinku tosi vähän ennen sitä muuttoa kumminkin. Et se oli tosi silleen, et nyt

pakataan kamat ja lähdetään tyyliin. Ja silloin meille sanottiin, et lähdetään useemmaks vuodeks ja se tuntu hirveen silleen lopulliselta päätökseltä, et mä en enää ikinä palaa..”

Emilia kävi kaksi vuotta vanhemman veljensä kanssa amerikkalaista yksityiskoulua ja viihtyi erittäin hyvin uudessa kotimaassaan. Sitten yhtäkkiä, vajaa kaksi vuotta lähdöstä, perheen äiti ilmoitti, ettei jaksakaan kotiäidin arkea, vaan kaipaa takaisin Suomeen. Emilia koki epäreiluna, että taas piti muuttaa ja hän vielä Suomeen palattuaankin kapinoi vastaan.

Emilia: ”Sen ala-asteen kävin loppuun (suomeksi), mut sit mä hain englanninkieliseen yläasteeseen, kun mä olin silleen, et mä haluan jatkaa sitä kansainvälisyyttä jotenkin. Et en mä ikinä oikein päässyt siitä silleen, et ah ihana olla täällä taas!”

Yläasteen jälkeen Emilia vietti vuoden Italiassa vaihto-oppilaana ja sieltä palattuaan muutti Espanjaan käydäkseen lukion loppuun siellä. Nykyään 20-vuotias Emilia opiskelee pääkaupunkiseudulla johtamista ja kieliä korkeakoulussa.

Jokaisen haastateltavani, nyt nuoren aikuisen matkalaukkulapsen, tarina on yksilöllinen, monisyinen, vivahteikas ja jokaisen tarinan käännekohta koostuu erilaisista elementeistä. Jokaisessa tarinassa ja haastattelussa kuitenkin nousi selkeästi esiin samoja teemoja, joilla on tärkeä rooli tarinan etenemisessä ja lopputuloksessa. Nämä teemat kuitenkin näyttäytyivät hyvin erilaisina eri henkilöillä, sillä jokainen on kokenut asiat omalla tavallaan, riippuen kokemustensa taustatekijöistä. Toisille jokin teema esittäytyi tärkeämpänä kuin toisille ja kokemukset olivat hyvin erilaisia keskenään. Jopa saman haastateltavan tarinassa saattaa sama asia näyttäytyä aivan eri valoissa eri kohdassa tarinaa, mutta siitä nousikin aineistoni mielenkiintoinen ristiriitaisten kokemusten summa, joka mielestäni hyvin tiivistää matkalaukkulapsuuden ytimen.

Monesti matkalaukkulapsen kokemuksista puhutaan varsin mustavalkoisesti; tämä asia on tehnyt siitä hyvän ja tämä taas huonon. Monet kokemukset nousivatkin esille siten, että niissä oli vahva tunnelataus mukana. Matkalaukkulapsuuden tutkimuksissa

asia esitetään kolikon kahtena kääntöpuolena, esimerkiksi Junkkarit (2003, 120–122) esittävät matkalaukkulasten maailmankuvaa juurikin näin. Heillä on paikan vaihtojen ansiosta laajentunut maailmankuva ja he tiedostavat, että on monta erilaista tapaa hahmottaa todellisuutta. Toisaalta taas he voivat olla hämmentyneitä siitä, kehen he lopulta samaistuvat ja mille arvoille ja ajatuksille ovat lojaaleja. Haastatteluissani kävi ilmi juuri tämä sama ilmiö, mutta aineistoja läpikäydessäni löysin kuvasta kuitenkin paljon myös harmaansävyjä pelkän mustan ja valkoisen sijaan.

Seuraavaksi kerron teema kerrallaan eteenpäin haastateltavieni haasteiden ja huippukokemusten sävyttämiä tarinoita, jotka johtavat siihen, miten he tänä päivänä tuon kokemuksen näkevät. Onko se selkää rasittava taakka vai sisäisen voimavaran lähde?

4.2 ”Sellasta puoliks suomea ja puoliks englantia”

Kieli ja viestintä ovat ensimmäisiä asioista, joihin ihminen törmää saapuessaan uuteen maahan. Kielet ovat aina osa kulttuuria ja ilmentävät sanoilla, sanonnoilla ja rakenteilla kulttuuriin kuuluvien ajattelutapaa ja maailmankuvaa. Näin ollen myös kieli muokkaa yksilön ajattelua ja minäkuvaa. (Raunio 1994, 111.) Stortin (2001, 126) mukaan ihmisellä syntyy eri kielillä erilainen persoona ja matkalaukkulapsi saattaa kokea kotimaahan palatessaan, että osa hänen identiteettiään viedään pois, kun toinen kieli jää pois.

Kaisa oli 13-vuotias muuttaessaan Kiinaan. Englantia hän oli ehtinyt opiskella koulussa jo muutaman vuoden, mutta se tuntui silti suurimmalta haasteelta muutossa, sillä tuleva koulu oli englanninkielinen. Kaisa oli kuitenkin kuullut muutosta jo hyvissä ajoin, joten hän ehti käydä yksityisillä englannin tunneilla ennen lähtöä, mikä antoi hieman itsevarmuutta tulevaa varten. Kesä ennen koulun alkua meni silti jännittävässä merkeissä.

Kaisa: ”Ja sitten hermostutti kyl se, et koulu alkaa, et ku joutuu oppiin englanniks. Niitä miettiessä meni oikeestaan koko kesä.”

Kaisa aloitti heti myös kiinan opiskelun yksityisopettajan kanssa. Vaikka Kaisa kävi kansainvälistä koulua, jossa opetuskielenä toimi englanti ja oli muutenkin tekemisissä paljon länsimaalaisten ihmisten kanssa, oli hänelle kuitenkin tärkeää oppia myös kiinan kieltä. Kaisan perheellä oli paikallisia tuttavuuksia ja muun muassa heidän autokuskinsa oli kiinalainen, ja hänen kanssaan he puhuivat kiinaa. Aivan alusta asti hänelle sanottiin, että kiinan osaaminen tulisi olemaan valttikortti tulevaisuudessa, ja että siihen kannattaisi panostaa.

Kaisa: ” Et kun mulle on tosi helppo vaan muistaa asioita, niin opin niitä merkkejä, niin just kirjojista ja lukemista opin kaikkein parhaiten. Sitä kumminki oppi siinä koko ajan kolmantena kielenä, kuuli sitä ja joutu puhuun kans koko ajan, oli sille koko ajan altistuvainen, niin kyl sen aika nopeesti oppi. ”

Kaisa: ”Mä uskon, et se on tosi iso hyöty tulevaisuudessa (kielitaito) ja varsinkin toi kiinan kielen taito. Kaikki sitä on just viimeiset kuus vuotta mulle jauhanukin, et se on niin iso tulevaisuuden hyöty, et kyl mä uskon. Ja haluisin ylläpitää sitä, ettei se vaan rappeudu.”

Kaisa oppi nopeasti englannin kielen ja pikkuhiljaa siitä tuli Kaisan ensisijainen käyttökieli. Kotona puhuttiin aina suomea, mutta koulupäivät venyivät niin pitkiksi, että kotona Kaisa vietti aikaa vain muutaman tunnin. Teini-ikäisen vähäiset keskusteluhalut vanhempien kanssa vielä lisättyä tähän takasivat sen, että vähitellen suomen kieli alkoi tuntua vaikealta. Kaisa halusi kuitenkin pitää yllä suomen kielen taitoaan ja kävi suomen kielen kursseja nettikoulussa, jossa oli muitakin ulkosuomalaisia. Lukion alettua Kaisasta tuntui, ettei aikaa ollut enää tarpeeksi, eikä hän halunnut enää jatkaa ja suorittaa suomalaisen lukion oppimäärää.

Kaisa: ”Kun jutteli kavereiden kans aina vaan englantia, niin kyl siitä tuli sellasta puoliks suomea ja puoliks englantia. Huomas vielä vuosi paluun jälkeenkin, että se oli tosi sellasta sekalaista se puhe. Et sen vuoden jälkeen huomas, et oppi vähentään sitä englannin käyttämistä. Mut kyl se sieltä aina välillä tulee, kun jotkut asiat tulee vaan ekana mieleen englanniks ja sitten vaan sanoo ne.”

Suomeen paluussa Kaisa mainitsi kaikkein jännittävimmäksi seikaksi juuri suomen kielellä opiskelun, sillä viimeiset kuusi vuotta hän oli käynyt koulunsa pelkästään englanniksi. Kaisan onneksi hän pääsi teknilliseen yliopistoon Suomessa suoraan lukion päättötodistuksellaan ja hänellä oli näin vuosi aikaa prepata suomen kieltään ja termiosaamistaan ennen isoa pääsykoetta lääketieteelliseen, jonne hän oli tiennyt jo pitkään haluavansa.

Kaisa: ” Kyl siinä kesti hetki ennen kun oppi suomeks, mutta onneks ne kaikki termit on silleen lähellä toisiaan, niin ne kyl oppi silleen helposti. Sit mua hermostutti se, kun se pääsykoe oli suomeks, niin jos mä en osaakaan selittää jotain suomeks mut osaisin englanniks, mut sit en saa pisteitä siitä. Mutta kyl ne tossa vuoden aikana helpottu ja sit kun mä tiesin, et se tulee oleen sellanen haaste tai vaikeus, niin mä kans panostin tosi paljon siihen ja varmistin, et osaan ne jutut suomeks.”

Heidi aloitti oman koulun käyntinsä Brasiliassa, paikallisessa koulussa. Aluksi hän toimi vain kuunteluoppilaana tunneilla, sillä hän ei ymmärtänyt sanaakaan portugalin kieltä, jota kaikki hänen ympärillään puhuivat. Portugalin opiskelu oli erittäin intensiivistä, sillä ensin Heidi istui aamupäivät koulussa kuuntelemassa yleistä opetusta ja sen jälkeen hän osallistui vielä yksityisille portugalin kielen oppitunneille. Pian hän oppikin puhumaan ja ymmärtämään kieltä yhä paremmin ja pystyi jo hieman osallistumaan tunneilla. Heidi kertoo myös olleensa niin nuori vielä, että mukaan leikkeihin oli helppo mennä, vaikka yhteinen kieli uupuikin. Brasilian kulttuurissa myös kaikkien mukaan ottaminen oli iso juttu ja on tärkeää olla osa yhteisöä.

Heidi: ”Sitten pyrittiin, että vaikkei niin ymmärrä niin on mukana niissä jutuissa. Et järjestettiin esimerkiksi syntymäpäivät kotona meillä, oli mun synttärit ja kutsuttiin koko luokka kylään. Siellä oli tapana, et ketään ei saa jättää kutsumatta, et jos pitää juhlat niin kaikki pitää kutsua ja ne tulee jotka pääsee, et ne oli tosi isoja juhla. Mut nekin tosiaan järjestettiin, vaikkei niin ymmärretty. Meijät (veljen kanssa) kuitenkin otettiin mukaan, heiteltiin palloa, uttiin ja näin. Ja siitä se pikkuhiljaa alko sit syventyä”

Kuin huomaamatta portugalin kieli alkoi sujua ja Heidi oppi kirjoittamaan ja lukemaan portugalin kielellä. Äiti kuitenkin piti huolen, ettei suomikaan ihan unohtunut. Kotona perhe puhui aina suomea ja yhdessä äidin kanssa Heidi opetteli kirjoittamaan ja lukemaan myös suomeksi. Heidi oli kuitenkin vielä niin nuori ja kuuli koko ajan ympärillään tätä uutta kieltä, että portugalia hän kuvaa toiseksi äidinkielekseen.

Heidi: ”Kun mä välillä leikin ihan yksinäni huoneessa, barbileikit oli pitkin poikin lattiaa, niin äiti välillä kuuli, et mä itekseni höpöttelin portugaliksi leikkiessäni”

Heidi: ”Kyl siitä toisena äidinkielenä voi puhua, et sen verran hyväks se siinä neljän vuoden aikana petraantu.(...) Minä ja veli kuitenkin kun oltiin nuoria, niin me opittiin kaikkein helpoiten ja meihin se silleen vaan tarttu se kieli. Ja muun muassa lausuminen se oli se, mikä tuli niinku tosi hyväksi. Että kyllä se on sujuvaa, et tietty joku ammattisanasto on hakusessa, mut sellanen perussujuva puhuminen taittuu edelleen.”

Kun Heidi perheineen muutti Suomeen, Heidi aloitti ensimmäistä kertaa elämässään opiskelun suomeksi. Hänen suomen kielen taitonsa oli sen verran heikkoa, että hän kävi ala-asteella suomi toisena kielenä -kurssilla teho-opetuksessa. Vasta pari vuotta Suomeen tulon jälkeen Heidistä tuntui, että hän sai ikätoverinsa kiinni äidinkielen osaamisessa.

Heidi: ”Kyl siinä sit nopeesti pääsi, pari vuotta siinä meni, et se oma suomen kieli oli vähän huonompi, et ei ollu kehittynyt vielä sellaselle hyvälle tasolle ja teki paljon kielioppivirheitä. Mut sitten ku meni yläasteelle niin huomaa, et aika hyvin oli niiden omanikäisten tasolla, et ei sitä silloin enää sit huomannu, et oli melki koko alakouluiän asunut siellä ulkomailla poissa. Et se oli sit sen verran hyvää ilmeisesti sen äidin opetus siellä Brasiliassa, ettei ollut huomattavissa sellasta isompaa jälkeenjääneisyyttä kielen kanssa.”

Nykyhetken perspektiivistä parhaaksi anniksi ulkomailla asumisesta Heidi mainitsee kielitaidon. Portugali on edelleen sujuvaa ja lukiossa espanjan oppiminen tästä syystä oli hänelle todella helppoa. Heidi uskoo pystyvänsä hyödyntämään tätä tulevaisuudessa työelämässä ja toivoisi näin olevan, sillä näistä kielistä on tullut hänelle todella tärkeitä sekä läheisiä.

Heidi: ”Oon kiinnostunut niistä kielistä (portugali ja espanja) ja maista, missä niitä puhutaan ja veikkaisin et mussa on väkisinkin jonkinlaisia vivahteita sieltä. Et kun mä tapaan etelänmaalaisen espanjaa tai portugalia puhuvan, niin mun on helppo ottaa sellanen tietty vaihde päälle ja erilainen keskustelumaisuus tai jollain tapaa se mun peroonassa näkyy. (...) Ihmisiä on maailmalla helpompi lähestyä ja on helppo päästä mukaan yhteisöön, kun matkustaa noissa maissa, kun osaa kieltä. Kun se kieli on sit niin tärkeä.”

Myös 12-vuotiaalle Liljalle uusi kieli tuntui isoimmalta haasteelta ja pelolta muutossa. Ensimmäiset pari viikkoa uudessa koulussa ja uudessa elämäntilanteessa olivat raskaita ja Lilja kertoo henkisen kanttinsa olleen koetuksella.

Lilja: ”Ja mua pelotti ihan hirveesti ne ekat pari viikkoa, ennen kun tuli mitään rutiineja. Se oli pelkkää tuskaa, olin aina tosi väsynyt ja tuli kauheesti väärinkäsityksiä, koska mä en ymmärtänyt ihmisiä ja en uskaltanut mitenkään yrittää erottua joukosta ja selittää niille opettajille myöskään. (...) Mä olin itku kurkussa monissa luokissa. Itkin, koska mä en tyylä ymmärtäny puoliikaan mitä ne opettajat puhu ja olin ihan hukassa koko ajan...koko ajan piti toimia siellä osaamisen äärirajalla, se oli väsyttävää!”

Kuten muutkin, niin Liljakin oppi nopeasti englannin kielen ja alkoi pärjätä koulussa sekä saada kavereita. Nopeasti englanti myös syrjäytti suomen kielen Liljan ykköskielenä ja yhtäkkiä olikin helpompi ilmaista itseään, ainakin osittain, englanniksi.

Lilja: ”Aika nopeeta siinä sit kävi niin, et teki mieli puhuu pelkkää englantia koko ajan. Äiti aina yritti olla silleen, et nyt puhutaan suomea kotona ja kyl me puhuttiinki, mut sit sisarusten kans esim. tuli puhuttua enkkuu. Vanhempien kanssa aina yritti puhuu suomea, mut sekin monesti sekottui sellaseksi englanti-suomi -sössöksi. Se onkin ehkä ainut kieli (”finglish”), missä oon oikeesti silleen tosi hyvä ja jolla pystyn ilmaiseen itseäni juuri niin kuin mä haluan”

Juuri kun englannista oli tullut Liljan vahva kieli, muutti perhe Chileen. Siellä Lilja aloitti koulussa, jossa osa opetuksesta oli englanniksi ja osa espanjaksi. Aluksi Lilja kävi espanjan tukiopetuksessa muiden ulkomaalaisten kanssa ja se tuntui hänestä mukavalta, kun sai vertaistukea.

Lilja: ”Siellähän ei pärjännyt sit englannilla, niin piti taas opetella uusi kieli ja mennä ihan nolliin. Se oli silleen, no.. olihan se todella turhauttavaa ja monesti meni hermot, mut sit jotenki aika nopeeta sen kielen oppi kuitenkin! Kyl mulle oli aika helppoo oppia uusi kieli, mulla taitaa olla ihan hyvä kielipää. Silleen tajus sen, että pitää vaan käyttää sitä, vaikka sulle naurettaiskin. Ja pitää nauraa ite itelleen kun koko ajan tekee virheitä. Ja olihan se raskasta ja väsyttävää, välillä mä olin silleen apua, pliiis ei tällstä jaks kukaan, mut sitten se oli lopulta aika antoisaa kuitenkin.”

Chiessä perhe vietti vain vuoden ja Lilja kertoo, että kaikkein eniten häntä helpotti Yhdysvaltoihin muuttamisessa se tieto, että osasi jo kieltä. Ei tarvitsisi seistä muiden tuijotettavana ja tuntea itseään tyhmäksi, kun ei vain osannut ilmaista itseään.

Suomeen palattuaan Liljaa turhautti, kun suomi ei sujunutkaan niin luontevasti ja hän unohteli paljon sanoja. Hän myös kertoo, että kaveritkaan eivät jaksaneet ymmärtää aina, sillä olihan hän ihan suomalainen. Isoimmaksi haasteekseen paluussa hän mainitseekin juuri suomen kielen ja opiskelun suomeksi. Kuitenkin parhaaksi anniksi hän sanoo oman kielitaitonsa ja hyvän kielipäänsä.

10-vuotias Emilia sai itse valita perheen muuttaessa Unkariin, menisikö hän ruotsalaiseen kouluun vai amerikkalaiseen kouluun. Hän päätyi amerikkalaiseen kouluun, sillä hän oli oppinut alkeita englannista ja ruotsista hänellä ei ollut mitään pohjaa. Alku oli hänellekin hankala, mutta sitä hieman helpotti Emilian koulussa ollut suomalaistyttö, joka auttoi häntä muun muassa kääntämällä asioita englannista suomeen ja opettamalla tapoja. Emilia myös kävi koulun jälkeen englannin tukiovetusryhmässä, jossa muutkin olivat aloittelijoita ja tämä vertaistuki oli Emilialle hyvin tärkeää.

Emilia: ”Ne tunnit oli ihan parhaita (englannin tukiovetus), et kun siellä oli kaikki ihan samassa tilanteessa mun kanssa, siellä kaikki vähän niinku änkytti englantii. Et ne oli tosi mukavia, kun huomas, et mä en oo ainut tässä tilanteessa. Sit niissä luokkatunneilla tuntu, et mä oon niin paljon surkeempi kun kaikki muut, ku ei pystyny viittaamaan ja silleen. Sit meille vielä jaettiin sellasia paperiomenoita, jos vastas oikein ja nillä sai sit ostaa karkkia kuukauden lopuksi. Sit mä en ikinä saanu niitä omenoita, kun mä en voinu ja uskaltanu viitata, ni sit se oli vielä kauheempaa!”

Suomea Emilia opiskeli kotona äidin kanssa ja kotikielenä pyrittiin pitämään koko ajan suomi. Emiliasta oli kuitenkin haastavaa kertoilla asioita suomeksi, sillä kaikki ympärillä tapahtui englanniksi, jopa suomalaisen koulukaverinsa kanssa hän vaihtoi puheen englanniksi hyvin pian.

Yllätysmuutto Suomeen sekoitti Emilian pasmat ja suomen kielellä koulun käyminen tuntui haastavalta ja turhautavalta. Hän vaihtoikin yläasteelle mennessä kansainväliseen kouluun, jossa opetuskielenä toimi englanti.

Emilia: ”Musta tuntu, et oli tosi paljon lähtenyt suomen kieli, et silleen vaikka mä kotona puhuin sitä aina äitin kans, niin meillä oli niin pitkät ne päivät ja mä puhuin koko päivän vaan englantia ja sen mä muistan, et sitä mun kaverit ei ihan hirveesti myöskään arvostanu Suomessa. (...) Et kyl se tuntu vaikeelta käydä koulua suomeks. Et ihan kaikki perusjutut, vaikka jossain matikassakin, vaikka ne asiat oli ihan samat, mutta välillä tuntu, et kielellisesti oli hankala vastata kaikkiin.”

Nykyään Emilia haaveilee kieliassistentin urasta. Hän kokee taustansa vaikuttaneen paljon kaikkeen hänen myöhemmässä elämässään. Tulessaan Suomeen Unkarin, Italian ja Espanjan kokemusten jälkeen hän koki kielten osaamisen vahvuudekseen, jota voisi käyttää tulevassa työssään hyväksi.

Kaikista esille nousseista teemoista kieli oli se, jossa jokaisella oli lähes identtiset kokemukset. Kieli toi mukanaan kaikkein suurimmat haasteet ja epätoivon, mutta samalla se tuntui antavan myös kaikkein eniten. Monesti lapsuudessa kahden tai useamman kielen keskellä kasvamista kritisoidaan siitä, että sitten ei opi mitään kieltä kunnolla. Muun muassa Alexandra Salmela (2011, 322) kirjoittaa, että aina, jos oppii uutta kieltä, menettää vanhaa. Hän vertaa tilannetta kahdella tuolilla istumiseen, koskaan ei voi istua kokonaan kummallakin tuolilla yhtäaikaaisesti. Hän myös kutsuu tilannetta, jossa henkilöllä on kaksi (äidin)kieltä käytössä, joihin kumpaankin sekoittuu vähän toista, puolikielisyudeksi ja sekakielisyudeksi ja hän näkee tilanteen negatiivisena.

Tämä ilmiö kävi aineistostani ilmi, sillä jokainen haastateltavani menetti äidinkielen osaamistaan samalla kun oppi käyttämään uutta kieltä. Yhtäkkiä oma äidinkieli tuntui vieraalta, eikä sillä pystynytäkään ilmaisemaan itseään juuri niin kuin haluaisi. Lilja myös kertoi, kuinka ainut kieli edelleen, joka tuntuu sujuvan täydellisesti, on suomen ja englannin sekoitus. Kieli, jota ei ole edes olemassa. Tässä kohtaa on mielestäni kuitenkin tärkeämpää tutkia haastateltavieni ajatuksia tästä asiasta, kuin todistaa kaksikielisuuden haittoja ja hyötyjä, joista kielitutkijat kiistelevät yhtä mittaa. Mielenkiintoista on, että jokainen sanoi suurimmaksi haasteekseen uuteen maahan mennessä ja samoin Suomeen paluussa uudella tai unohtuneella kielellä opiskelun, mutta yksikään ei silti kokenut sitä lannistavana. Näyttäisi siltä, että lapsuudessa tai nuoruudessa koettu kielen oppiminen tilanteessa, jossa muuta ei voinut, tilanne, jossa piti keksiä keinot itsensä ilmaisemiseen vaikka sitten ilman sanoja on luonut näiden henkilöiden sisään sellaista sisäistä vahvuutta ja sisäisen skeeman, että he tietävät pystyvänsä siihen uudestaan.

Jokainen haastateltavani on nyt korkeakoulussa, opiskelee suomen kielellä ja vaikka he ovat kokeneet ja yhä edelleen kokevat haasteita suomen kielen käytössä, he ovat menestyneet kaikilla mittareilla oikein loistavasti elämässään. Kysyttäessä mikä on

parasta, mitä matkalaukkulapsuudesta on saanut, vastasivat kaikki kielitaidon ensimmäisten asioiden joukossa. Tutkimuksessa kävi ilmi, että kaikissa heidän kielissään oli hieman puutteita, mikä varmasti johtuu Raunion (1994, 111) mainitsemasta kielen vahvasta kuulumisesta kulttuuriin. Kaikki syvimmat kielen kerrokset eivät tule selväksi, kun ei tiedä kyseisestä kulttuurista kaikkea. Tutkittavani kuitenkin ilmoittivat, että vaikka eivät osaa ehkä kaikkia kieliä aivan täydellisesti, niin he uskovat kuitenkin tulevaisuudessa niistä olevan hyötyä työelämässä. Mielestäni Heidi tiivistä ajatuksen loistavasti sanomalla: *”Se on kiva valtti itellä, et sillon kyl silleen iso merkitys, et mä koen et mussa on jotain erityistä. Vaikka välillä mä kyl alan miettiin, et osaanks mä sit yhtään mitään niinku kunnolla. Mut sit on pakko ajatella niitä vahvuuksia, ja totta kai jokainen meistä osaa poimia niitä vahvuuksia itestään ja mulla ne sitten liittyy sinne kokemuksiin just ulkomailla, mitä on tullut lähihistoriassa ja sit siellä lapsuudessa.”*

4.3 ”Turha olla tosi hyviä kavereita ja sit ei nähdäkään enää”

Jokainen ihminen tarvitsee läheisyyttä ja kestäviä, vahvoja ihmissuhteita koko elämänsä ajan (Aaltonen yms. 2003, 155; Junkkarit 2003, 219). Mitä tapahtuu ihmissuhteille, kun koti siirtyy hetkessä tuhansien kilometrien päähän?

Aluksi Kaisa kertoo lähteneensä Kiinaan positiivisin mielin, vaikka siskot ja kaverit jäivät Suomeen. Vasta Kiinassa kesäloman aikaan hän havahtui siihen, ettei hänellä olekaan ketään kavereita ja siskotkin olivat oikeasti ihan mukavia, kinasteluista huolimatta. Hän odotti koulun alkua, mutta ensimmäisen vuosi oli hieman pettymys siinä mielessä, että hänen koulukaverinsa asuivat kaikki kovin kaukana, eivätkä he voineet nähdä kouluajan ulkopuolella. Onnekseen Kaisa pääsi vaihtamaan koulua ja toisen vuoden aikana hän sai niin koulun kuin harrastustenkin kautta hyviä kavereita. Hänen koulunsa oli kansainvälinen ja oppilasvaihtuvuus todella suurta, sillä suurimman osan vanhemmat olivat ulkomaan komennuksella Shanghaissa Kaisan isän tavoin.

Kaisa: ”Monet asu just sen kolme vuotta, et aina puolet lähti ja puolet tuli uusia. Et kyl siinä silleen oppi just nimenomaa niinku esittäytyyn ja tekeen sellasia hyviä tuttuja, mut mä huomasin sen ettei monet halunnu

sellasia sydänystäviä, et se oli tosi vaikee silleen päästä tosi lähelle jotain ihmistä. Ku kaikki oli silleen, et no mä saatan muuttaa ja lähtee pois vuoden päästä, niin turha olla tosi hyvii kavereita ja sit ei nähdäkään enää.”

Kaisan siskot asuivat Suomessa ja heihin pidettiin paljon yhteyttä. Kaisa ja vanhemmat matkustivat lomilla Suomeen ja siskot tulivat monesti käymään Kiinassa, mutta silti krooninen ikävä vaivasi koko ajan. Koko perheen yhteisiä hetkiä opittiin arvostamaan enemmän ja Kaisa kertookin perheen lähentyneen Kiina-vuosien aikana, vaikka fyysinen välimatka oli suuri. Suomalaisiin kaverihinkin säilyi hyvä yhteys, sillä Kaisa kävi aina vähintään kaksi kertaa vuoden aikana Suomessa. Hänen kaikki kaverinsa Kiinasta lähtivät aina loma-ajoiksi kotimaihinsa, joten ikinä ei tuntunut, että olisi jäänyt paitsi jostain uudessa kotimaassa.

Suomeen muuttamisesta Kaisalla oli hyvä mieli, sillä sitten pääsisi näkemään siskoja helposti ja koska vain haluaisi. Sama kaveriporukkin oli säilynyt kaikki kuusi vuotta, mikä helpotti takaisin tuloa. Paras ystävä on kuitenkin kontakti, jonka Kaisa sai Kiina-vuosinaan.

Kaisa: ”Ylipäätään kaikissa asioissa musta tuntuu, et se on mun lähimmäinen kaveri, vaikka meillä on fyysistä välimatkaa paljon. Et me pyritään näkeen aina vähintään kerran vuodessa, mut aina se ei onnistu. Ja me skypeetään paljon ja sille tulee kerrottua kaikki erilaiset ongelmat. Ku sillä on samoja juttuja, kun se muutti sit Englantiin ja alotti yliopistoelämän. Ja sit tällänen, joka menee takasi johki paikkaa, missä muut ihmiset on asunu koko ikänsä ja sit tulee tällaisena ulkomaalaisena periaattessa.”

Heidi kertoo, että kun hän muutti Brasiliaan, sai hän paljon huomiota erilaisen ulkonäkönsä vuoksi. Huomio ei kuitenkaan ollut negatiivista, vaan pikemminkin päinvastoin. Hänen erilaisuutensa vuoksi ihmiset olivat hyvin kiinnostuneita hänestä ja halusivat tutustua häneen. Heidi saikin todella nopeasti ja helposti kavereita. Tähän tietenkin vaikutti myös Heidin ikä, sillä omien sanojensa mukaan hän vain *solahti* mukaan leikkeihin. Hän pääsi heti mukaan brasilialaisten yhteisölliseen menoon.

Heidi: ”Sit mä heti alotin tanssiharrastuksia. Ne mä muistan kyllä hyvin, et mä harrastin steppiä, balettia ja jazzia ja sit mä kävin telinevoimistelutunneilla. Et se oli hyvin yhteisöllistä se meininki, et sä olit siellä kolussa ja sit iltapäivällä sä palastit kaikkien aktiviteettien pariin niiden ihmisten kanssa, et koripalloa, jalkapalloa ulkona ja vaikka mitä. Et ei ollut mitenkään negatiivista huomio, oli ihan miellyttävää.”

Heidin asuessa ulkomailla yhteydenpito Suomeen oli vielä melko hankalaa, sillä esimerkiksi matkapuhelimet eivät olleet yleistyneet. Hän kuitenkin oli kirjeenvaihdossa erään hiekkalaatikolta tuntemansa lapsuudenystävän kanssa. Juuri tätä ystävää Heidi ikävöi eniten Suomesta ulkomaan vuosien aikana. Suomen-lomilla käytiin tapaamassa läheisimpiä sukulaisia ja isän puolen isovanhemmat kävivät kylässä Brasiliassa.

Heidin perhe omaksui vuosien mittaan brasilialaisilta perhekeskeisyyden ja lapset otettiin mukaan esimerkiksi ravintolailtoihin, jotka Suomessa perinteisesti on koettu vain vanhempien huviksi. Neljän vuoden aikana Heidi sai myös todella hyviä ystäviä ja Suomeen paluu tuntui siksi haikkealta.

Heidi: ”Mut sit sen neljän vuoden jälkeen siinä oli niin siinä ajassa hyvin päässyt siihen kulttuurin mukaan ja tosi hyviä kavereita oli tullu ja koko luokka oli sun kaveri. Vuosi toisensa jälkeen oli siinä samassa mennyt ja harrastukset siihen päälle, et se oli hyvin yhteisöllinen ja läheinen fiilis. Muistan sen viimesen päivän kun eilisen. Mulle oli järjestetty koulussa sellanen läksiäisjuhla, mä en tienny siitä etukäteen mitään. Et siellä oli pöydät raivattu sivuun ja oli ilmapalloja ja näin ja sit mä avasin oven ja kaikki tuli huutaen mun luokse, et se oli aika hieno sitten, et kyl siinä kyyneleet tuli loppupeleissä. Sit ne oli tehnyt mulle sellasen kirjan, jossa jokainen oli kirjottanut jonku jutun, et millanen suhde meillä oli. Et se oli hyvin haikaa se paluukin.”

Suomeen tullessa Heidi joutui koulussa hyppäämään mukaan ryhmään, joka oli tuntenut toisensa viimeiset neljä vuotta ja hän itse ei tuntenut ketään. Olo tuntui mustalta lampaalta. Vastaanotto ei myöskään ollut yhtä innokas kuin Brasiliassa aikoinaan.

Heidi: ”Siellä se oli niin vastaanottavainen, kun meni silloin seittämänvuotiaana, mut Suomessa se sit loppu, et ei susta oltu enää innoissaan, ku sä olit täällä taas. Et sut nähtiin ihan normaalina, mut sit sä ite tiesit, et sä et kuitenkaan oo täältä lähtösin. Et oli ollut se pidempi aika siellä, niin kyllä oli joitain niitä ulkopuolisia fiiliksiä. Yläasteen aikana vielä silloinkin. (...) Et ehkä sitä ois tosissaan toivonu, et siellä ois ollut muita luokalla, jotka ois tullut samassa tilanteessa ja samaan aikaan mun kanssa, et ois ollut heti jotain yhteistä. Et ois halunnut et ois ollut heti siinä 11-vuotiaana joku, joka ois kokenut saman.”

Sittemmin Heidi on päässyt sinuiksi asian kanssa ja on saanut Suomesta hyviä ystäviä, jotka ymmärtävät hänen kokemuksiaan. Brasilian aikaisiin kavereihin Heidi piti aluksi yhteyttä kirjeillä ja nykyisin sosiaalisen median kautta.

Liljasta kaikista ikävimmältä Suomesta pois muutossa tuntui ystävien jättäminen. Hän kertoo, että Kanadassa hän aluksi yritti pitää itseään ulkopuolisena, mutta sen ikäisenä muutaman vuoden asuminen tuntui ikuisuudelta, joten nopeasti tämä unohtui. Lilja myös löysi tärkeää tukiverkkoa muista ulkomaalaisista.

Lilja: ”Ne ihmiset oli tosi avoimia ja mä tosi nopeesti sain kavereita sieltä ja ne oli kiinnostuneita musta. Mä en kuitenkaan aluks hirveesti halunnut hengaila niiden kans, ku mä yritin pitää itteni ulkopuolisena kaikesta. Sit kun mä pääsin siitä just yli, et mä voin esim. nähdä niitä koulun jälkeen ja viettää paljon aikaa, niinku pitää hauskaa, niin mun aika tietty helpottu siellä. Sit oli ihmisiä ympärillä joiden kanssa jutella ja viettää normaalia elämää. Siellä oli myös muita sellasia, jotka oli just muuttanut sinne, niin sit oli helpottavaa. Oli vertaistukea.”

Myös Lilja kertoo perhedynamiikan muutoksista ulkomaiden vuosien aikana.

Lilja: ”Musta kumminkin tuntuu, että me perheenä lähennyttiin sinä aikana aika paljon, koska niinku se oli sellanen mihin voi tukeutua ja ne ymmärsi yleensä. Ja kun takas Suomessa ei me oikeestaan vietetty juuri aikaa keskenämme, kun kaikilla oli niin paljon omia menoja, sit taas tuol jotenki oltiin perheen kans yhdessä ja tehtiin yhteisiä aktiviteetteja. Meneminen ei ollut niin vapaata, ei voinu vaan lähteä käveleen ja näkeen kavereita, kun kaikkialle tarvi kyydin jne., niin sitten tehtiin perheenä paljon asioita ja ehkä me haluttiin ottaa myös kaikki irti siitä mahdollisuudesta. Jotenki siinä oli, et tiesi ettei tuu pysyvästi asumaan, niin tehtiin hirveesti kaikkia asioita, mitä ei muuten ehkä pääsis tekemään.”

Suomessa asuviin sukulaisiin ja kavereihin pidettiin yhteyttä, varsinkin äidille oli tärkeä pitää välit hyvinä, vaikka ei päästykään näkemään kasvotusten. Aluksi läheteltiin paketteja ja kortteja ja myöhemmin pidettiin yhteyttä Skypen avulla. Perhe kävi yleensä kesälomalla Suomessa ja silloin Lilja näki muutamaa kaveriaan. Yhteydenpito kuitenkin usein hiipui talven aikana, sillä Lilja kertoo, että oli hankala pysyä perässä heidän elämässään ja heidän taas hänen. Kaikki myös tuntui kovin kaukaiselta, vähän kuin unelta.

Lilja: ”Loppukesästä oli vähän haikeeta silti lähteä (pois Suomesta). Ku kesän aikana just ehti taas tottuu, et on sukulaisia ja pitää yhteyttä niihin suomikavereihin. Kun jotenkin aina vuoden aikana siellä piti vähemmän ja vähemmän yhteyttä, kun se kaikki oli niin kaukaista, ja ne kuulu eri maailmaan. Ei niiden elämässä pysyny perässä, ku ei jaksu aina kysyy ja alkaa selittää ihan alusta asti jotain juttuja kumminkaan puolin.”

Seuraavien muuttojen aikana Lilja kertoo kehittäneensä sellaisen ajatuksen, että turha ystäväystyä liian syvällisesti kavereihin, sillä koskaan ei tiedä, milloin muutto koittaa. Samalla hän kuitenkin halusi ottaa kaiken irti juuri siitä hetkestä ja vietti paljon aikaa uusien tuttaviansa kanssa. Hänen omien sanojensa mukaan se oli ”kevyttä ja hauskaa yhdessä oloa, mutta koskaan ei päästy syvällisyyksiin asti”. Yhdysvalloissa Lilja

kuitenkin ehti asua kolme vuotta ja koulun clubeihin liittyessä sai oman henkistä seuraa, joten siltä ajalta hänellä on paljon hyviä ystäviä. Sinä aikana myös esimerkiksi Facebookista tuli suosittu, joten Lilja on pystynyt hyvin pitämään yhteyden näihin kavereihin.

Lilja: ”Mä menin mun koulun clubeihin ja joukkueisiin ja sieltä sai kavereita ja sellasta arkirytmää ja tuntu, et pääsi oikeesti sisään siihen elämään. Sit tietty, kun sulla on omanikäisiä kavereita ja sä vietät niiden kans aikaa joka päivä tosi paljon, niin sä pääset paljon enemmän sisään siihen maailmaan ja ajatuksiin ja siihen mikä on in ja out. Ja just niinku, mun ätikin alko sanoo, et mähän kuulostan samanlaiselta amerikkateiniltä kun muutkin, kun tuli vietettyä aikaa niiden kanssa. Ja se tuntu musta sillon hyvältä. Mä en ollutkaan mitenkään tosi outo ja erilainen, vaan periaatteessa sit ihan samanlainen ja meillä oli paljon yhteistä.”

Suomeen Lilja kertoo muuttaneensa vain, että voi olla perheensä kanssa. Ystäviä hänellä ei oikein enää ollut, vain muutama tuttu joiden kanssa hän viettikin aikaa palattuaan. Liljasta kuitenkin tuntui, ettei hän ymmärtänyt yhtään mistä hänen kaverinsa puhuivat, eivätkä he taas puolestaan ymmärtäneet Liljan kokemuksia. Edelleen hänestä tuntuu kurjalta, ettei hänellä ole ketään ystäviä, jonka kanssa hän olisi tuntenut lapsuudesta saakka tai että hän ei voi noin vain mennä viettämään viikonloppua lukiokavereidensa kanssa, kuten monet hänen opiskelukavereistaan. Lilja sanoo, että hän mielellään hakeutuu sellaisten ihmisten pariin, jotka ovat myös viettäneet aikaa ulkomailla, sillä he ymmärtävät hänen kokemuksiaan eivätkä koe kokemusten jakamista leuhkimisena, kuten monet Liljan suomalaiset ystävät.

Emilia eli hyvin tiiviin yhteisön keskellä Suomessa ja sen jättäminen tuntui nuoresta Emiliasta hirveältä, kun edessä oli vain pelottavaa tuntematonta. Kaisan tavoin Emilia meni kansainväliseen kouluun, jossa oli totuttu alati vaihtuviin ihmisiin. Tämän vuoksi Emilia pääsi nopeasti porukkaan mukaan ja sai uusia kavereita. Varsinaiseksi onnenpotkuksi koulussa oli myös toinen samanikäinen suomalaistyttö, joka auttoi Emiliaa alkuun ja pian heistä tuli parhaat ystävät. Hän kertoo, että monet vanhemmat oppilaat koulussa eivät jaksaneet enää tutustua läheisesti ihmisiin, sillä kaikki

ympärillä vaihtuivat monta kertaa vuodessa ja omakin lähtö saattoi olla edessä koska vain. Emilia kuitenkin oli vielä niin nuori, että sanoo vannoneensa ikuista ystävyyttä uusien ystäviensä kanssa.

Emilia: ”Tosi monet oli siellä vaan silleen et muutti vuodeks sinne tai muutti kahdeks vuodeks sinne, et oli tottunu siihen et kaverit on tosi vaihtuvaa. (...) Me oltiin kumminkin vielä niin silleen leikki-iässä tai silleen. Et me oltiin, et me tullaan aina oleen hyviä ystäviä, ei meitä voi erottaa. Et ei me vielä ehkä hoksattu sitä, ettei se ehkä toimi niin, et totta kai osa niistä suhteista on vähän menevää.”

Aluksi Emilia kävi kirjeenvaihtoa Suomeen jääneiden ystäviensä kanssa, mutta tämä into hiipui melko lailla sen jälkeen, kun hän sai hyviä ystäviä uudessa kotimaassaan ja alkoi tuntea oloaan kotoisaksi siellä. Takaisin Suomeen muutettaessa Emilia palasi samalle luokalle, jolla oli ollut ennen muuttoa. Asiat olivat kuitenkin muuttuneet.

Emilia: ”Et se mun paras kaveri täältä (Suomesta) oli saanut oman uuden kaveriporukan ja kun mä tulin takas siihen luokkaan, niin musta tuntu, et siellä oli kaikki jotenkin muuttunut. Et ne ihmiset oli muuttunu jo vähän sellasiks teineiksi, et siellä oli jotain ihme ihmissuhdesotkuja, joista mä en tiennyt niinku yhtään mistään mitään ja musta tuntu, et mä olin niinku kaikesta ihan pihalla. Sit kun mä yritin sit hirveesti kertoa niistä jutuista, mitä mulle oli tapahtunut, niin sit ne oli aina vaan vähän silleen mm joo, ei kiinnosta. Et se oli silleen, et kun ei ollut oikeen ketään... (...) Oletin, et ihmiset ois ollut enemmän innoissaan siitä mun paluusta, mut sit niillä oli jotkut ihan omat kuviot jo. Et sit oli sellanen olo, et aa ei mua ootettukaan oikeestaan.”

Emilia lähti hakemaan kansainvälisyyttä ja ihmisiä, joilla olisi samanlainen ajatusmaailma kuin hänellä, yläasteelta ja sen jälkeen vaihto-oppilaana. Hän myös jäi vaihtojärjestön toimintaan mukaan vapaaehtoiseksi ja pääsi näin tutustumaan sekä kouluttamaan ihmisiä, joilla on kokemuksia ulkomailla olemisesta. Hän kertoo sen olleen todella tärkeää itselle ja nyt tuntuu, että hän on päässyt käsittelemään aihetta tarpeeksi.

Emilia: ”Et jotenkin toi vapaaehtoistoiminta mitä on tehnyt ja vetänyt leirejä, et se on ollut sellasta omaa terapiaa myös. Tai ei ehkä enää hetkeen, et nyt alkaa tuntuu, et on puhuttu jo tarpeeks. Mut on ollut tosi tärkeetä, että on ollut tollasia ihmisiä joiden kanssa puhua ja purkaa näitä asioita, koska ei muita kiinnosta. Tai semmoset, jotka on asunu koko elämänsä Suomessa, ja jotka ei muuten oo jotenkin tosi orientoituneita tohon teemaan, niin eihän niitä kiinnosta kuunnella. Ja sit kun huomaa, ettei toista niin paljon kiinnosta, et kun se toinen ei oo silleen aa joo mulla oli ihan sama, tai mulla meni näin, niin ei se oo kauheen tuottoisaa se puhuminen.”

Kysyessäni Emilialta parhaasta annista ulkomaan kokemuksissa vastasi hän muiden tavoin kontaktit, joita on ympäri maailmaa, mutta hän sanoi myös oppineensa perhekeskeisyyttä ja perheen merkitystä. Kaikkien muiden haastateltavieni tavoin hän kertoi perheensä lähentyneen ja viettäneen yhdessä enemmän aikaa kuin koskaan aiemmin tai jälkeen Unkarissa asumisen.

Haastattelija: ”Mikä on parasta, mitä oot saanut tästä kokemuksesta?”

Emilia: ”Varmaan sitä ymmärrystä ja sitä, mitkä asiat elämässä on tärkeitä, kun on nähny aika erilaista ja erilaisia elintasoja ja tapaa elää. Tai semmosta just, et ei välttämättä oo tärkeintä saada uutta kännykkää, vaan tärkeempää on ehkä viettää edes yks päivä perheen kanssa jutellen ja just silleen et tärkeempää on se perhekeskeisyys, minkä on oppinut.”

Päällimmäisenä tunteena tarinoissa paistaa suru monista ympäriltä menetetyistä ihmisistä ja tästä johtuen monien kyyninen suhtautuminen esimerkiksi ystävyysuhteisiin jo lapsena. Mielestäni yllättävintä oli, kuinka jokainen nuorista naisista kertoi perheen lähentyneen ulkomaan jakson aikana ja sen tärkeyden korostuneen. Jopa teini-ikäiset Lilja ja Kaisa sanoivat viettäneensä aikaa enemmän vanhempiensa kanssa kuin koskaan aiemmin, vaikka kehityspsykologisten teorioiden mukaan sen ikäiset alkavat yleensä irtautua vanhemmistaan. Myös Anu Warinowski

(2012, 189) törmäsi tähän samaan ilmiöön omassa väitöskirjatutkimuksessaan ja hänen mukaansa se selittyy sillä, että perhe on ainut pysyvä asia, joka säilyy mukana muutosta toiseen, joten siihen tukeudutaan aivan eri tavoin.

Mitä ystävyysuhteiden solmimiseen tulee, näyttäisi siltä, että siihen suurimpana vaikuttavana tekijänä on lapsen tai nuoren koulu sekä ikä. Kansainvälisissä kouluissa näyttäisi olevan hankalampi saada aluksi ystäviä, sillä suuri osa oppilaista on tilanteessa, jossa pysyvyys on kyseenalaista ja näin ollen ei haluta tulla liian läheisiksi. Varsinkin vanhempien oppilaiden joukossa tämä ajattelu tuntui olevan vallalla. Myös Lilja, joka suurimman osan ajastaan opiskeli paikallisessa koulussa, kertoi ajatelleensa samansuuntaisesti. Hänen tilanteessaan vastapuoli ei kuitenkaan ollut yhtä kyyninen ajatuksiltaan ja näin ollen taktiikka ei ollut aivan yhtä toimiva. Liljan omin sanoin ”*tilanteessa ei voinu sulkeutua, kun toinen on niin aidon sydämellinen ja avoin*”. Toisaalta taas kansainvälisissä kouluissa, jos sai hyviä ystäviä, niistä näyttäisi tulevan sellaisia, joihin pidetään yhteyttä kaikista tiiveimmin tulevaisuudessakin. Todennäköisesti tässä on kyse Pollockin & Van Rekenin (2001, 34) huomioimasta ilmiöstä, jossa matkalaukkulapsi tuntee eniten yhteenkuuluvuutta juuri toisen matkalaukkulapsen kanssa, sillä vain toinen joka on kokenut samoja asioita ja käynyt läpi samoja tunteita voi ymmärtää täysin. Kaikki haastateltavani sanovat hakeutuvansa mielellään kansainvälisiin ryhmiin, sillä siellä he voivat jutella ja jakaa omia kokemuksiaan. He myös kertovat vertaistuen olleen hyvin tärkeää, kansainvälisissä piireissä he ovat saaneet purkaa mieltään ja käsitellä asiaa. Heidi koki, että heti Suomeen tulon jälkeen vertaistuki olisi ollut hänelle hyvin tärkeää, ettei olisi tarvinnut olla yksin ajatusten kanssa.

Vaikka jokainen tunsu surua ystävästä, jotka ovat jääneet pitkin ja poikin maailmalle, eikä heitä voi nähdä ihan joka viikko, kuukausi tai edes vuosi, sanoivat kaikki kuitenkin kokevansa eri puolilla maailmaa olevat ystävät ja verkostot ensisijaisesti rikkautena. Nykyään sosiaalinen media on helpottanut yhteydenpitoa ja kaikki haastateltavani pitävät melko tiivistä yhteyttä vanhoihin kavereihinsa ja ovat jopa uudelleenlöytäneet joitain kontakteja nyt vuosia myöhemmin. He sanovat, että on mukavaa kun on ystäviä ympäri maailmaa, sillä aina löytyy myös yösiija mihin ikinä matkustaakaan.

4.4 ”Elämä jatku taas toisella puolella maapalloa”

Kulttuuriin sopeutumiseen on olemassa yleinen kaavio, jonka esittelin jo aiemmin (katso luku 2.5 Kulttuuriin sopeutuminen), ja pintapuolisesti haastateltavieni tarinat mukailivat sitä, mutta syvemmin tarkasteltuna jokaisen prosessi oli hyvin yksilöllinen.

Aluksi Kaisan piti viettää Kiinassa vain kaksi vuotta ja hän lähti matkaan innoissaan, sillä Kiina kuulosti eksoottiselta ja hienolta. Ensin oli paljon uutta nähtävää ja vaikka Suomeen jääneitä siskoja olikin ikävä, tuntui elämä jännittävältä. Kaisan perhe eli myös vaurasta länsimaista elämää ja koti, jossa he asuivat, oli Kaisasta hieno. Ensimmäinen vuosi oli kuitenkin hankala. Kaisalla oli vaikeuksia kielen kanssa, kaikki koulussa oli uutta ja outoa ja kavereita ei voinut nähdä koulun jälkeen, jolloin tuttavuus jäi pintapuoliseksi. Kaisasta olisi ollut mukavaa, jos koko perhe siskot mukaan lukien olisi voinut olla samassa paikassa. Myös harrastuksia ja ystäviä Suomesta oli ikävä.

Koulun vaihdon myötä Kaisa sai ystäviä, jotka auttoivat häntä sopeutumaan uuteen kotimaahan. Hän myös aloitti harrastuksia ja sai tukiverkoston ympärilleen. Lähes kaikki hänen ystävänsä olivat länsimaalaisia ja Kaisasta tuntui, että he ymmärsivät häntä. Toisaalta hän koki olevansa kokemattomampi kuin muut, sillä jotkut olivat muuttaneet maasta toiseen monia kertoja. Vaikka Kaisa oli alkanut sopeutua, tuntui Suomi kuitenkin kotoisalta ja siellä vierailtiin usein. Kun kahden vuoden jälkeen päätettiin jäädä vielä kahdeksi lisää, olisi Kaisa mieluummin muuttanut Suomeen. Lomien aikana Kaisa kuitenkin huomasi, että Kiinakin alkoi tuntua kodilta ja sinne palaaminen tuntui hyvältä.

Kaisa: ”Kyl mä koko ajan yritin ajatella silleen, et koti on Suomessa, mut kyl se jossain vaiheessa oli, no just kun oli kesän täällä, niin oli matkalaukku mukana ja kierrettiin siskojen ja sukulaisten luona, kun meidän oma talo oli vuokralla. Et kyl se aina kesän lopussa oli kiva palata sinne Kiinaan, kun sai omat vaatteet kaappiin ja pääsi omaan sänkyyn nukkumaan. Aina niissä hetkissä tuntu, et no kyl tää on mun koti.”

Käännekohta Kaisan sopeutumisessa tapahtui siinä vaiheessa, kun hän sai itse päättää tulevaisuudestaan. Lukion alkaessa hän olisi voinut muuttaa Suomeen, sillä IB-luokalta toiselle vaihtaminen, maidenkin välillä, on melko helppoa. Kaisa kuitenkin, tällä kertaa aivan omasta tahdostaan, teki päätöksen ja valitsi jäädä Kiinaan vielä kahdeksi vuodeksi, ja silloin hän oman kertomuksensa mukaan sopeutui kunnolla. Parhaat muistot ovat juuri kahdelta viimeiseltä vuodelta ja sen ajan kaveriporukkaan Kaisa pitää yhteyttä edelleen.

Kaisa: ”Et silloin viidentenä tai kuudentena vuonna tuli sellanen, et joo on täällä ollu kyl kiva asua. Silloin ne hyvät ystävät tuli sellasiks tosi hyviks ystäviks, ku oli tuntenu ne just vähän kauemmin. Ja sit kun alotti lukion tai IB:n, se oli viimeset kaks vuotta, siellä tutustu uusiin ihmisiin ja se oli tosi jees. Et meillä oli tosi hyvä vuosikurssi ja silloin oli tosi hyvä fiilis. Ja alko kans avartuu kaikki shoppailumahdollisuudet ja kaikki, mitä siellä voi tehdä, mitä ei ollu ennen edes huomannut. Niitä ehkä kaipaa kaikkein eniten nytkin, mitä silloin viimesinä vuosina löysi sieltä.”

Suomeen palatessaan Kaisa ei tunne kokeneensa yleistä paluushokkia. Kaisan mielestä oli mukava tulla takaisin oikeaan kotiin, nähdä siskoja ja kavereita. Kaisa myös sanoo, ettei omien tuntemusten tarkkailuun muuttamisesta jäänyt aikaa, sillä lyhyen ajan sisään hän koki monta muuta isoa elämänmuutosta; yliopiston aloittamisen ja ensimmäistä kertaa elämässään omilleen muuttamisen. Vaikka haasteita ja ulkopuolisuuden tunteita oli, niin suurin osa muutoksista oli vain positiivisia. Kaisa esimerkiksi kokee, että Suomessa elämisestä saa olla kiitollinen, sillä hän näki paljon huonoja oloja Kiinassa. Hänellä on myös nyt ensimmäistä kertaa pitkään aikaan oikeaa vapaa-aikaa, eikä koulutyö vie joka ikistä valveillaolohetkeä.

Heidi kertoo, että kaupunki, johon he Brasiliassa muuttivat, oli paljon rähjäisempi ja roskaisempi kuin paikat Suomessa. Se oli pienoinen shokki lapsille, mutta perheen kotitalo oli kuulemma ”makea” ja se kompensoi tilannetta, sillä pihalla oli muun muassa palmuja ja uima-allas. Paikallisten erilainen ulkonäkö aiheutti aluksi hämmennystä ja mielenkiintoa puolin ja toisin, mutta huomio oli kuitenkin

positiivista. Heidi sanoo, että paikallisten vastaanotto oli hyvin lämmin ja kaikki tekivät parhaansa, jotta tulokkaat sopeutuisivat uuteen ympäristöön.

Heidi: ”No se vastaanotto autto tosi paljon, just kun meijät haluttiin heti ottaa mukaan kaikkiin aktiviteetteihin koulussa, ja ihmiset oli tosi kiinnostuneita meistä, niin eihän siinä mitenkään pystyny oleen syrjässä. Ne halus kovasti, et me sopeudutaan, et se paikallisten vastaanotto autto siinä kyllä eniten.”

Sopeutumisessa auttoivat myös nopeasti saadut paikalliset ystävät ja monet harrastukset, joihin Heidi pääsi mukaan. Vaikka sopeutuminen kävi nopeasti ja Heidistä tuntui, että koti oli Brasiliassa, kertoo hän kuitenkin piilevästä, koko ajan taustalla olleesta Suomi-ikävästä. Hän oli hyvin nuori muuttaessaan, eikä ollut nähnyt paljoakaan Suomesta, joten ikävöitävää ei kuitenkaan ollut liikaa ja uuden asuinpaikan monet plussat kompensoivat ikävän tunnetta.

Heidi ei osannut nähdä, että olisi erilainen paikallisista, vaan oppi tapoja tarkkailemalla ja pian meni täysin, ulkonäköään lukuun ottamatta, pienestä brasilialaisesta työstä. Se, että hän pääsi näin syvälle kulttuuriin ja sai tärkeitä ystäviä, teki Suomeen paluusta hankalaa, vaikka hän tunsikin, että on menossa takaisin kotiin, paikkaan josta on alun perin lähtenyt.

Heidi: ”Vaikka sitä siellä ajatteli, et oli koko ajan sellanen tietty kaipuu Suomeen, niin kyl se paluu oli kuitenkin niin, et kun se yhtäkkiä vaan koitti, niin se oli hyvin vaikeeta aikaa, et ei ollu helppo todellakaan lähteä pois sieltä.”

Suomessa Heidillä kesti hetken aikaa tottua uusiin käytäntöihin, muun muassa siihen, että lapset saavat kulkea yksin kaupungilla. Muita haasteita olivat Suomen kylmät talvet, joihin Heidi ei ollut tottunut, suomen kieli ja uuteen ryhmään mukaan pääseminen. Sopeutumisessa takaisin Suomeen avainasemassa oli perheen tuki, myös harrastukset ja sujuva arkirytmii auttoivat. Heidi sai nopeasti kavereita luokkalaisistaan, mutta tunsikin pitkään ulkopuolisuuden oloa. Hän myös

kaipasi brasilialaisia ystäviään, mutta onneksi kirjeenvaihto heidän kanssaan auttoi asiaa.

Heidi: ”Kai siinä sit vanhempien tuki oli varmasti yks tärkeimmistä. Et me oltiin niin läheisiä kuitenkin, aina oltu sen Brasilian aikana ja sit sillon paluussa se niiden vanhempien tuki oli se yks tärkeimmistä. Ja uudet kaverit sit myös. (...) Mut nopeesti sitä oli mukauduttava tänne, ei siinä oikeen muu auttanut. Elämä jatku taas toisella puolella maapalloa.”

Lilja oli ulkomaille muuttoa vastaan alussa, eikä millään olisi halunnut lähteä ja jättää elämäänsä. Uusi paikka oli kuitenkin Liljasta ensi näkemältä todella hieno; alue oli rikas ja paljon mukavampi kuin naapurusto Suomessa. Ajatus monesta vuodesta uudessa paikassa oli silti todella pelottava.

Lilja: ”Mä olin silleen, et tää on oikeesti tosi hieno paikka, mut se ajatus siitä et pitää olla siellä monta vuotta niin oli silti hirveen ylipääsemättömän pelottava ja oli tietenkin hirveä ikävä Suomeen ja kaikkia kavereita ja näin.”

Alku oli sekasortoa ja raskasta, koska piti opetella niin paljon uutta; uusi kieli ja uudet säännöt kaikkeen. Lilja kertoo, että eniten tässä prosessissa auttoivat ystävät ja harrastukset. Varsinkin harrastuksista tuli henkireikä Liljalle, sillä siellä ei tarvinnut tuntea oloaan erilaiseksi.

Lilja: ” Ne harrastukset oli sellanen henkireikä, et vaikka kaikki muu ois ollut ihan pielessä, niin se oli silti aina silleen tosi kivaa ja siinä pysty oleen aina hyvä. Siinä ei ollut väliä, et osaanks mä täydellisesti sen kieliopin tai ymmärräks mä kaikkia kulttuuri- tai historiajuttuja, vaan siinä pysty oleen omana ittenäni hyvä, eikä tarvinnu pinnistellä koko aikaa. Pääsin kans samalla silleen osalliseksi niiden maailmasta ja oleen hyödyllinen, en aina vaan se joku outo. Ja pääsi sekottuun, ei tarvinnu olla erilainen”

Liljan mukaan puolen vuoden jälkeen isot hämmennyksen tunteet asioista häipyivät ja paikka alkoi tuntua kodilta, ja hän sanookin, että olisi voinut viihtyä paljon pidempään Kanadassa. Kun muutto tuli, oli se Liljasta yhtä hirveää kuin kolme vuotta aiemmin. Lilja mietti pitkään millaista hänen elämänsä olisi juuri sillä hetkellä Kanadassa ja oli vihainen vanhemmilleen, kun hänen taas piti jättää elämänsä taakse ja aloittaa alusta. Pian hän ymmärsi, ettei murjottaminen auta asioita, vaan sen sijaan piti ottaa ilo irti niistä asioista, joita oli ympärillä sillä hetkellä.

Lilja kertoo, että jossain vaiheessa lukuisiin muuttoihin jollain tavalla tottui, vaikka ne joka kerta tuntuivat pahalta ja surullisilta. Elämään oppi suhtautumaan eri tavoin, eikä minkään olettanut olevan pysyvää. Lilja myös sanoo, että hän kätki paljon tunteitaan ja oli eron hetkillä yleensä melko ”kylmä”. Suomeen muutto oli kuitenkin hieman erilainen, kuin aiemmat muutot.

Lilja: ”Nyt kun mä mietin, niin olin mä aika kylmä siinä lähdössä. Niitä tunteita ei siinä ja silloin ollu. Ku piti vaan mennä. En uskaltanut näyttää surua vanhemmillekaan, yleensä sit vaan kiukuttelin tai jotain. (...) Et on mulla nyt jälkikäteen tullut niitä surullisiakin tunteita ja pitänyt purkaa ja käsitellä niitä.”

Lilja: ”Joo no se fiilis oli se turhautuminen, et taas tää. Suomi oli silleen eri, kun se oli tuttu paikka, osaa kieltä, siellä on sukulaisia ja just sisko. Mut siitä oli niin pitkään, kun oli täällä ollu, niin tuntu vähän pelottavalta, et taas pitää alottaa tyhjän päältä. Mut sit taas se oli kumminki erilainen se tunne ja se muutto niihin muihin verrattuna. Nyt edessä ei ollut pelkkää tuntematonta, et ei silleen et pitää taas johki kuuhun muuttaa tai jotain.”

Suomeen sopeutuminen oli hankalampaa Liljasta kuin hän oli kuvitellut, hän koki ulkopuolisuutta pitkään ja hänestä tuntui monessa asiassa, että Suomi oli todella jäljessä. Eniten sopeutumisessa auttoi, kun Lilja aloitti opiskelun ja sai kavereita joiden kanssa hänellä oli yhteisiä intressejä ja hauskaa tekemistä.

Myöskään Emilia ei olisi halunnut muuttaa ulkomaille, mutta kun perhe pääsi Unkariin, näytti paikka hyvin kiinnostavalta ja todella erilaiselta verrattuna entiseen. Kesä ennen koulun alkua meni uutta kotipaikkaa ihmetellessä ja olo oli hieman kuin lomamatkalla. Koulun alettua iski arki päin kasvoja ja kaikki tuntui kovin hankalalta. Emilia ei osannut kieltä, eikä hänellä ollut kavereita. Tämän lisäksi kaikki amerikkalaiset tuntuivat oudoilta ja koulun tavat kummastuttivat Emiliaa. Koti-ikävä Suomeen oli todella suuri.

Tilanne kuitenkin muuttui noin puolen vuoden kuluessa, sillä kun kieli alkoi sujua ja tavat kävivät selväksi, alkoi Emilia huomata, että viihtyi todella hyvin uudessa koulussa. Siellä opettajat tuntuivat välittävän oppilaista enemmän ja koulun jälkeen oli tarjolla paljon hauskoja aktiviteetteja. Myös Suomi-ikävä kaikkosi, kun Emilia sai uusia kavereita koulustaan.

Emilia: ”Mä niin niinkun ihannoin sitä mun koulua siellä Unkarissa. Kun siellä kaikki oli niin iloisia ja joka päivä oli hauskaa ja sellasta. Ja sit totta kai, koska se oli maksettu ja se oli kallis se koulu, niin meillä oli hirveesti kaikkia aktiviteetteja ja just kaikkee tekemistä ja ohjattua toimintaa. Ja tuntu, et meistä välitettiin siellä enemmän, joka varmaan oli totta, koska niillä oli enemmän resursseja aktivoida ja motivoida meitä.”

Takaisin Suomeen muutosta Emilian vanhemmat kertoivat jo hyvissä ajoin. Emilia ei kuitenkaan pitänyt tästä. Hän ei missään nimessä olisi halunnut lähteä pois Unkarista ja katkaisi saman tien kaiken yhteydenpidon Suomeen. Aika tuntui piinaavalta, kun koko ajan saattoi laskea viikkoja ja päiviä paluuseen ja miettiä kaikkien asioiden viimeisiä kertoja.

Emilia: ”Et se tuli ihan sellasena yllätyksenä, et ku olin aatellu et tuun oleen täällä ainakin sen ala-asteen, vähän pidempääkin ehkä. Et sit se oli tosi silleen.. no se oli ihan kauheeta, et mä muistan, et se oli se kaikki uudestaan, mut ehkä vielä vähän pahempana, kun se sinne päin muutto.”

Kulttuurishokki oli paljon suurempi Emilialle tullessa kuin mennessä. Hänestä tuntui, että Suomesta puuttuivat niin monet asiat, jotka olivat tehneet hänen elämästään mukavaa ulkomailla. Emilian sopeutuminen Suomeen on mielestäni verrattavissa Kaisan sopeutumiseen Kiinaan. Prosessissa kesti pitkään ja käännekohta parempaan suuntaan on tullut sen jälkeen kun Emilia on päässyt itse tekemään päätöksiä tulevaisuudestaan.

Rouskun (1998, 98) mukaan sopeutumiseen tarvittava aika on hyvin yksilöllinen ja vaikuttavat muun muassa muuttajan henkilökohtaiset ominaisuudet sekä kuinka paljon vanha ja uusi kulttuuri eroavat toisistaan. Tässä tutkimuksessa kaikkien haastattemieni matkalaukkulasten kohdalla sopeutumista edesauttoivat saadut ystävät, harrastukset, opittu kieli ja lopulta aika. Sopeutumiseen vaikutti myös lapsen ikä, perhetausta, koulu ja kohdemaan kulttuuri. Heidi, joka oli vasta lapsi muuttaessaan ulkomaille, tuntui sopeutuvan kaikkein helpoiten uuteen ympäristöönsä. Hän myös pääsi kaikkein eniten kiinni uuteen kulttuuriin, sillä ei osannut vertailla eri kulttuureja tai pitää itseään suomalaisena tai brasilialaisena. Kaisa, jonka perheestä puolet jäi asumaan Suomeen, taas ikävöi takaisin, eikä aina välttämättä osannut nauttia uudesta kotimaastaan täysin. Hän ei myöskään ollut tekemisissä kovin paljon paikallisten kanssa, jolloin kiinalaiseen kulttuuriin sopeutuminen jäi pintapuoliseksi. Kaisalla kesti selvästi pisimpään sopeutua ulkomailla asumiseen ja kulttuurishokkia pahensi Winkelmanin (1994, 122) mainitsema turhautumisen purkaminen isäntämaahan. Mutta kuten Adler (1997, 240) totesi, turhautumisen käsittely siten ei johda mihinkään, vaan tilalle täytyy keksiä muita ratkaisumalleja. Suomeen palatessa taas Kaisan sopeutumisensa oli kaikkein nopeinta. Kuitenkin Emilia, joka Kaisan tavoin ei sopeutunut paikalliseen kulttuuriin, sillä ei ollut kosketuksissa juurikaan sen kanssa, sopeutui hyvin elämäänsä ulkomailla ehkä juuri ikänsä puolesta. Hänen tunteensa heittelivät laidasta laitaan varsin nopeasti ja vanha unohtui uuden tieltä. Lilja puolestaan eli suurimman osan ajastaan ulkomailla paikoissa, jotka ovat tunnettuja monikulttuurisuudestaan. Siellä oli helppo sopeutua joukkoon ja silti pitää yllä omaa lähtömaan kulttuuria.

Erityisesti Lilja ja Heidi kertovat, kuinka he ulkomailla ollessaan tarkkailivat ympäristöään ja muokkasivat omaa käytöstään sen mukaan. Kaikki haastateltavani myös sanovat olevansa kulttuuritietoisia ja haluavat ulkomailla kunnioittaa isäntämaan

kulttuuria, eivätkä vaikuttaa turisteilta. Tämä on varsin yleistä matkalaukkulapsille ja heitä kuvaillaan usein kulttuurisiksi kameleonteiksi. He pystyvät helposti vaihtamaan kieltä, oppimaan kulttuurin käytöstapoja ja olemaan tekemisissä erilaisten ihmisten kanssa, sillä heidän selviytymisensä vieraassa maassa on ollut kiinni näistä seikoista. (Halinoja 1998, 125; Junkkarit 2003, 122.) Mutta minkä verran on hyvä muokata itseään? Emilia halusi heittäytyä täysin uuteen elämäänsä ja unohtaa kaiken vanhasta, hän katkaisi kaikki siteet Suomeen, eikä halunnut itseään liitettävän sinne. Hän sopeutuikin hyvin uuteen kotimaahansa, mutta paluun koittaessa meni hänellä vuosia tottua ajatukseen, että Suomessa voi olla hyvä asua. Kaisa taas piti vahvasti kiinni suomalaisuudesta, hän halusi matkustaa Suomeen usein ja piti itseään aina erilaisena ystävistään, jotka olivat niitä ”oikeita” matkalaukkulapsia. Nyt molemmat Emilia ja Kaisa sanovat, että olisivat halunneet olla vähemmän radikaaleja ja nauttia enemmän kaikesta. Puusaari (1997, 25) sanoo, että parhaassa tapauksessa muuttaja pystyy poimimaan kummastakin/kaikista kulttuur(e)ista parhaat puolet ja yhdistämään niistä oman tapansa elää ja olla. Tästä näkökulmasta Liljan suhtautuminen tilanteeseen oli ehkä kaikkein kypsintä, hän kertoo löytäneensä balanssin ja ottaneensa kaikista kulttuureista parhaat puolet itselleen.

Ristiriitaisesti nämä nuoret aikuiset ovat hieman erilaisia valtaväestöön verrattuna missä ikinä ovatkaan, ja heidän oma kulttuurinsa ja tietoisuus siitä on hyvin tilkkutäkkimäinen, koostuen pienistä paloista sieltä ja täältä, ja silti he tuntuvat olevan kotonaan mihin matkaavatkaan. He ymmärtävät eri osapuolia ja ovat hyvin avarakatseisia, minkä avulla he ovat saavuttaneet tulevaisuudessa enenevässä määrin yleistyvän maailmankansalaisuuden ja pystyvät sopeutumaan mihin vain.

Ehkä mielenkiintoisin huomio liittyy Pollockin ja Van Rekenin (2001, 63–66) teoriaan, jossa ihminen tiedostamattaan höllää siteitään ympäristöönsä ja valmistautuu tulevaan muuttoon ennen kuin se tapahtuu. Emilia toimi kuitenkin juuri päinvastoin ennen Suomeen muuttoaan ja kiristi siteitään Unkariin ja päästi irti kaikista, jotka liittyivät Suomeen.

4.5 ”Pitäskö mun olla täällä ollenkaan?”

Ihmisen yksi tärkeimmistä kehitystehtävistä on selvittää oma identiteetti, eli kuka hän oikeastaan on. Identiteetti rakentuu nuoruudessa ja siihen vaikuttavat monet tekijät, mutta yksi suurimmista on ympärillä vallitseva kulttuuri ja sen ihanteet. (Aaltonen yms. 2003, 80.) Ihmisellä on luontainen tarve olla osa jotain suurempaa ryhmää, sillä se tuo turvallisuuden tuntua (Virtanen 1994, 38). Henkilökohtaisen identiteetin lisäksi on olemassa kulttuuri-identiteetti, jolla tarkoitetaan samaistumista ja yhteenkuuluvuutta jonkun kansan tai ryhmän kanssa. Sillä voidaan tarkoittaa joko sitä, miten muut henkilön kategorisoivat tai sitä, mihin ryhmään ihminen itse kokee kuuluvansa (Petkova 2005, 14–19). Tässä opinnäytetyössäni keskityn siihen, miten haastateltavat itse kokevat oman kulttuurisen identiteettinsä. Identiteetistä puhuttaessa täytyy muistaa sen muuttuvan koko ihmiselämän ajan, mutta sen perusta luodaan nuoruudessa ja ilman selkoa itsestä ja omista arvoista voi ihmisen kehitys häiriintyä ja eteenpäin pääseminen tulevissa kehitystehtävissä voi olla hankalaa (Aaltonen yms. 2003, 82).

Suurin osa ihmisistä osaa varmasti suurempia miettimättä vastata kulttuuri-identiteettiin liittyviin kysymyksiin kuka olet ja mistä tulet. Matkalaukkulapset, jotka ovat joutuneet rakentamaan omaa minäänsä peilaamalla itseään moniin eri kulttuureihin, ympäristöihin ja arvoihin, eivät aina tiedä vastausta mainittuihin kysymyksiin.

Kaisa asui Kiinassa koko teini-ikänsä, eli juuri tärkeimmän ajan identiteetin rakentamista ajatellen. Hän kertoo, että kotona pidettiin koko ajan yllä suomalaista kulttuuria eri tavoin. Tärkein oli tietenkin suomen kielen puhuminen ja Kaisa itse halusi pitää yllä taitoa voidakseen paremmin osoittaa olevansa suomalainen. Shanghain suomalaiset kokoontuivat yhteen juhlimaan suomalaisille tärkeimpiä merkkipäiviä, kuten itsenäisyyspäivää ja Kaisa perheineen osallistui näihin kokoontumisiin. Kaisan perheellä oli Shanghaissa myös noin neljä suomalaisperhettä, joiden kanssa pidettiin läheisempää yhteyttä. Tämän lisäksi suomalainen ruoka oli tärkeässä osassa, ja kylään tulleet suomalaiset sukulaiset ja ystävät toivat mukanaan ruisleipää ja salmiakkia.

Vaikka Kaisa ja hänen perheensä olivat melko vähän tekemisissä paikallisten kiinalaisten kanssa, tahtomattakin mukaan tarttui asioita myös kiinalaisesta kulttuurista. Kaisa kertoo, että vaikka ulkonäön perusteella erottuukin joukosta, niin käytöksellä haluaa kuitenkin viestittää, ettei ole vain turistina paikalla.

Kaisa: ”Siellä on niin paljon ihmisiä, niin on sellanen kauhee kaaos ja ei siellä silleen hirveesti jonoteta mihkään. Siellä oppi sen, et kattoo oman nenän perään, eikä hirveesti kannata varoo muita, et jos varoo muita, niin sä oot siinä koko päivän seisomassa. (...) Jollain tavoin näkee asiat vähän erilailla, vähän avarammin ja kyl joitain juttuja tulee silleen, et näin se Kiinassa toimi, mut täällä (Suomessa) just erilailla.”

Kaisa: ”Kyl siihen tosi nopeesti oppi, et sitä niinku yritti käyttäytyä ja olla silleen, ettei ois niinku ihan turisti, et ymmärtää ne tavat ja tälleen.”

Koko Kiinassa asumisen ajan Kaisa piti itseään vahvasti suomalaisena. Hänen lähipiirinsä koostui länsimaalaisista perheistä, joista monet olivat muuttaneet maasta toiseen tasaisin väliajoin. Heidän rinnallaan Kaisa tunsii olevansa ”kokematon” ja ”niin suomalainen kuin voi olla”. Paikallisista taas Kaisaa ja hänen perhettään erotti muun muassa ulkonäkö, elintaso sekä kontaktit kiinalaisiin. Suomi maana myös näyttäytyi hänelle paikkana, jossa kaikki oli paremmin ja helpompaa kuin Kiinassa.

Haastatteija: ”Oliks sulla koskaan ulkopuolisuuden tunnetta?”

Kaisa: ”No joo, kyl mulla aina välillä. Ku just koulussakin monet oli asunut tosi monessa paikassa ja musta tuntu, et mä oon niin suomalainen, ku ei ees osaa englantia aina silleen täydellisesti. Ja mä mietin, et mieluummin mä oisin Suomessa, kun siellä ainakin kuuluu porukkaan. Ja just välillä kun kulki kadulla, kun on niin vaalee, niin erottuu kyl joukosta niin helposti, niin tuli sellanen olo, et pitäskö mun olla täällä ollenkaan vai ei. Mut sittenku liikku niissä länsimaalaisten piireissä, niin siellä monilla oli samanlaisia kokemuksia, niin niistä pysty sit aina jutteleen ja ne ymmärsi. (...) Välillä just aattelin, et kaikkihan on paremmin Suomessa, et kaikki on Suomessa hyvin ja kaikki

toimii ja asiat on helppo hoitaa ja tällästä. Mut nyt, kun on tullu takasin, niin on nähny sen, ettei täällä tosiaan aina kaikki toimi. Mut jotenki siellä piti Suomee just tosi korkeella verrattuna Kiinaan melki kaikissa asioissa. Se oli vissiin osin sitä koti-ikäväää, et aatteli, et täällä ois kaikki paremmin, mut ei se sit kyl ihan niin ollu.”

Edelleen nykyään Suomessa asuessaan Kaisa pitää itseään vahvasti suomalaisena, vaikka huomaakin ajatusmaailmansa aina välillä eroavan muista. Häneltä myös puuttuu monia ikätoveriensa kokemuksia, kuten vanhojen tanssit ja penkkarit lukiossa. Kun ystävien kanssa tulee puhe tällaisista tapahtumista, Kaisasta tuntuu, että hän on hyvin erilainen. Hänen omat kokemuksensa taas liittyvät Kiina-aikoihin, joten niistä tulee puhuttua usein. Kaisa kuitenkin on varovainen, ettei puhu liikaa, etteivät muut luule hänen olevan ylimielinen. Kaisa kertoo myös kuinka hän viihtyy hyvin kansainvälisissä piireissä.

Kaisa: ”Jos vaikka on jotain kansainvälisiä opiskelijoita, niin musta tuntuu, et mä oon jotenkin tosi herkästi niiden kans juttelemassa ja jakamassa kokemuksia ja tälleen.”

Aluksi Brasiliassa Heidi huomasi olevansa hyvin erilainen kuin paikallinen väestö, ainakin ulkonäkönsä puolesta.

Heidi: ”Niin mä kysyin äitiltä, et eiks Maria (kotiapulainen) käy koskaan suihkussa, kun sillä oli tumma iho. Se on yks minkä muistan, ne tummat ihmiset. Et kaikilla ei ollutkaan vaalee iho, blondit hiukset ja siniset silmät. Meitähän sit ihmeteltiin siellä koulussa, kun meillä oli vaaleat hiukset ja siniset silmät veljen kanssa.”

Heidi kertoo, että heidät otettiin vastaan kuitenkin todella hyvin ja pian he olivat yhtäläillä osa yhteisöä kuin muutkin. Heidi ei osannut huomioda kulttuurieroja, sillä hänellä ei ollut selkeää käsitystä suomalaisestakaan kulttuurista. Hän vain tarkkaili tilannetta ja oppi matkimalla muita. Kuitenkin välillä tuli hämmentäviäkin tilanteita.

Heidi: ”Se brasilialainen kulttuuri alko vahvistuun mussa, et kaikki esim. musa ja tanssi, kun kuulu samban ääni menin kaikkien mukana heti, et olin aktiivinen sen suhteen. Et eihän se suomalaisuus siitä kadonnut, mut kun lapsi pistetään siihen kulttuuriin, niin se ottaa susta otteen, et sä et siinä vaiheessa niin pysty tiedostaan oikeen asioita, et oonks mä nyt suomalainen. Et kun mä nyt oon täällä ja nää tekee tällä tavalla ja mä teen perässä niin kun ne tekee, et se oli sellasta seuraamista myös, et alko mukautumaan ja otti mallia niistä paikallista, alko menee niitten mukana.”

Heidi: ”Välillä niitä kulttuurieroja pysty huomiomaan ihan jo niin pienenäkin. Et esimerkiks se kun pistettiin laulamaan Brasilian sitä kansallislaulua, niin mulle tuli tunne.. sellanen olo, et ei miks mä laulan tätä laulua, et ei tää oo mun kotimaa. Et sit mä olin vissiin vähän kiukkunen siellä rivissä, kun mun piti olla paikalla ja laulaa sitä laulua. Se tuntu silleen ehkä vähän vieraalta.”

Heidin perhe otti paljon vaikutteita paikallisilta ja Heidi muistaa esimerkiksi, että perhe meni paikallisen juhlakulttuurin mukana, ei niinkään suomalaisen. Myös esimerkiksi ruokakulttuuri ja myöhään syöminen on jäänyt perheelle tavaksi edelleen. Suomalaisuuttakin pidettiin yllä muun muassa suomen kielen avulla ja lukemalla kirjoja. Yhteydenpito oli hankalampaa siihen aikaan, kun Internet ja matkapuhelimet puuttuivat, mutta perhe kävi säännöllisesti Suomessa lomamatkoilla.

Suomeen muutettuaan Heidi tunsi pitkään olevansa hieman erilainen ja ulkopuolinen. Ihmiset pitivät häntä ihan ”tavallisena suomalaisena”, mutta hän itse huomasi oman mentaliteettinsa olevan erilainen ja koki, että hän on lähtöisin Brasiliasta, sillä lähes kaikki hänen muistonsa liittyivät sinne. Heidi kertoo, että varsinkin lukioikäisenä hän kamppaili identiteettinsä parissa, kuka hän on ja mistä on. Nykyään hän kuitenkin tuntee olevansa täysin suomalainen, joka vain sattuu olevan kiinnostunut erilaisista kulttuureista ja kielistä.

Heidi: ”En mä koe, et mä oon itteni, jos mä en kerro et oon asunut ulkomailla. Et vaikka siitä on niin paljon aikaa jo nyt, mut se on

kumminki se mun lapsuuskehityksen mittari, et mä oon sieltä lähtösin periaatteessa. Kun ne on ne ensimmäiset kouluvuodet ollu tärkeimpiä. Et kun se kaikki muuttu niin radikaalisti siinä ja tuli tärkeitä hetkiä vietettyä siellä. Et joo, on se osa mun identiteettiä. (...) Lukiossa mä vähän kamppailin tän asian kanssa, et mistä se mun identiteetti syntyy, kun mä oon siellä kasvanu. Se on se kaikilla, kun ettii omaa persoonaa ja identiteettiä, kuka sä oot, mistä sä tuut ja mitä sä haluat tehdä. Tota mitä vanhemmaks on tullut, niin kyl mä oon sit kuitenkin kokenut et mä oon ihan sataprosenttisesti suomalainen. Mä oon kuitenkin ylpeä mun suomalaisuudesta ja Suomesta ja tykkään tästä maasta ja nään paljon hyvää tässä. Ja kun mä matkustan ulkomaille, niin mä tykkään verrata sitten just maita keskenään ja näin pois päin.”

Heidi kuitenkin myös näkee, että on hyvin kansainvälinen, sillä on jo pienestä pitäen tottunut siihen, että ympärillä on erilaisia ihmisiä ja tapoja tehdä asioita. Hänelle on helppoa lähestyä ihmisiä ulkomaille ja hän tuntee olonsa kotoisaksi monissa paikoissa maailmalla.

Lilja tunsu aluksi Kanadassa olonsa erilaiseksi ja huonommaksi kuin muut koulussa, mutta ei halunnut erottua joukosta tai kertoa kenellekään miksi ei osannut asioita tai miksi hän oli niin hiljaa. Hän halusi vain sulautua joukkoon ja koska ulkonäkönsä puolesta hän ei erottunut, toimi se aluksi. Hän ei myöskään kotona halunnut kertoa, että koki ulkopuolisuutta ja hänellä ei siksi ollut hyvä olo, vaan hän piilotti tunteensa. Pikkuhiljaa Lilja kuitenkin uskalsi alkaa erottua joukosta ja hän sai ymmärrystä osakseen. Hän myös löysi muita, jotka olivat samassa tilanteessa ja sai tukea heiltä.

Liljan perheessä pidettiin yllä suomalaisuutta monin tavoin. Koti oli täynnä suomalaisia kirjoja ja videoita, kotikielenä toimi suomi sekä suomalaisia juhlia vietettiin perinteiseen tyyliin, niin paljon kuin mahdollista. Myös paikallinen suomiseura ja sen kautta muutama suomalainen perhe tulivat tutuiksi ja olivat osa ympärillä olevaa tukiverkoston. Uudestakin kulttuurista imeytyi vaikutteita salakavalasti.

Lilja: ”Musta se oli kivaa pitää niitä perinteitä yllä ja kumminki sielläkin (Kanada ja Yhdysvallat) on niin paljon erilaisia tyyppjä eri kulttuureista, niin se ei ollut silleen mitenkään erikoista myöskään. Aina puhuttiin silleen ja mäki sanoin aina kumminki, et oon suomalainen ja ruoka oli ehkä välillä erilaista ja kyl se näky meillä. Tietty siitä Amerikan kulttuurista tuli kaikkee meille, tapoja ja silleen. Musta oli silleen kiva ottaa ne parhaat jutut molemmista. Kyllä mun ajatusmaailmakin nyt ajateltuna ainakin muuttui mun tiedostamatta. Tietenkään mä en voi tietää millanen mä olisin, jos mun kokemukset ois erejä, mutta kyllä mä tunnistan sellasia piirteitä ja ajatuksia itessäni, jotka varmaan on peräisin noilta ajoilta.”

Lilja piti itseään suomalaisena, mutta koska monet paikalliset olivat alun perin lähtöisin muualta, ja se oli varsin normaalia, joten Lilja myös samaistui paikalliseen väestöön helposti. Varsinkin sen jälkeen kun perhe muutti Yhdysvaltoihin, Lilja tunsu nopeasti olonsa kotoisaksi, sillä paikka ei hänen mukaansa eronnut Kanadasta radikaalisti.

Lilja: ”Se oli silleen helpottavaa, kun oli sama kieli ja sit aika sama kulttuuri ja silleen. Se shokki ei silleen ollu niin iso, koska no se oli vähän ku muuttais vaa johki kauas, mut samas maassa. Se oli kumminki niin samantapanen Kanadan kanssa. (...) Emmä oikeen ees tiedä mitä mä ajattelin itsestäni silloin. Kun en mä ollut kanadalainen, en usalainen, enkä oikeen kunnolla suomalainenkaan. Olin erilainen ja sit taas en ollut, en mä osaa selittää. Mut en mä siitä silleen tehny mitään ongelmaa, me ollaan kaikkia erilaisia. Ja sit tavallaan siitä erilaisuudesta tuli niinku osa mua, vaikken mä kokenut olevani mikään alien niiden joukossa.”

Latinokulttuurista Lilja kertoo erottautuvansa, sillä hänet kasvatettiin hyvin erilalla kuin miten siellä kulttuurissa eletään. Hän kuitenkin myöntää sen ajan muokanneen häntä ja hän pitää todella paljon paikallisten avoimuudesta ja ystävällisyydestä. Lilja myös kertoo, että hän on oppinut tarkkailijaksi ja pystyy helposti muokkaamaan käytöstään eri paikoissa paikallisten tapojen mukaisiksi. Mitään tapoja tehdä tai

ajatella ei voi ottaa itsestäänselvyytenä, vaan kaikkeen on aina monta puolta. Hän näkee, että elämä on pohjimmiltaan ihan samanlaista kaikkialla, eikä sillä ole väliä missä on, kunhan itsellä on hyvä mieli ja ympärillä ihmisiä, joista pitää.

Suomeen tullessaan Lilja koki kolauksen suomalaisuudessaan, sillä hän ei ollut lainkaan perillä tšekäläisestä nuorisokulttuurista ja tunsi itsensä pitkään aivan ulkopuoliseksi. Nykyään hän sanoo olevansa suomalainen, mutta vähän erilainen.

Lilja: ”Hankala kysymys on kuka oon ja mistä oon. Kyl musta tuntuu, et oon suomalainen kuitenkin, koska perhe ja suku asuu täällä ja mäkin nyt. Mut sit mä kuitenkin aina aattelen, et mä oon vähän erilainen. Se on aina ollut osa mua, se et oon vähän erilainen. Kyl mä täälläkin oon, kyl mä monesti huomaan esim. et mä ajattelen jostain ihan eri tavalla. Mä oon tehnyt siitä erilaisuudesta itelleni sellasen jutun. Sellanen mä oon. Vaikka en mä sitä aina tietenkään tuo esille. (...) Kyllähän se on iso osa sitä kuka mä oon ja tulee aina oleen osa mua. Jotenkin se (ulkomailla asuminen) on niinku tosi merkityksellistä, monet valinnat elämässä liittyy siihen.”

Emilian koulu Unkarissa oli amerikkalainen, joten suurin osa opettajista ja luokkatovereista oli amerikkalaisia. Aluksi Emilia koki olevansa todella erilainen luonteeltaan muiden oppilaiden kanssa ja parhaiten hän viihtyi muiden juuri muuttaneiden joukossa.

Vaikka Emilia asui Unkarissa, niin hän sanoo, että eniten häneen vaikutti amerikkalainen kulttuuri. Hän huomaa luonteessaan, persoonassaan ja ajattelutavassaan paljon samankaltaisuuksia amerikkalaisten kanssa. Myöhemmin italialaisuus sai hänestä suuren otteen, sillä hän asui italialaisessa perheessä vuoden ajan.

Emilia: ”Sillon aluksi mä olin siellä tunneilla ihan ulkona. Et kun siellä oli tosi paljon jenkkejä, niin se kontrasti niinkun omaan luonteeseen ja niiden luonteeseen, se oli ihan jätävä. Mut musta tuli itestä paljon jenkimmämpi siellä tai silleen, et musta tuli siellä paljon avoimempi

ihminen, paljon sosiaalisempi ihminen. Ja paljon puheliaampi. Ja sit musta tuntuu, et kun mä oon takas täällä Suomessa, niin mä pölötän koko ajan.”

Myös Emilian perheessä vanhemmat yrittivät pitää yllä Suomen kulttuuria muun muassa juhlien muodossa ja Suomen televisio-ohjelmien kautta. Aluksi Emilia kertoo, että Suomi oli hänelle ihannepaikka ja hänestä kaikki olisi ollut paremmin, jos oltaisiin oltu Suomessa. Jossain vaiheessa tämä kuitenkin muuttui ja kun olisi pitänyt muuttaa Suomeen Emilia vihasi ajatusta. Unkari ja oma koulu tuntuivat niin paljon paremmilta paikoilta olla. Suomessa Emilia korostikin omaa erilaisuuttaan ja hän ei kokenut enää olevansa samanlainen pikkukaupungin kavereidensa kanssa. Edelleenkin hän ei koe olevansa ihan kokonaan supisuomalainen, eikä oikein mihinkään muuhun yksittäiseen kansanryhmään osaksi kuuluva, vaan pikemmin identifioituu maailmankansalaiseksi.

Haastattelija: ”Oliko sulla Suomessa ulkopuolisuuden oloa?”

Emilia: ”Oli, et musta tuntuu et mä ite vielä oikein nostin sitä, et mä oikein ikävöin sitä mun toista kotimaata ja sit niitä muita (luokkakavereita) ärytti se. En varmaan parantanu sitä tilannetta.”

Emilia: ”Et kun vaikka sillonkin asuin siellä Italiassa, ja asuin vielä italialaisessa perheessä, niin mulla tuli niin se kulttuuri syvälle sillon. Et vaikka mä oonkin asunut vaan sen joku neljä vuotta elämästäni ulkomailla, niin kyl se tosi paljon on muuttanut mua. Et en mä nää itteeni sellasena perussuomalaisena, kun mulla on kuitenkin niin paljon sitä kulttuuritietoisuutta. Et no siitä Unkarista mulla ei niin paljoo sitä oo, mut jotenkin enemmän sitä jenkkimentaliteettia ja sit sitä italiatietoisuutta. Et kyl mä huomaan, et kyl muhun on tosi vahvasti muut kulttuurit vaikuttanu.”

Oman itsensä ja identiteetin määrittäminen on hankalaa kenelle tahansa, mutta erityisen hankalaa se näyttää olevan matkalaukkulapsille. Kun ympäristö vaihtuu alituisen, samoin arvokäsitykset ja ihanteet, joihin omia käsityksiään peilaa, voi

näistä palasista olla hämmentävää saada järkevää ja eheää kuvaa rakennettua. Melkein kaikki haastateltavani kokivat ulkomailla olevansa, osa enemmän ja osa vähemmän, suomalaisia. Kaikkien perheissä olikin jollain tavoin pidetty kiinni suomalaisuudesta ja kulttuuriperinteistä.

Heidi ja Emilia olivat vielä lapsia asuessaan ulkomailla, eivätkä sen kummemmin miettineet identiteettikysymyksiä, ja he molemmat kertovat vaivatta päässeensä sisään uuteen kulttuuriin. Myöhemmin he ovat molemmat joutuneet kamppailemaan sen kanssa, mistä tulevat, sillä heillä on taustalla vahva kuulumisen tunne johonkin yksittäiseen kulttuuriin. Kaisan ja Liljan haastatteluista taas nousee selkeästi oman identiteetin pohtiminen jo ulkomailla olon aikana. Kaisa, jolla säilyi hyvät yhteydet Suomeen ja jonka lähipiiri Kiinassa koostui lähinnä länsimaalaisista, identifioi itsensä koko ajan vahvasti suomalaiseksi. Lilja taas koki olevansa aina hieman erilainen ja kaiken vaihtuvuuden keskellä ei osannut eritellä yhtä paikkaa. Ainoana kiintopisteenä elämässä oli toiminut Suomi ja eniten hän koki olevansa juuri suomalainen, jos joku piti valita. Marttinen (1992, 41) onkin sanonut, että vanhempien kotimaa saattaa olla ainut paikka, joka on jollain tavoin ollut matkalaukkulasten elämässä aina. Silti kuvitelmat kotimaasta ja sen kulttuurista saattavat erota täysin todellisuudesta ja paluu ei sujukaan mutkattomasti. Suomeen tullessaan Lilja joutuikin kohtaamaan sen, etteivät ympäristön ja oman itsen käsitykset kohdanneetkaan. Hän tuli maahan suomalaisena, mutta huomasi pian olevansa todella erilainen ja ulkona kaikista tapahtumista.

Pollockin & Van Rekenin (1999, 54) mukaan yksi haastavimmista tilanteista matkalaukkulapsille on se, kun oma näkemys itsestä eroaa muiden näkemyksestä. He ovat piiloutuneita muuttajia, jotka näyttävät samanlaisilta kuin valtaväestö, mutta ajattelevat ja näkevät maailmaa eritavoin. Liljan tavoin myös Heidi kertoi tällaisesta tilanteesta, kun hänen ystävänsä Suomessa pitivät häntä samanlaisena heidän kanssaan, mutta Heidi itse koki olevansa jotain aivan muuta. Tämä johti hämmennyksen ja surun tunteisiin ja omien taustojen pohdiskeluun.

Kaikki haastateltavani ovat rakentaneet erilaisuudesta osan identiteettiään. He ovat tottuneet olemaan erilaisia, missä ikinä ovatkaan, ja tätä piirrettä saatetaan jopa ylikorostaa tai käyttää puolustusmekanismina, kuten Emilia oman itsensä etsimisen prosessissa. Ainakin Kaisa ja Lilja mainitsivat haastatteluissaan, että heitä on

erilaisten kokemusten ja niiden jakamisen vuoksi pidetty ylimielisinä, eivätkä he liiaksi siksi halua tuoda asiaa ilmi, vaikka se on heille itselleen iso asia. Myös Junkkarit (2003, 123) kertovat, että tuollainen suhtautuminen kotikulttuurin ihmisiltä on yleistä. Kaikki tutkimusjoukostoni näkevät, että ulkomailla asuminen on suuri osa sitä, keitä he ovat, eivätkä he koe olevansa ajatus- ja kokemusmaailmaltaan täysin samanlaisia suomalaisten ikätovereidensa kanssa. Jokainen heistä tuntui pitävän tätä erilaisuutta kuitenkin positiivisena asiana, se on osa heidän kilpailukykyään työmarkkinoilla, ja he ovat osanneet kääntää tämän yleisesti negatiivisena pidetyn asian omaksi valttikortikseen.

4.6 ”Mihin menis seuraavaks?”

Kysyessäni haastateltaviltani heidän tulevaisuudensuunnitelmistaan törmäsin mielenkiintoiseen seikkaan. Vaikka jokainen vastaaja ilmoittikin ensisijaisesti kokevansa itsensä suomalaiseksi, niin heidän vastaustensa perusteella voisi päätellä heidän olevan enemmän kosmopoliitteja, kuin he itse ehkä tiedostavatkaan.

Haastattelija: ”Voisiks sä nähdä, et sä asuisit Suomessa koko sun loppuelämäs?”

Kaisa: ”No en kyllä enää! Mä oon huomannu, et musta tuntuu et Tamperekin on tosi pieni paikka, et ehkä aikuisena haluis asuu Helsingissä mieluummin, ku se on ees vähän isompi. Mutta kyllä mä nään tosi mahdollisena, et mä tuun muuttan jossain vaiheessa ulkomaille muutamaks vuodeks. Et ei ehkä ihan koko elämäks, mutta hetkeks. Sit voi tulla asettuun aloilleen Suomeen.”

Kaisa myös kertoo aikovansa hakea vaihto-opiskelijaksi yliopisto-opintojensa aikana. Tulevaisuuden suunnitelmiin kuuluu tämän lisäksi takaisin Kiinaan matkustaminen äidin kanssa katsastamaan vanhoja paikkoja ja kavereita. Kaisa puhuu myös eurooppalaisesta lääkäriluvasta, jonka suorittaneet voivat harjoittaa lääkärin tointa missä vain Euroopan maassa. Tämän suorittaminen kiinnostaa Kaisaa ja sen jälkeen esimerkiksi Englantiin tai Saksaan muuttaminen.

Heidi lähti lukion jälkeen Ecuadoriin vapaaehtoistyöhön, sillä hän halusi palata samalle mantereelle, jossa lapsuutensa oli viettänyt. Tämän lisäksi hän on ollut Espanjassa työharjoittelussa sekä opiskelijavaihdossa Brasiliassa osana korkeakouluopintojaan. Työhaaveissa Heidillä on esimerkiksi maaspecialistina tai suurlähetystössä työskentely jossakin portugalini- tai espanjankielisessä maassa.

Heidi: ”Kyl mä varmasti haluisin jossain vaiheessa ite asua uudemman kerran jossain ulkomailla, että jos pääsis sellaseen työhön, et monessa yrityksessä on nykysin ulkomailla toinen sisäryitys tai toinen firma, et tekis tälläsen ulkomaavaihdon työn kautta.”

Haastattelija: ”Pystyisitkö kuvitteleen, et sä jäisit Suomeen koko sun loppuiksi?”

Heidi: ”Ehkä mä periaatteessa voin kuvitella, mut onks se sit sitä mitä mä haluan? Et en mä kyl siihen enää sanois kyllä. Et kyl mä sanon, et haluisin sinne ulkomaille asuun. (...) Suomessa on sellanen joku vetoava tekijä, et kyl tänne palaa mielellään. Kyl mä haluan jonkun pidemmän pätkän olla siellä (ulkomailla), mut sit haluan kyllä palata lopulta Suomeen. Et kyl se tuntuu kaikkein omimmalta, loogisimmalta ja järkevimmältä ratkasulta.”

Lilja on myös Suomeen tulonsa jälkeen ehtinyt käydä useaan otteeseen ulkomailla. Hän on muun muassa osana opintojaan käynyt opiskelijavaihdossa Irlannissa sekä työharjoittelussa Argentiinassa. Lilja on myös palannut käymään entisessä kotimaassaan Yhdysvalloissa.

Haastattelija: ”Millaista oli palata takaisin sinne?”

Lilja: ”No se oli oikeestaan aika hämmäntävää... tai siis niin, se oli ihanaa, ihan ku ois kotiin taas mennyt. Mutta sit samalla, kun ei se elämä tietty sielläkään oo jäänyt paikalleen, vaan se on mennyt eteenpäin, niin eihän se oo enää ihan sama.”

Myös Liljan tulevaisuuden haaveissa on ulkomailla asuminen ja työskentely. Lilja kertoo kamppailustaan sen kanssa, missä olisi hyvä asua. Hän kuvaa kuinka aina tuntuu, että elämä, tai ainakin osa siitä, olisi jossain muualla.

Lilja: ”Musta ulkomailla asuminen ei oo mitenkään pelottava asia, se on vaan ihan normaalia. Et mihin menis seuraavaks ja näin. Kun aika ajoin tulee se tunne, et pitää mennä kokeileen jotain ihan uutta! (...) Tulevaisuudessa aion lähteä kyllä ulkomaille töihin. Kyl mä varmaan jossain vaiheessa tuun Suomeen takas, koska täällä on perhe ja suku ja täällä on oikeesti tosi hyvin asiat. Osaan mä arvostaa tätä, mut kyl aina välillä pitää mennä jossain muualla käymään.”

Lilja: ”Missä kannattaa asua, missä on hyvä, kun aina se elämä tuntu jotenki, et se on jossain muualla. Et kunhan ois voinu olla vaan monessa paikkaa samaan aikaan. Mut sit oppi sen, et pitää elää tässä hetkessä. (...) Mut en mä nää et osaisin olla paikallaan monia kymmeniä vuosia. Jotenkin se on niin virkistävää ja osa elämää ne irtiotot.”

Emilia kuvailee tilannetta niin, että kansainvälistyminen jää päälle. Hän ehti Suomeen muuton jälkeen ennen täysi-ikäistymistään jo asua kahdesti ulkomailla ja nyt hän etsii työharjoittelupaikkoja ulkomailta. Ennen työharjoitteluaan hän lähtee vielä vaihtopilaaksi Englantiin. Myös urahaaveet kohdistuvat selvästi muualle kuin Suomen kamaralle.

Emilia: ”Mä just katoin, et miten pääsis työharjoitteluun jonnekin ulkomaille, et just mietin itse asiassa Budapestin suurlähetystä, et just isken kans puhuin siitä, et se tuntee sieltä jotain ihmisiä. Tai sit Roomaan suurlähetystöön tai Milanoon johonkin konsulaattiin, et just noihin maihin, missä on asunu. Sit jos saan työharjoittelupaikan, niin sit on mahdollista, et jään sinne töihin sitten.”

Emilia: ”Mä oon sen päättänyt, et Suomeen mä tuun sit jos mä joskus perustan jonkun perheen. Joskus 30–40-vuotiaana, toivottavasti lähempänä 40. Mä haluisin, et mun lapset kävis ainakin jonkin verran Suomessa koulua, tai sit jos mä oisin sairas, niin sit mä haluisin tulla Suomeen. Mut nyt niinku johki 35-vuotiaaksi asti mä haluan asua ulkomailla, et ehkä jostain konsulaatista konsulaattiin vähän hyppiä. Et joku kieliassistentin hommia esim. voi tehdä missä tahansa, et se ei oo mitenkään Suomeen kytetty työ.”

Emilia näkee, että halu kansainvälistymiseen on suoraa jatkumoa siitä, että perhe asui ulkomailla. Hän on huomannut, että myös hänen vanhempinsa aika ulkomailla vaikutti jollain tavalla.

Emilia: ”Et tosiaan sen jälkeen asunu kahdesti ulkomailla (kun muutti Suomeen), et kyl se jäi tosiaankin päälle. Et en mä nää miks mä muuten oisin lähteny minnekään. Varsinkin kun miettii kaikkia kavereita sieltä pohjoisesta, ne on jäänyt aikalaille sinne. Et en mä tiedä miks mä oisin kiinnostunu hirveesti mistään tollasesta. Et kyl mä huomaan, et se on ollut ihan sellasta suoraa jatkumoa silleen, et kun mulla sillon jäi niin päälle, et haluan kieliä opiskella ja kansainvälistyä.”

Emilia: ”Mä huomaan, et mun vanhempiin on kans vaikuttanut, et ne haluu nyt kans tosi paljon matkustella ja ne haluis just eläkepäiville muuttaa johki ulkomaille. Et se on niillekin antanut tosi paljon ja itellekin se on määrännyt tätä elämän suuntaa. Saa nähdä onko tää hyvä suunta vai ei, mut ainakin tällä hetkellä tuntuu, etten mä tiä mitä mä tekisin, jos mulla ei ois jotain kansainvälisyyteen ja kieliin ja kulttuuritietoisuuteen liittyvää. Et varmaan ois ihan erilaista kaikki.”

Puhuessamme jokaisen vahvuuksista yleisin vastaus oli kielitaito, kulttuuritietoisuus ja erilaisten ihmisten kanssa toimeen tuleminen. Kaikki uivat kuin kala vedessä kansainvälisissä piireissä ja tämä käy selväksi tulevaisuudesta puhuttaessa; jokainen on lähdössä ulkomaille ja aikoo asettua aloilleen sitten joskus. Omia vahvuuksia halutaan käyttää hyödyksi työelämässä ja uudet maat ja kulttuurit koetaan

kiinnostavana. Lilja, jolla on taustalla selvästi eniten muuttoa paikasta toiseen, kertoo kuinka elämä aina tuntuu olevan jossain toisessa paikassa. Raunio (1994, 125–126) sanoo, että kun henkilö on sopeutunut johonkin kulttuuriin, hän ei enää haikaile entiseen, eikä suunnittele muuttoa seuraavaan paikkaan. Mielestäni tässä levottomuudessa voisi olla kyse siitä, etteivät nämä nuoret naiset ole sopeutuneet Suomeen kunnolla ja muutto ulkomaille toimii puolustuskeinona tähän. Toisaalta syy voi olla siinä, että he tietävät monista erilaisista mahdollisuuksista ja haluavat käydä katsomassa lisää erilaisia vaihtoehtoja, tai sitten he vain ovat tottuneet vaihtamaan maisemaa muutaman vuoden välein ja se on heidän tapansa elää.

Kaikkien haastateltavieni mielestä ulkomaille suuntaaminen on suoraa seurausta heidän lapsuudelleen. He myös näkevät, että vanhempien kasvatustapa on luonut kansainvälisyyteen kannustavan ilmapiirin ja muutot maiden välillä nähdään normaalina osana tämän päivän maailmaa. Heidi ja Kaisa puhuivat myös siitä, kuinka maailma on pian niin kansainvälinen, että kaikkien on pakko olla valmiita lähtemään tai ainakin toimimaan osana kansainvälistä ryhmää, joten sen puolen korostaminen itsessä nähtiin kaukaa viisaana vetona.

4.7 Merkityksiä

Lilja: ”Mä oon päässyt kokeen niin paljon enemmän, kun monet muut mun ikäset. Niin hyvässä ja pahassa, ja se on kasvattanut musta tällaisen mitä oon, eikä siihen voi olla kun tyytyväinen. Loppujen lopuksi se on kai sun omissa käsissä, et teetkö sä siitä vahvuuden vai heikkouden itselles. En tiedä millaista elämä ois, jos ei ois mennyt näin, mut aina välillä tulee olo, et kaikki ois niin paljon helpompaa, jos oisin elänyt vaan ”normaalial elämää”, mut ei sitä voi jäädä jossitteleen ja elää elämäänsä tolla tavalla. Samalla tavalla voi ajatella, et oisin jäänyt paitsi niin monesta tärkeästä ja ihanasta asiasta.”

Emilia: ”Nyt on varmaan tosi paljon positiivisempi kuva, kun mitä se oikeesti on ollut. Kun mä oon huomannut, kuinka paljon se oikeesti on antanut suuntaa mun elämälle, mut ei se varmaan oo ollut ihan niin ruusuista kaikki, mitä mä nyt sen kuvittelen. Mut kyl mä nään se

kuitenkin tosi positiivisena kokemuksena, ja jos näkisin itteni nyt sillon 10-vuotiaana, niin sanoisin, että kyllä se kannattaa. Kun kyllähän se on tuonu mulle paljon, et kun mun opiskelu- ja työelämä on ollut ja tulee olemaan tosi kansainvälistä ja se on aika paljon sen syytä tai ansiota.”

Emilia: ”Kaikki elämänhaasteet voi olla helpompia, kun on joutunut testaamaan itseään tosi erilaisissa tilanteissa, mäkin tiedän sitä omaa ongelmanratkaisukykyäni.”

Heidi: ”Meille lapsille on hyvin tärkeitä, että nähtiin erilaista meininkiä heti pienenä, erilaisia ihmisiä ja erilaista kulttuuria ja elämäntavat, niin se on ollut rakentava kokemus. En mä muuttais siinä mitään. Et toki oli omat hankaluudet kun meni sinne ja totutteli siihen elämään ja taas kun tuli takas ja totutteli, mut se on totuttelua läpi elämän kaikkiin muutoksiin. Et se on hyvä et kaikkiin muutoksiin pystyy ehkä tän lapsuudenkokemuksen perusteella suhtautuun paremmin ja ottaan vastaan ne muutokset ja uskaltaa tehdä muutoksia, jos joku asia on vaik huonosti ja on helpompi jättää se ja tehdä asiat eri tavalla.”

Kaisa: ”No nyt on oppinu arvostaan tätä ihan sikana, et on käyny koulut englanniks ja se on kielitaitona ja sit osaa kiinaa ja oli sellanen haastava koulu, se autto kyl tosi paljon löytään ne oikeet opiskelutekniikat ja arvostaa niitä kavereita, jotka on saanu sieltä. Et sillon tuntu, et ei ne oo tärkeitä mun elämässä, mut kyl mä nyt huomaan, et jotenki on oppinu näkeen ne ja nähny paljon muutenki. On oppinu arvostaan joitan asioita, joita Suomessa on melkein kaikilla. Ja sit kun siellä on nähny sen elämän huonon puolen, niin arvostaa paljon enemmän kaikkia pieniäkin juttuja ja niitä kantaa mukana. Kyl mä kaiken kaikkiaan oon tosi kiitollinen siitä, et mä pääsin sinne ja oon asunu siellä kuus vuotta.”

Tutkimuksessani käy ilmi, että matkalaukkulapset käyvät läpi todella suuria tunteita, niin hyviä kuin huonoja, varsin nuorina. Tasaisin väliajoin heidän maailmastaan on viety pohja ja he ovat joutuneet taantumaan ja aloittaman kaiken elämässä olennaisten

asioiden opetteluun alusta ja keräämään ympärilleen aina uuden tukiverkoston, ilman että heiltä on kysytty mitään. Kolme neljästä haastateltavasti kertoo syyttäneensä toista tai molempia vanhempiaan jossain vaiheessa elämää ongelmistaan ja siitä, että heidät on pakattu mukaan laukkuun, kuin jokin esine, ja riistetty irti heidän elämästään. Tämä vaikuttaa varsin oikeutetulta, kun tarkastelee kuinka paljon surua ja menetyksiä he ovat joutuneet kokemaan. Kuitenkin jokainen näistä aikuistuvista matkalaukkulapsista on osoittanut erittäin hyvää elämönhallintaa ja ottanut ohjat omiin käsiinsä. Elämönhallinnalla tarkoitetaan ihmisen kykyä sopeutua elämässä vastaantuleviin tilanteisiin ja tunnetta, että pystyy hallitsemaan niitä ja vaikuttamaan oman elämänsä suuntaan (Aaltonen yms. 2003, 185). Vaikka he eivät ole päässeet vaikuttamaan oman elämänsä suuntaan, he ovat silti sopeutuneet tilanteeseen ja jopa pystyneet kääntämään sen sisäiseksi voimaksi. Heistä kaikki sanovat, että ulkomailla asuessaan ei osannut arvostaa siitä saatuja asioita, eikä nähdä positiivisia puolia kaikista vaikeista hetkistä, mutta kasvetuuaan aikuiseksi ja kohdattuaan elämässä muita haasteita ovat he löytäneet kokemuksesta saadut sisäiset voimavarat ja pystyneet hyödyntämään kokemusta monin tavoin. Yhteiseksi mielipiteeksi syntyi: *”jos mä oon siitä selvinny, niin mä pystyn selviämään mistä vaan!”* Jokainen oli sitä mieltä, että matkalaukkulapsuus on ollut heille kokemuksena ehdoton voimavara ja he tietävät nyt pystyvänsä mihin vain, kunhan säilyttävät oikean asenteen. Jokainen haastateltavistani myös näki, että heidän menneisyytensä kokemukset ulkomailla ovat antaneet selkeää suuntaa heidän elämälleen ja tekemilleen valinnoilleen, kuten opiskeluille, vapaa-ajalle sekä urahaaveilleen ja lisäksi avartanut heidän maailmankatsomustaan.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimustehtäväni oli selvittää millaisena matkalaukkulapset näkevät kokemuksen kansainvälisestä lapsuudesta jälkikäteen ja millaisia merkityksiä sille annetaan. Mielestäni onnistuin tutkimustehtävässäni hyvin ja vaikka tuloksissa näkyy paljon eroja henkilöiden välillä, niin sain silti kokemusten yhtäläisyydetkin esille.

Tutkimuksessani annoin nuorten itse kertoa millaiseksi kokemukseksi matkalaukkulapsuus jäsentyy. Haastateltavat olivat jo aikuisia ja heillä oli näin ollen

hieman käsitystä elämänsä suunnasta. He olivat myös jo käyneet läpi paluuprosessin ja päässeet yli isoimmasta tunnemyllästä, joka sopeutumisessa käydään läpi. Tutkimuksessani selvisi, että matkalaukkulapsuuteen liittyy paljon tunteita. Yleisesti positiivisiksi puoliksi koettiin kielitaito ja kielten oppimisen helppous, kontaktit ympäri maailmaa, kansainvälisyys, jonka avulla osataan sopeutua uusiin asioihin ja tilanteisiin sekä ottaa erilaiset ihmiset huomioon. Hyvänä nähtiin myös, että asioita ymmärretään monelta kantilta eli toisin sanoen avarampi maailmakatsomus sekä elämässä uskalletaan tehdä isojakin muutoksia. Lisäksi on päästy näkemään ja kokemaan paljon ja käyty elämäkoulu, jonka kautta on saatu sisäistä vahvuutta selviytymiseen. Negatiivista oli taas suru menetetyistä ihmissuhteista ja kokemuksista ja siitä, ettei ole yhtä paikkaa, joka muistuttaisi lapsuudesta. Menneessä oli myös vihaa vanhempia kohtaan siitä, että on pitänyt luopua niin monesta asiasta, eikä ole päässyt kokemaan kaikkia samoja asioita kuin muut ikätoverit, sekä hämmennystä ja turhautumista, kun on pitänyt opetella kaikki perusasiat aina uudestaan alusta: kommunikointi, käytöstavat, arvot ja se kuka itse on.

Tutkimukseni keskeisimmät tulokset liittyvät mielestäni siihen, mitä haastateltavani eivät korostaneet enemmän kuin siihen, mitä he korostivat. Matkalaukkulapset kertoivat menneisyytensä olevan ristiriitainen, mutta varsin positiivinen ja vahvistava kokemus. Tutkijana huomioni kuitenkin kiinnittyi siihen, että matkalaukkulasten mainitsemat positiiviset kokemukset liittyivät ulkopuolisiin tekijöihin. Kokemus nähtiin hyvänä, sillä työelämän kannalta on hyvä osata kieliä ja olla kansainvälinen. Lisäksi nähtiin, että kokemuksesta saatuja taitoja voi käyttää hyödyksi, koska joku muu tarvitsee niitä ominaisuuksia. Asiaa ei ajateltu niinkään vain oman itsen kannalta. Ainut omaan henkiseen puoleen liittyvä positiivinen seikka löytyi negaation kautta; sisäinen vahvuus löytyi siitä, että koettiin, ettei enää vaikeampia kokemuksia voinut olla. Jos nämä ulkopuoliset tekijät otettaisiin pois, jos työelämässä ei korostettaisi juuri nyt kansainvälisyyteen liittyviä asioita, jäisikö kokemuksesta mitään positiivista käteen? Sen sijaan negatiiviset puolet, esimerkiksi tunne omasta kyvyttömyydestä ilmaista itseään, koska ei ollut yhtä kieltä tai surun, vihan ja ulkopuolisuuden tunteet liittyvät kokemukseen aina, sillä ne eivät ole sidoksissa johonkin ulkopuoliseen tekijään. Tietenkin se, millä tavoin negatiivisia puolia kokee, kuinka vahvoja ne ovat ja mitkä puolet niistä korostuvat on yksilöllistä. Pollock ja Van Reken omassa tutkimuksessaan matkalaukkulapsista kertovat laajalti kokemuksen negatiivisista

puolista, muun muassa siitä kuinka vielä aikuisenakin joudutaan kamppailemaan surun, menetysten ja oman identiteetin kanssa. Heidän tutkimuksensa viimeinen osio on varattu kertomaan, kuinka eri tahot voivat tukea positiivisten asioiden löytämistä lapsuuden kokemuksista, sillä myös he huomioivat, ettei se synny itsestään. (Pollock & Van Reken 2001.) Mielestäni se, mikä tekee negatiivista puolista vielä merkityksellisempiä positiivisiin puoliin nähden, on rivien välistä tulkitsemani asia; kukaan ei halunnut omille tuleville lapsilleen samanlaista lapsuutta, mikä itsellä oli ollut. Kaikki sanoivat haluavansa ulkomaille, mutta lopulta palata kotimaahan perustamaan perheen.

Toinen tutkimustehtäväni matkalaukkulapsuuden merkityksistä antoi hieman suoraviivaisemman vastauksen. Kaikki haastateltavani kertoivat, kuinka heidän lapsuuden ja/tai nuoruuden kokemuksillaan ulkomailla on suuri merkitys siihen keitä he ovat tänä päivänä, millaisia koulutusvalintoja he ovat tehneet sekä mitä he haluavat tulevaisuudeltaan. Kaikki halusivat lähitulevaisuudessa ulkomaille asumaan ja tämän nähtiin olevan suoraa jatkumoa kansainvälisestä lapsuudesta.

Tässä tutkimuksessa tutkittavani näkivät matkalaukkulapsuuden antavan enemmän kuin ottavan. Lapsi tai nuori, joka eli keskellä kokemusta ja joutui kerta toisensa perään sopeutumaan vanhempien päätöksiin, joihin heillä ei ollut sanansijaa, eivät vielä osanneet arvostaa kaikkia mahdollisuuksia, joita he voivat saada kokemuksesta. Hieman vanhempana taas jo osattiin nähdä kaikki positiivisetkin puolet. Käännekohta näyttäisi osuvan myöhäisnuoruuteen, jolloin ihminen alkaa miettiä mitä tekisi tässä maailmassa ja miten voisi olla hyödyksi yhteiskunnassa. Ihminen alkaa peilata itseään suhteessa muihin ja yrittää löytää itsessään olevia taitoja, kykyjä ja vahvuuksia, joita voisi käyttää tulevaisuudessa hyödykseen. (Aaltonen ym. 2003, 178.) Matkalaukkulapset löysivät vahvuuksiaan lapsuuden kokemuksistaan ja kaikki haastateltavani sanoivat menneisyyden antaneen selkeää suuntaa elämälle. Juuri tästä syystä haastateltavani kokivat menneisyytensä niin positiivisena ja sisäistä voimaa antavana, sillä heidän vahvuutensa liittyivät ulkomailla olemiseen ja kielitaitoon ja he halusivat käyttää näitä hyödyksi tulevaisuudessa työelämässä. Juuri niitä taitoja myös arvostetaan työelämässä nykyään, joten heillä oli positiivinen tunne omasta kilpailukyvyystään.

Tietenkin voi olla vain sattumaa, että kaikki haastateltavani hakivat matkalaukkulapsuuden kokemuksistaan suuntaa opiskelu- ja työelämäänsä, mutta nuorison parissa työskentelevien kannattaisi siltä huomioida tämä seikka. He voivat auttaa jotakin omia vahvuuksiaan etsivää matkalaukkulasta löytämään niitä ja muistuttamaan kaikista niistä rikkauksista, joita kokemukseen liittyy. Toinen asia, josta tällaisten ammattihenkilöiden olisi mielestäni syytä olla tietoisia, on nuorten erilaiset kulttuuritaustat ja vahvuuksien löytämisen lisäksi heidän pitäisi pystyä tukemaan kokemukseen liittyvissä ongelmatilanteissa. Tähän päästäkseen henkilön on tiedettävä erilaisista kulttuureista sekä oltava tietoinen kulttuurista toiseen siirtymisen prosessista. Pitää myös osata huomioida se seikka, joka piiloutunut muuttaja – luokkaan (katso 2.4 Matkalaukkulapset suhteessa ympäristöön) kuuluvilla matkalaukkulapsilla saattaa esiintyä; nimittäin vaikka tässä tutkimuksessani vastaajat sanoivat yleensä haluavansa erottua joukosta ja monesti kertoa omista taustoistaan ei se aina ole niin. Storti (2001, 123) on huomannut, että teini-ikäisillä on suuri tarve kuulua joukkoon ja matkalaukkulapsilla se monesti tarkoittaa oman taustan piilottamista. Näin ollen tällaisten nuorten kohdalla voi olla hankala tietää heidän tarpeistaan, sillä jos he eivät eroa ulkonäöltään valtaväestöstä, eivätkä he itse halua kertoa erilaisesta taustastaan, se voi jäädä kaikilta huomaamatta. Tämä on varsin ongelmallista, sillä Stortin mukaan piilottamalla menneisyytensä he samalla kieltävät osan itseään ja eheän identiteetin rakentaminen hankaloituu entisestään (Storti 2001, 123).

Mielestäni mielenkiintoinen ja huomion arvoinen seikka oli, että kaikki tutkimusjoukostani sanoivat haluavansa puhua kokemuksestaan positiiviseen sävyyn sellaisille ihmisille, joilla ei ole itsellä vastaavaa kokemusta, sillä he ovat saaneet siitä niin paljon itselleen. Negatiivisista puolista he eivät halunneet puhua, sillä he uskoivat, etteivät muut ymmärtäisi heitä. Juuri tämän takia kaikki viihtyivät kansainvälisissä piireissä ja muiden matkalaukkulasten parissa, sillä näiden ihmisten kanssa he pystyvät puhumaan kokemuksen kaikista puolista ja kuuntelijat ymmärtävät sekä antavat oman kantansa keskusteluun, jolloin he itse pystyvät prosessoimaan asioita ja pääsemään yli esimerkiksi surun tunteista, joita he ovat saattaneet peitellä. Vertaistuki näyttäisi siis olevan todella tärkeässä asemassa. Kuten aiemmin mainitsin, liittyy matkalaukkulapsuuteen kokemukseksi aina negatiivisia tunteita. On surullista jättää vanha sekä turhauttavaa ja pelottavaa, mutta samalla jännittävää, aloittaa uusi

elämä aivan alusta. Pollockin ja Van Rekenin (2001, 64–65) mukaan suru jätetään usein taka-alalle, eikä sitä käsitellä. Tämä voi toimia myös puolustusmekanismina, kuten yksi haastateltavistani kertoi. Kaikki tukahdutetut tunteet on kuitenkin pakko jossain vaiheessa käsitellä ja tässä tutkimuksessa haastateltavani olivat saaneet käsitellä tuntojaan kansainvälisissä vertaisryhmissä. Sekä Pollock ja Van Reken (1999,253) että Junkkarit (2003, 178–181) huomioivat omissa tutkimuksissaan, että paluun jälkeen matkalaukkulapsi tarvitsee ammattitaitoista apua ja tukea sopeutumisprosessissa ja kokemuksen käsittelyssä. Juuri tässä on kohta, johon yhteisöpedagogi voi tarttua. Tämän työn tilaajan Monikulttuuriyhdistys Familia club ry:n kaltaisia järjestöjä on muitakin, joissa kokoontuvat niin monikulttuuriset ja monikulttuurisuudesta kiinnostuneet ihmiset kuin maahanmuuttajat. Matkalaukkulapsia voi kannustaa osallistumaan tällaisten järjestöjen toimintaan, jossa he saavat vertaistukea ja pääsevät purkamaan kokemustaan. Jos ryhmää ei löydy, on pelkkä kuunteleva korvakin ainakin alku. Tätä tukee kaikkien haastateltavieni lopuksi lausumat sanat; heistä oli todella mukavaa käydä kokemus kokonaisuudessaan läpi, kertoa tarinansa jollekin jota kiinnosti kuunnella ja niin sanotusti ”klousata” kokemus. Myös Junkkarien (2003, 178) mielestä on tärkeää, että ulkomailta palannut matkalaukkulapsi saa puhua kokemuksestaan. Ulkomailta vietetyistä vuosista on jäänyt mieleen paljon tärkeitä muistoja ja kokemuksia, jotka ovat osa tämän henkilön persoonaa ja historiaa aina. Mitä enemmän kokemusta saa purkaa, sitä paremmat valmiudet nuorella on rakentaa eheää minäkuvaa.

Entä jos vertaisryhmää tai kuuntelijaa ei ole tarjolla? Mitä vaikutuksia sillä on tulevaisuudessa? Miten käsittelemättömät tunteet näyttäytyvät aikuisuudessa? Tätä olisi mielenkiintoista tutkia. Samoin kiinnostava jatkotutkimusaihe olisi miten pysyvien ihmissuhteiden, vanhempia lukuun ottamatta, puute lapsuudessa ja nuoruudessa vaikuttaa ihmiseen pitkällä aikavälillä. Seurantatutkimus matkalaukkulapsista ihan heidän vanhuuteensa asti voisi myös tuoda mielenkiintoisia tuloksia; miten lapsuuden kokemukset vaikuttivat elämään ja valintoihin, pystyvätkö he koskaan sitoutumaan ja jäämään pakoilleen, vai onko lapsuudessa opittu malli suunta koko tulevaisuudelle?

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkoituksena ei ole löytää objektiivista totuutta, vaan löytää tutkittavien ajatukset ja merkitysrakenteet tutkittavasta ilmiöstä ja näin ollen uskottavuus tutkimuksen arvioinnissa tarkoittaa sitä, kuinka hyvin on päästy sisään tutkittavien todellisuuteen (Hirsjärvi yms. 1997, 152). Uskottavuutta lisää analyysin etenemisen kuvaaminen niin, että tutkimusraportin lukija voi seurata tutkimuksen kulkua ja tehdä johtopäätöksiä. Myös haastatteluista nostetut sitaatit ja niiden rinnastaminen aikaisempiin tutkimuksiin ja teorioihin luovat uskottavuutta. Tässä tutkimuksessa esitän runsaasti sitaatteja aineistostani ja näin lukija pystyy seuraamaan tulkintojani ja tekemään omia tulkintojaan. Uskottavuuden arvioinnissa tutkijan tulisi tarkistaa tutkittavilta, vastaavatko hänen tulkintansa tutkittavien käsityksiä. Käytännössä uskottavuutta ei näin välttämättä pysty kuitenkaan lisäämään, sillä tutkittavat voivat olla sokeita kokemukselleen tai tilanteelleen. (Eskola & Suoranta 1998, 212.) Tässä tutkimuksessa en erikseen varmistanut tutkimustulosteni uskottavuutta, sillä siihen ei ollut aikaa.

Tutkimuksen luotettavuutta mitattaessa menetelmällisillä ratkaisuilla on myös osansa. Haastatteluun saattaa Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 35) mukaan liittyä muutamia ongelmia. Ensinnäkin haastattelijalla tulisi olla aiempaa taitoa ja kokemusta roolistaan ja toisekseen haastateltavat saattavat muotoilla vastauksiaan sellaiseen muotoon, kuin olettavat haastattelijan haluavan kuulla ne. Itselläni oli varsin vähän kokemusta haastattelujen tekemisestä ja huomasinkin litterointeja tehdessäni, että olisin voinut esittää muutamissa kohdissa enemmän ja parempia lisäkysymyksiä ja tarttua joihinkin aiheisiin enemmän. Hirsjärvi ja Hurme (2000, 38–39) toteavat, että tutkimuksen luotettavuutta voidaan lisätä ja virheitä vähentää käyttämällä montaa eri menetelmää. Tässä työssäni käytin aineistonkeruussa kahta erilaista menetelmää, ja vaikka kertomusten sisältöä ei varsinaisesti esitelty raportissa, niin huomioin niiden tulosten olevan samansuuntaisia haastattelun vastauksien kanssa.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston kokoa on mahdotonta määrittää etukäteen. Yleisesti nähdään, että tietyn haastattelumäärän jälkeen tutkija kuulee samanlaisia vastauksia, eikä näin ollen saa enää lisäarvoa tutkimukseensa uusista haastatteluista. Tätä kutsutaan saturaatioksi eli kylläntymiseksi. (Aaltio & Puusa 2011, 161.) Metsämuuronen (2006, 88) painottaa, että laadullisen tutkimuksen aineistossa määrän sijaan kriteeriksi nousee sen laatu ja syvällisyys. Oma aineistoni oli haastateltavien

määrässä suhteellisen pieni, mutta kompensoitui laajuudessa ja monipuolisuudessa. Vaikka haastateltavieni tarinat olivat hyvin yksilöllisiä, niin huomasin neljän haastattelun jälkeen jo paljon yhtäläisyyksiä vastauksissa, joten päätin siirtyä analysoimaan tuloksiani.

Puhuttaessa laadullisen tutkimuksen sovellettavuudesta mittarina toimii usein siirrettävyys. Kuitenkin Eskolan ja Suorannan (1998, 212) mukaan siirrettävyyteen ei aina päästä, sillä tulokset ovat syntyneet yksittäisen joukon tarkkailusta ja laajempiin yleistyksiin on hankala päästä, sillä todellisuus on aina hyvin moniulotteinen. Kiviniemi (2001, 82) muistuttaa myös, että tulkinnat ovat aina tutkijan omia ja joku toinen tutkija saattaisi tarttua ja syventyä eri kohtiin aineistossa ja näin ollen päätyä erilaiseen lopputulokseen. Pidän kuitenkin omia tuloksiani luotettavina, sillä vaikka ne eivät sellaisenaan olekaan siirrettävissä, sillä aineisto on kontekstisidonnainen ja monen subjektiivisen kokemuksen summa, niin osa tuloksista oli samankaltaisia ja sai vahvistusta aiemmista tutkimuksista ja teorioista. Osittain tämä arviointiprosessi oli kuitenkin hieman hankalaa, sillä aiempia tutkimuksia aiheesta on tehty varsin vähän, varsinkin suomeksi. Suurin osa tutkimuksista ja teorioista, joihin tämän työni tuloksia olen peilannut, käsittelee amerikkalaisia matkalaukkulapsia ja on tehty amerikkalaisten toimesta. Näkisin, että suomalaisten ja amerikkalaisten matkalaukkulasten tilanteessa on joitakin oleellisia eroja, muun muassa liittyen kieleen ja kouluun. Tutkimuksissa amerikkalaislapsista suurin osa oli käynyt kansainvälistä koulua, monesti jopa amerikkalaista koulua, ulkomailla ollessaan ja näin ollen sopeutumiseen ja kieleen liittyvissä kohdissa löytyy eroja, kun teorioita verrataan Suomessa tehtyyn tutkimukseen.

Työni merkittävyyttä on hankala arvioida vielä tässä vaiheessa. Tutkittavani ovat vain pieni otos matkalaukkulasten hyvin monenkirjavasta joukosta, mutta halusinkin työssäni tutkia yksilön kokemusmaailmaa ja näkemyksiä matkalaukkulapsuuteen liittyen. Uskon, että työssäni matkalaukkulapsuus avautuu kokemuksen tasolla paremmin ja tutkimukseni avulla tällaisten lasten, nuorten ja aikuistenkin parissa työskentelevien on helpompi hahmottaa, millaisia haasteita ja mahdollisuuksia kokemus tarjoaa.

LÄHTEET

- Aaltio, Iris & Puusa, Anu 2011. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa: Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Vantaa: Hansabook, 153-165
- Adler, Nancy. 1997. International dimensions of organizational behavior. Cincinnati: South-Western College Publishing.
- Alho, Olli 1994. Kulttuuristen erityispiirteiden syntyminen. Teoksessa: Alho, Olli, Lehtonen, Jaakko, Raunio, Aino & Virtanen, Matti 1994. Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvissä maailmassa. Helsinki: FINTRA, 67–104.
- Apo, Satu 1990. Kertomusten sisällön analyysi. Teoksessa: Mäkelä, Klaus (toim.) 1990. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab, 62–79.
- Britten, L. Samuel 1998. The story of Mr. Rounhead. WWW-dokumentti. <http://www.tckworld.com/rndhead/home.html>. Ei päivitystietoja. Luettu 12.3.2013.
- Colapinto, John 2007. Has a remote Amazonian tribe upended our understanding of language? The New Yorker. WWW-dokumentti. http://www.newyorker.com/reporting/2007/04/16/070416fa_fact_colapinto?currentPage=all. Päivitetty 16.4.2007. Luettu 8.10.2013.
- Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union 2010. WWW-dokumentti. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:en:PDF>. Päivitetty 30.3.2010. Luettu 13.11.2013.
- Durant, Alan, Fabb, Nigel, Furniss Tom, Mills, Sara & Montgomery, Martin 2007. Ways of Reading. New York: Routledge.
- Eakin, Kay, Branaman 1999. According to My Passport I'm Coming Home. Washington D.C.: Family Liaison Office.
- Ervasti, Veikko, Kytömäki, Jorma & Paananen, Juhani 2005. Globus. Sininen Planeetta – Yhteinen maailma. Werner Söderström Osakeyhtiö: 279.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2001. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin

1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalla tutkijalla. Jyväskylä: PS-kustannus, 24–42.

Halinoja, Raimo 1996. Kouluttautuminen monikulttuurisuuteen. Teoksessa: Halinoja, Raimo, Malmberg, Raija & Salo-Lee, Liisa 1996. Me ja muut. Kulttuurienväläinen viestintä. YLE: Opetuspalvelut, 115–131.

Heikkinen, Hannu L. T. 2001. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalla tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 116–132.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2004. Tutkimushaastattelu. teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hofstede, Geert 1992. Kulttuurit ja organisaatiot. Mielen ohjelmointi. Juva: WSOY.

Hyvärinen, Matti 2006. Kerronnallinen tutkimus. WWW-dokumentti. http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf. Ei päivitystietoja. Luettu 13.11.2013.

Hämäläinen, Juha & Kurki, Leena 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.

Hänninen, Vilma 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Väitöskirja. PDF-dokumentti. <http://uta17-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/67873/951-44-5597-5.pdf?sequence=1>. Luettu 15.10.2013

Junkkari, Kaija Maria & Junkkari, Lari 2003. Nykyajan paimentolaiset. Työ ja koti maailmalla. Keuruu: Otava.

Järvilehto, T. 1994. Ihminen ja ihmisen ympäristö: systeemisen psykologian perusteet. Oulu: Pohjoinen

Kiviniemi, Kari 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalla tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 68–84.

Korkiasaari, Jouni 2003. Suomalaiset maailmalla. Katsaus Suomen siirtolaisuuteen kautta aikain. Turku: Siirtolaisinstituutti.

Lehtonen, Jaakko 1990. Kultur, språk och kommunikation. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

- Marttinen, Ann-Christine 1992. Matkalaukkulapset. Suomen Lähetysseuran julkaisu. Pieksämäki: Kirjaneliö.
- Metsämuuronen, Jari 2006. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa: Metsämuuronen, Jari (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp KY, 83–147.
- Ochberg, Richard L. 1996. Interpreting Life Stories. Teoksessa: Josselson, Ruthellen (toim.) 1996. Ethics and Process in The Narrative Study of Lives. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc, 97-113.
- Petkova, Diana 2005. Cultural Identity in a Pluralistic World. Teoksessa: Petkova, Diana & Lehtonen, Jaakko (toim.) 2005. Cultural Identity in an Intercultural Context. Jyväskylä: University of Jyväskylä Department of Communication, 11-66.
- Polkington, Donald E. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa: Hatch, J. Amos & Wisniewski, Richard (toim.) Life History and Narrative. London: Falmer Press, 5–24.
- Pollock, David C. & Van Reken, Ruth E. 2009. Third Culture Kids: The Experience of Growing up Among Worlds. Boston, MA, USA: Nicholas Brealey Publishing.
- Pollock, David C. & Van Reken, Ruth E. 2001. Third culture kids. The Experience of Growing up Among Worlds. London: Nicholas Brealey Publishing.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2011. Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa: Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Vantaa: Hansabook, 47–57.
- Puusaari, Hille 1997. Kulttuurinmuutos koettelee maahanmuuttajaa: psykososiaalinen kohtaaminen. Teoksessa: Pitkänen, Pirkko (toim.) 1997. Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Helsinki: Edita, 21–32.
- Puusniekka, Anna & Saaranen-Kauppinen, Anita 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. WWW-dokumentti. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Luettu 15.10.2013.
- Raunio, Aino 1994. Vieraan kulttuurin kohtaaminen käytännössä. Teoksessa: Alho, Olli, Lehtonen, Jaakko, Raunio, Aino & Virtanen, Matti 1994. Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa. Helsinki: FINTRA, 105–141.
- Rousku, Kristiina. 1998. Käytännön muutto-opas. Teoksessa Alanko, Heikki & Rousku Kristiina 1998. Työ ja koti maailmalla. Muuttajan valmentautumisopas. Helsinki: Fintra-julkaisu 122, 55–126.
- Rusanen, Soile 1993. Suomalainen kansainvälisessä viestintätilanteessa. Teoksessa: Lehtonen, Jaakko (toim.) 1993. Kulttuurien kohtaaminen. Näkökulmia kultturienväliseen kanssakäymiseen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos, 31–76.

- Salmela, Alexandra 2011. Mietteitä kielten törmäysvyöhykkeeltä. Teoksessa: Grönstrand, Heidi & Malmio, Kristina (toim.) 2011. Både och, sekä että. Om flerspråkighet. Monikielisydestä. Porvoo: Schildts, 318–336.
- Salo-Lee, Liisa 1996. Kieli, kulttuuri ja viestintä. Teoksessa: Halinoja, Raimo, Malmberg, Raija & Salo-Lee, Liisa 1996. Me ja muut. Kulttuurienvälinen viestintä. YLE: Opetuspalvelut, 6-36.
- Salo-Lee, Liisa 1995. Kielestä ja kulttuurista: johdattelua kirjan artikkeleihin. Teoksessa: Salo-Lee, Liisa (toim.) 1995. Kieli & kulttuuri. Oppimisessa ja opettamisessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos, 5-13.
- Storti, Craig 2001. The art of coming home. Yarmouth, ME, USA: Nicholas Brealey Publishing.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2012. Muuttoliike. WWW-dokumentti. https://www.tilastokeskus.fi/til/muutl/2012/muutl_2012_2013-04-26_kuv_001_fi.html. Päivitetty 26.4.2013. Luettu 21.10.2013.
- Syrjälä, Leena 2001. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 203–214.
- Tittula, Liisa & Ruusuvoori Johanna 2009. JOHDANTO. Teoksessa: Ruusuvoori, Johanna & Tiittula, Liisa 2009. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 9-21.
- Tikka, Ilona 2004. Suomalainen lapsi maailmalla. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Timonen, Helena 2009. Omin sanoin. Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen. Joensuun yliopisto. Kasvatustiede ja aikuiskasvatustiede. Väitöskirja. PDF-dokumentti. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-219-221-9/urn_isbn_978-952-219-221-9.pdf. Luettu 15.10.2013.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Virtanen, Matti 1994. Mitä suomalaisuus on? Teoksessa: Alho, Olli, Lehtonen, Jaakko, Raunio, Aino & Virtanen, Matti 1994. Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvissä maailmassa. Helsinki: FINTRA, 9-40.
- Warinowski, Anu 2012. Maailmalle yhtenä, takaisin toisena? Suomalaisen ekspatriaattiperheiden lapset kulttuurisissa siirtymissä. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Winkelman, Michael. 1994. Cultural shock and adaptation. Journal of Counseling & Development 73 (2), 121–126.

TEEMAHAASTATTELURUNKO

PERUSTIEDOT

- nimi
- ikä
- asuinpaikka
- koulutus / työ

TAUSTAT

- elämä ennen muuttoa (missä asui, mitä harrasti, millaista elämä ylipäättään oli)
- minkä ikäisenä muuttanut
- kenen kanssa
- miksi muutettiin
- mihin muutettiin (kerro/kuvaile paikkaa)
- missä kaikkialla on asunut

AIKA ULKOMAILLA

- ensivaikutelmat ja fiilikset muutosta ja paikasta, millaisia tunteita ja ajatuksia pyöri mielessä, pitikö luopua jostain, muuttuivatko tunteet, mikä auttoi
- koulu
- kaverit
- perhe
- sukulaiset
- harrastukset
- kielitaito
- sopeutuminen, oliko ulkopuolisuuden tunnetta, mikä auttoi eniten
- kulttuuri (miten pidettiin yllä, entä uusi kulttuuri ja tavat, tuliko hämmentäviä tilanteita)
- lomat
- yhteydenpito, kaipasiko jotain, suomi-kuva
- lähtö, mitä tunteita ja ajatuksia, mikä auttoi
- uusi alku (ja samat jutut uudesta paikasta)

PALUU

- milloin
- miksi

Teemahaastattelurunko

- fiilikset kun sai kuulla
- miltä tuntui olla takaisin, muuttuivatko tunteet, miksi/mikä auttoi
- sopeutuminen, oliko jotain odotuksia, täytyivätkö ne, oliko helppo päästä mukaan juttuihin, ymmärrettiinkö/oliko ulkopuolisuuden olo, haasteet, mikä auttoi eniten
- koulu
- perhe
- ystävät, oliko joku joka odotti, pitikö yhteyttä niihin, joita sai ulkomailla
- sukulaiset
- harrastukset
- kieli, oliko vaikeuksia

NYKYPÄIVÄ

- koulu/työ
- sosiaaliset suhteet (pystyykö puhumaan kokemuksistaan, ymmärretäänkö, saako helposti ystäviä)
- vapaa-aika
- miltä tuntuu nyt ajatella taaksepäin
- kuka olet /mistä olet
- miten tausta näkyy omasta mielestä
- mitä olisi halunnut tehdä toisin
- parasta antia nyt
- millaisia haasteita taustojen takia
- millaisia merkityksiä/millainen merkitys ajalla on
- muuttiko aika ulkomailla

TULEVAISUUS

- mitä suunnitelmia
- missä näkee itsensä tulevaisuudessa, voisiko kuvitella jäävänsä Suomeen/asuvansa ulkomailla
- miten voisi hyödyntää menneisyyttään
- miten menneisyys saattaa haitata

Kokeeko voimavarana vai taakkana?